

Innováció, kultúra és életminőség a Kárpát-medence nagyvárosaiban

*Az I. Gróf Bethlen István
Erdélyi Nyári Egyetem
válogatott tanulmányai*

**Szerkesztették:
Fekete Dávid – Filep Bálint**

INNOVÁCIÓ, KULTÚRA ÉS
ÉLETMINŐSÉG A KÁRPÁT-MEDENCE
NAGYVÁROSAIBAN

*Az I. Gróf Bethlen István Erdélyi Nyári Egyetem
válogatott tanulmányai*

INNOVÁCIÓ, KULTÚRA ÉS ÉLETMINŐSÉG A KÁRPÁT-MEDENCE NAGYVÁROSAIBAN

*Az I. Gróf Bethlen István Erdélyi Nyári Egyetem
válogatott tanulmányai*

Szerkesztették:
Fekete Dávid – Filep Bálint

Győr, 2018

Szerkesztették:
Fekete Dávid – Filep Bálint

Lektorálta: Grúber Károly

Szerzők: Fekete Dávid, Filep Bálint, Laczkovits-Takács Tímea, Morvay Szabolcs,
Nagy J. Endre, Pop Szabolcs, Tóth Marcell

Műszaki szerkesztés és nyomdai előkészítés: Infoartnet Kft.
Kiadó: Universitas-Győr Nonprofit Kft
ISBN 978-615-5776-27-4

A nyári egyetem szervezését és a kötet megjelenését támogatták:
Enyedi György Regionális Tudományi Alapítvány
Gróf Bethlen István Kutatóközpont
Magyar Export-Import Bank Zrt.
Szerencsejáték Service Nonprofit Kft.
Széchenyi István Egyetem
Universitas-Győr Nonprofit Kft.

TARTALOMJEGYZÉK

- 7 FEKETE DÁVID - FILEP BÁLINT | Előszó
- 13 NAGY J. ENDRE | Bethlen István a politikus, a gondolkodó
- 27 LACZKOVITS-TAKÁCS TÍMEA - MORVAY SZABOLCS - TÓTH MARCELL | Beszámoló az I. Gróf Bethlen István Erdélyi Nyári Egyetem programjairól
- 37 MORVAY SZABOLCS | Nagyszeben Európa Kulturális Fővárosa - A 2007-es év kulturális sikerei, izgalmai egy erdélyi nagyvárosban
- 53 LACZKOVITS-TAKÁCS TÍMEA | Vázlat a győri Egészséges Városok Program időszügi intézkedéseiről
- 65 TÓTH MARCELL | Okos (nagy)városaink - Smart city szemlélet és célok Magyarország nagyvárosainak életében
- 77 POP SZABOLCS | Románia innovációs potenciálja

Előszó

Napjainkban továbbra is élénk érdeklődés mutatkozik az iránt, hogy milyen szerepet kaphat az ember gondolkodásában az egy néphez való tartozás, s hogyan lehet elkerülni a „pöffeszkedő” nemzeti gőgöt, a más népekkel szembeni intoleranciát. A közös sorsot hangoztató megnyilatkozások, a különböző nációk, nemzetiségek kölcsönösen előnyös együttműködésében rejlő lehetőségek felismerése, megismertetése mindannyiunk számára nagyon fontos kötelesség. A mai fiatal kutatóknak is ennek kell odaadó szószólóivá válniuk – mint ahogy ezt az elvet vallotta névadónk, gróf Bethlen István miniszterelnök is.

A Gróf Bethlen István Kutatóközpont 2016-ban jött létre Győrben. Kutatóközpontunk a Széchenyi István Egyetem tudásbázisán működő önálló kutatási egység, a multidiszciplináris társadalomtudományok területén végez kutatásokat, kapcsolódik az egyetem tananyagának folyamatos fejlesztéséhez, továbbá az új tudományos eredmények megfelelő disszeminációjához. A kutatóközpont keretében végrehajtott kutatási programok elsősorban a közgazdaságtudomány, a regionális tudomány, a politológia, a földrajztudomány és a geopolitika módszereit alkalmazzák. A múlt tapasztalataiból, árnyalt megismeréséből fakadó, jövőorientáltan, a bölcs előrelátáson, megalapozott, felkészült tudáson alapuló jövőformálás érdekében kiemelt jelentőségű a multidiszciplináris és sokszínű kutatások segítése.

A kutatóközpont fontos célja, hogy a fenti tudományterületeken tovább erősítse a Széchenyi István Egyetem kutatói bázisát, új tudományos eredményekkel gyarapítsa az egyes kutatási területeket, bővítse az egyetemen oktatott ismereteket, hozzájáruljon a kutatói utánpótlás biztosításához. A kutatóközpont deklarált célja, hogy az új tudományos eredmények hazai és nemzetközi disszeminációjához nagymértékben hozzájáruljon, így tanulmánykötetek, kézikönyvek kiadásával, magyar és idegen nyelvű konferenciák szervezésével, nemzetközi konferenciákon való részvétellel, folyamatos publikációs tevékenységgel biztosítsa a kutatási eredmények széleskörű megismertetését és hozzáférhetőségét. A kutatóközpont deklarált célkitűzése, hogy partnere legyen a magán-szférából érkező kezdeményezéseknek, így vállalkozások számára is széleskörű szolgáltatásokat nyújtson a hazai és a nemzetközi gazdasági, politikai folyamatok tudományos igényességű elemzésével.

Kutatóközpontunk első kutatási programja 2017-ben a „Modern városok Magyarországon” címet viselte, a kutatás keretében elvégeztük a Modern Városok Program ex ante elemzését. Kutatási eredményeinket a hazai regionális tudományi folyóiratokban adjuk közre, az első megjelenések 2018 végén várhatók.

A kutatás során fogalmazódott meg bennünk annak igénye, hogy országhatárainkon átlépve, a Kárpát-medence magyar térség-szervező központjaival foglalkozzunk. Tesszük ezt azért, mert a városkutatások reneszánszukat élik a regionális tudomány hazai és külföldi művelői körében, s évezredes közös múltunk, a magyar állami lét és fejlesztéspolitika jelentős hatással volt Kárpát-medence városaira, térség-szervező központjaira is, köztük nem egyben ma is jelentős magyar lakosság él.

Nyári egyetemünk helyszínválasztása kapcsolódott ahhoz a törekvésünkhöz, hogy erősítsük kapcsolatainkat a határon túli magyar tudományos-szellemi műhelyek irányába, elősegítve a további közös kutatásokat, kapcsolódási pontokat. 2017-ben a Regional Studies Association Kolozsváron tartotta kelet-közép-európai regionális konferenciáját, ahol lehetőségünk nyílt személyes kapcsolatokat is kialakítani kolozsvári kollégáinkkal. Ekkor kezdtük el előkészíteni 2018-as nyári egyetemünket, melynek egyik fő helyszíne a Kolozsvári Babes-Bólyai Tudományegyetem volt, itt zajlott a plenáris előadások első etapja, ahol az előadók Erdély jelenlegi helyzetét mutatták be különböző aspektusokból. Gróf Bethlen István, kutatóközpontunk névadója előtti tisztelgés gyanánt a plenáris előadások második részére, továbbá a fiatal kutatók prezentációira az egykori miniszterelnök szülőhelyén, a geryneszegi Teleki-kastélyban került sor.

A nyári egyetem keretében több megemlékezést és koszorúzást is tartottunk: a kolozsvári Mátyás szoborcsoportnál a magyar király születésének 575. és királlyá választásának 560. évfordulója előtt tisztelegtünk, Gróf Bethlen István szobrát pedig Geryneszegen és Székelyudvarhelyen koszorúztuk meg. Ahogy a későbbi beszámolómból részletesen is kiderül, a regionális tudomány vezető kutatóit tudhattuk plenáris előadóink között, a fiatal doktoranduszoknak pedig lehetőséget biztosítottunk kutatási témáik bemutatására, továbbá kapcsolatépítésre, tapasztalatszerzésre.

A tanulmányok a vélemény szabadság, a realizmus jegyében a szerzők cenzurázatlan álláspontját tükrözik. A szerkesztők nem azonosulnak feltétlenül minden nézettel, véleményük egyes kérdésekben eltérhet. Az igyekezet, a törekvés méltányolható, hogy teret kapjanak a különböző aspektusból megfogalmazott nézetek. Mint minden válogatás, ez is a felkínált dolgozatok közül tudott korképet, körképet az olvasóknak felmutatni. A külvilágról szerzett ismeretek sokrétű bővítése, az eszmei áramlások segítése, továbbá nemzetközi fókuszunk erősítése érdekében szeretnénk, ha a jövőben a Kárpát-medence más nemzetiségű szerzőinek gondolatai is megjelenhetnének egy angol nyelvű kötetben.

Jelen tanulmánykötetben a fiatal kutatók nem feltétlenül szerves kapcsolatban lévő válogatott tanulmányai olvashatók, ízelítőt adva a nyári egyetemen elhangzott előadások témáiról.

Bevezető tanulmányként prof. dr. Nagy J. Endre gondolatait közöljük névadónk tevékenységéről, melyeket a 2018. októberi *Gróf Bethlen István miniszterelnöksége és hatása* c. konferenciánkon osztott meg a hallgatósággal. Itt is hálással köszönjük a programokba bekapcsolódó valamennyi kutatótársunk, doktorandusz, kolléga és meghívott vendég részvételét és közreműködését. Külön is köszönetünket szeretnénk kifejezni a helyi szervezésben nyújtott segítségért Benedek József professzornak, a Magyar Regionális Tudományi Társaság Közép-Erdélyi tagozata vezetőjének, Mile Lajos főkonzulnak, Korsós Tamás konzulnak és Gróf Teleki Kálmánnak.

Első nyári egyetemünk sikerén felbátorodva arra törekszünk, hogy a jövő évben is folytassuk kutatásainkat, tudományszervezői és disszeminációs tevékenységünket.

Fekete Dávid – Filep Bálint
a kötet szerkesztői

TANULMÁNYOK

Bethlen István a politikus, a gondolkodó

Martinuzziak kora jött újra. Összeszorított fogak, keserű alkuvás, erdélyi ravaszság. Márlátom a csukott ajks nyitott szemhőseit.

(Babits Mihály: Politika)

BEVEZETÉS: POLITIKAI ELŐZMÉNYEK

Bethlen István mint politikus gondolkodó megértéséhez látni kell azt a politikai-társadalmi konstellációt, amelyben fellépett. Ezt két forradalom előzte meg: az egyik az őszirózsás forradalom volt, majd annak azt követő két extremitása: az egyik a kommunista diktatúra, a másik az azt követő fehér terror.

1918. október 31-én győzött az ún. őszirózsás forradalom, november 3-án IV. Károly az ún. eckartsau-i nyilatkozatban lemondott az államügyek viteléről és eleve elfogadta azt a döntést, ami majd Magyarország államformáját meghatározza. Amikor november elején Károlyiék elutaztak Belgrádba, hogy (tegyük hozzá: jóhiszeműen és naivan) megkössék a fegyverszüneti egyezményt, s abban a reményben, hogy Magyarország szakított korábbi múltjával és semleges ország lett, s ezért kíméletes elbánást reméltek a győzőktől. Ott azonban az antant részéről tárgyaló Franchet d'Esperey kijelentette, hogy Magyarország nem semleges, hanem legyőzött ország, továbbá Károlyi csak a magyarok lakta területek lakossága nevében beszéljen: látni lehetett, hogy a polgári forradalom el fog bukni. November 16-án, az országgyűlés feloszlatta önmagát, a főrendiház pedig ugyanazon nap berekesztette tanácskozást arra való hivatkozással, hogy az országgyűlés sem folytathatja alkotmányos működését, még ugyanazon a napon – több volt főrendi és képviselőházi taggal együtt – kikiáltotta a köztársaságot, ami az ún. 1. számú néphatározattal magát mint „független és önálló népköztársaságot” határozta meg.^[1] A parlament előtti téren mintegy kétszáz ezerre becsült tömeg óriási lelkesedéssel fogadta a Nemzeti Tanács bejelentését. A kormány elnöke Károlyi Mihály lett, akit a király megbízásából József főherceg nevezett ki október 31-én, de később, november 1-én felmentett esküje alól.^[2]

[1] L. Juhász Nagy Sándor (1945): *A magyar októberi forradalom története*. Cserépfalvi, Budapest. 307–308.

[2] L. Siklós András (1987): *A Habsburg Monarchia felbomlása 1918. A magyarországi forradalom*. Kossuth Kiadó, Budapest. 186–188.

A polgári forradalom azonban nem tudott megküzdeni sem a szociális demagógiával, amit a kommunisták folytattak,^[3] sem pedig a történelmi Magyarország területére betörő cseh, román és szerb csapatokkal,^[4] sem Jászi Oszkár nem tudta elfogadtatni a román vezetőkkel keleti Svájc koncepcióját,^[5] továbbá nem tudta elfogadni az 1919 márciusában átnyújtott Vix-jegyzéket sem, ami színmagyar területek átadását követelte lényegében anticipálva a később Trianon békében megkapott határokat: Károlyi Mihály – kész tények elé állítva – március 21-én átadta a hatalmat a kommunista és szociáldemokrata párt egyesülése révén létrejött Tanácsköztársaságnak.^[6]

A bekövetkező proletárdiktatúra mindent elkövetett, hogy megvalósítsa, ha kell erőszakkal, a kommunista gazdasági és politikai rendszert.^[7] Ezzel bekövetkezett a magyar forradalmak sorsa, az átcsapás az egyik extremitása, mégpedig ebben az esetben a baloldalba. Jött a vörös terror abban a kommunista vakhitben, hogy úgyszólván fog a világorradalom, létre lehet hozni az árutermelést kiküszöbölő gazdaságot, és nem lesz jelentősége a határoknak. Akik pedig potenciális ellenfeleknek tekintettek, azokat egyelőre internálták, például nemcsak Dessewffy Aurél arisztokratát, Alpár Ignácot, vagy Darányi Ignác volt földművelésügyi minisztert, Rubinek Gyula agrárközgazdászot, de például Concha Győző egyetemi tanárt is.^[8]

De a kiábrándulás hamar megindult, különösen az értelmiségiek körében. Májusban elhagyták az országot azok a vezető zsidó értelmiségiek (Jászi Oszkár,^[9] Polányi Károly és Mihály,^[10] Mannheim Károly 1919 őszén^[11] stb.), akik tudták, hogy a diktatúra el fog bukni, és félték az utána bekövetkezhető fehér terrortól.

Amikor megbukott a Tanácsköztársaság 1919. augusztus 1-jén, megtörtént a másik végletbe átcsapás: jött a fehér terror. „Fegyveres különítmények járták

[3] „A bolsevizmus semmi egyéb, mint a *Kommunista Kiáltvány* doktrínájának felújítása egy környezetben, melyben nem ugyan – miként Marx hitte – a gazdasági erők szabad mozgása, de egy gazdaságon kívüli tényező, a háború megteremtette a marxizmus összes előfeltételeit. Az általános elnyomódást, az általános éhséget, a lelkek beteges fölkorlácsoltságát, a középosztály elpusztulását, a szélsőséges vagyoni ellentétek legkirívóbb kiélesedését, a gazdasági liberalizmus teljes megsemmisítését mindenféle állami kényszereservezetek által, s még néhány tényezőt, melyet Marx nem várhatott, de amelyek ... a forradalmi kommunizmus rohamát ellenállhatatlanná tették. A *Kommunista Kiáltvány* tárogatója először szólt most nem egy munkáslétszámhoz, de deposszedált, kizárta, foglalkozásaikból kiverte, az ötéves háború által elállatiasodott tömegekhez”. L. Jászi Oszkár (1989): *Magyar kálvária – magyar föltámadás*. Magyar Hírlap Könyvek, Budapest. 79–80.

[4] Ezt tárgyilagosan ábrázolja Juhász Nagy Sándor (1945): i. m. 421–428.

[5] L. Jászi Oszkár (1989): i. m. 183–191.; l. még Juhász Nagy Sándor (1945): i. m. 381–383., 435–445., 469–479.

[6] L. erről korrekten: Juhász Nagy Sándor (1945): i. m. 496–500.

[7] L. a vörös terrorról: Gratz Gusztáv (1935): *A forradalmak kora*. Magyar Szemle Társaság, Budapest. 125–154.

[8] L. erről Rákosi Jenő (1926): *Emlékezések*. III. Franklin Társulat, Budapest. 1–24.

[9] Jásziról l. Nagy J. Endre (2017): *Jászi keresztútja*. Szatmári Műhely, 3(2). 33–48.

[10] L. William Taussig Scott – Martin X. Moleski (2005): *Michael Polanyi. Scientist and Philosopher*. Oxford University Press, Oxford–New York. 50–51.

[11] L. Gábor Éva (szerk.) (1996): *Mannheim Károly levelezése 1911–1946*. Argumentum, MTA Lukács Archivum, Budapest. 319.

be az országot és üldözni kezdték a kommunistákat, sok helyen egyetértésben a paraszt lakossággal, amely szintén meg akarta bosszulni a proletárdiktatúrában elszenvedett sérelmeket azokon, akik azokat okozták”^[12] – írja Gratz Gusztáv a két forradalomról írott munkájában. Gratz Gusztáv vagy két tucat esetet sorol fel, ahol „a Szamuely-féle vérbíróságok utánzásával és hasonló kegyetlenkedésekkel” végeztek áldozataikkal.^[13] „A hivatalos tényezők ezeket a cselekedeteket nem rendelték el, még csak nem is pártolták, hanem állandóan és minden módon küzdöttek ellenük”, ám az általános tekintély lehanyaglása, továbbá a helyi hatóságok elnézése a kommunisták elleni bűncselekmények elkövetőivel szemben, erős kormányt kívánt volna, de ilyen tekintély nem volt. Különösen az antiszemitizmus lángolt fel. „A proletárdiktatúra által keltett antiszemita szellem szintén terjedőben volt és ugyancsak erőszakoskodásokra vezetett. Az ún. fehér terror áldozatai között sok volt a zsidó és voltak, akik minden zsidóban titkos kommunistákat láttak...”^[14] Horthy Miklós is felháborodását fejezte ki a történetek felett, s a kormány hangsúlyozta, hogy katonai köteléken kívülálló szabad csapatok önkényes cselekedeteiről volt szó. Aztán arról is beszámol, milyen aljas módon végeztek Somogyival és Bacsóval.^[15] Simonyi-Semadam miniszterelnök „a hazafiaság kérdésének mondotta a zsidók bántalmazásának megszüntetését. Nem hősi dolog az, mondotta, ha az utcán vagy kávéházban felpofozzák azokat, akiket zsidónak néznek”.^[16]

Ezzel kapcsolatban idézzük Gosztonyi Péter adatait, mely szerint a húszas években a fehér terror áldozatainak számát a hivatalos, de erősen szépítő statisztika 243-ra teszi. Ezzel szemben a kommunista szerzők kb. 5000 fő meggyilkolásáért teszik felelőssé a fehér terrort. Gosztonyi szerint objektíve kb. 1000 főt gyilkoltak meg.^[17] Ő azt mondja, hogy a fehér terrort nem Horthy nemzeti hadsereg parancsnoksága indította el.

November 17-én a Friedrich-kormány, ugyancsak az antant követelésére, kiírta az általános választásokat, mégpedig igen széles választói jog alapján. Minden 24 éven felüli polgár választhatott, ha férfi öt, ha nő, hat év utáni magyar állampolgársága alapján, míg a passzív választhatóságot 30 évben határozták meg. A szociáldemokrata párt tiltakozásul az öt ért üldöztetésekért és sérelmekért bojkottálta a választásokat, amik 1920. január 25-26-án zajlottak. 451 képviselő helyett a parlamentben csak 207 tag ülhetett, mivel az ország területének kétharmadát megszállták. A legnagyobb párt, a keresztény nemzeti egyesülés 68 mandátumot kapott, de a keresztény-szociális párt 5 és a keresztény-szociális gazdasági párt 4 mandátumával a keresztény pártok 77 mandátummal

[12] Gratz Gusztáv (1935): i. m. 252.

[13] Gratz Gusztáv (1935): i. m. 52–253.

[14] Gratz Gusztáv (1935): i. m. 270–271.

[15] Gratz Gusztáv (1935): i. m. 317.

[16] Gratz Gusztáv (1935): i. m. 319.

[17] Gosztonyi Péter (1992): *A kormányzó Horthy Miklós és az emigráció*. Százszorszép, Budapest. 27.

rendelkeztek, míg a kisgazdapárt 71 mandátumot szerzett.^[18] Az így összeült nemzetgyűlés kifejezetten azzal a céllal jött össze, hogy helyreállítsák a történeti alkotmány jogfolytonosságát. Ennek eredménye lett az 1920. évi törvény, ami bevezette a királyné nélküli királyságot, s a király pótlására rendelkezett a kormányzó jogállásáról. Ezzel egyben visszaállította a történeti alkotmányt. Ennek alaki érvényét a legitimisták vitatták, de többnyire anyagi jogilag elfogadták a törvényt, főként arra tekintettel, hogy annak provizórikus jellege volt.

BETHLEN SZÍNRE LÉP

A Tanácsköztársaság bukása után 1919. augusztus 1-től a következők voltak a miniszterelnökök: Peidl Gyula (6 napig), Friedrich István (8 napig), Huszár Károly 1920. március 15-ig, majd Simonyi-Semadam Sándor 1920. július 19-ig, amikor is Teleki Pál kapott megbízást a miniszterelnökségre. Ő 1921. április 13-ig volt kormányon, amikor is belebukott az első királypuccs idején tanúsított kétértelmű viselkedésébe.

Ekkor kérte fel a kormányzó Bethlen Istvánt kormányalakításra. Bethlen 1921. április 19-én mutatkozott be a parlamentben.

Bethlen István ekkor 46 éves. Már volt politikusi tapasztalata bőven. 1901-ben először képviselő még a régi Szabadelvű Pártban. Első beszédeiben a gróf Károlyi Sándor által vezetett agrárius irányzathoz áll közel; követeli a közjogi viták abbahagyását, a gazdasági élet szanálását, továbbá az eladósodott középbirtokosok megsegítését. Később Erdélyben tevékenykedik: számos tej- és értékesítő szövetkezetet alapított, 1904-ben létrehozta e szövetkezetek csúcsszervét Marosvásárhelyen; 1906-ban megyei gabonarakár szövetkezetet kezdeményezett; ugyancsak kezdeményezte a mezőszéki vasútvonal megépítését; Erdélyi birtokain mezőgazdasági gépbemutatókat szervezett, erdősávokat telepített, mocsarakat csapolt le, modern szítás gőzmalmot telepített.^[19] Mint egyik közeli ismerőse írta róla: „Bethlen István szenvedélyesen szerette mindig a gazdálkodást. Talán Széchenyi István írásai, vagy angolai diákélete [Oxfordban is járt egyetemre], vagy amerikai utazásai csigázták fel fantáziáját az okszerű gazdálkodás, a modern többlettermelés, a mezőgazdasági ipar fejlesztése iránt. Annyi bizonyos, hogy ha valamihez hozzáfogott, akkor előbb a szakkönyvek egész sorozatát böngészte át s nem csak elolvasta a könyveket, hanem azokból valóságos tanulmányt készített magának.”^[20] Később Tisza Istvánhoz csatlakozott, ám Tisza végrehajtotta a házszabály-revíziót, mire Bethlen András Gyulát követve kilépett a pártból és Apponyi Alberttel együtt a függetlenségi és '48-as párthoz csatlakozott. 1910-ben, amikor a Függetlenségi párt kettévált, Kossuth Ferenchez csatlakozott, majd

[18] Gratz Gusztáv (1935): i. m. 273.

[19] L. Romsits Ignác (1988): Bethlen István politikai pályaképe. In: *Bethlen István emlékiratai 1944*. Zrínyi Miklós Katonai Kiadó, Budapest. 16–18.

[20] Surányi Miklós (1927): *Bethlen*. Singer és Wolfner, Budapest. 59.

mikor Károlyi Mihály került a párt élére, kilépett és Andrássyhoz csatlakozott. De valójában, mint Surányi Miklós írja Bethlen című könyvében: „Bethlen István tehát egész a világháború végéig nem vett részt az ország kormányzásában.”^[21]

Az őszirózsás forradalom idején tudjuk, hogy november elején támogatta Jászi Erdély koncepcióját, aki keleti Svájcot szeretett volna ott létrehozni.^[22] A polgári forradalom, valamint Tanácsköztársaság idején Erdélyben tartózkodott. Állítólag Károlyi Mihály – hogy „az új rend szolgálatában érvényesítse tudását – egy ízben különvonatot is küldött érte, ő azonban ezeket a sürgetéseket figyelmen kívül hagyta.”^[23] 1919 februárjában megalapította a Keresztény Nemzeti Egyesülés pártját, a Tanácsköztársaság idején Bécsbe ment, ahol létrehozta az Antibolsevista Comité-t. 1920 tavaszán a párizsi béketárgyalásokon a magyar tárgyaló küldöttség tagja volt.^[24]

Mikor átvette a miniszterelnökséget, a *belpolitikai* állapotokat érzékletesen írta le Surányi Miklós: „A kormány gyenge volt; Friedrichtől kezdve minden miniszterelnök rendet és konszolidációt akart és nőttön-nőtt a káosz. A háttérben titokzatos és illetéktelen erők működtek. Polgári dolgokban még mindig katonák ítélkeztek, az internálótáborok zsúfolva voltak, hírünk-nevünk a külföld előtt meggyalázva, tudatos és akaratlan hazaárulók rémhírekkel ordították tele a világ felét terrorról és pogromról, itthon pedig a legjobbak szíve vérzett, látván, hogy a kurzust sokan egyszerű kenyérkeresetnek, megélhetési forrásnak, érvényesülési ugródeszkának nézik s kezd kialakulni egy keresztény lumpenproletariátus, amely anarchiába dönti a társadalmat”.^[25]

A *külpolitikai* helyzetet pedig így írta le Romsics Ignác: „A Bethlen-kormány külpolitikai csődöt örökölt elődjétől. A királylátogatás fokozta Románia, Csehszlovákia és Jugoszlávia bizalmatlanságát. A megegyezés lehetőségei eddig is távoli reménysugarak voltak, ezután teljesen ködbe veszték... Európa távolabbi tájain szintén nem volt az országnak komoly pártfogója. Nyugat-Európa úgy érezte, hogy a Duna-medence kis népeinek problémáit megoldotta, s egyébként is a saját bajaival küszködött. Olaszországban ezekben a hónapokban vívták döntő csatáikat Mussolini feketeingesei és a demokrácia hívei. Az angol parlament az ír forradalomra figyelt, amely Dublinban új lángra kapott. Párizsban merényletet követtek el Millerand ellen, Dél-Németországban francia és német katonák vére festette pirosra a versailles-i békét. Az Egyesült Államok egész Európától elfordult, a világnak ez a része hosszú időre kívül rekedt látókörén.”^[26]

Bethlen István ilyen bel- és külpolitikai helyzetben, 1921. április 19-én mutatkozott be a parlamentben. Bemutatkozó kormányprogram beszéde egyszerre

[21] Surányi Miklós (1927): i. m. 56.

[22] L. Jászi Oszkár (1989): i. m. 184.

[23] Surányi Miklós (1927): i. m. 95.

[24] L. erről Romsics Ignác (1987): *Gróf Bethlen István pályája 1901-1921*. Magvető Kiadó, Budapest. 154-202.; továbbá Romsics Ignác (1988): i. m. 21-28.; Romsics Ignác (2013): *Bethlen István*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest. 111-133.

[25] Surányi Miklós (1927): i. m. 101.

[26] Romsics Ignác (1982): *Ellenforradalom és konszolidáció*. Gondolat, Budapest. 147.

volt szembenézés a jelen helyzettel, s felvállalása egy bizonyos kontinuitásnak a múlttal. „Új politikát kell kezdenünk, mert a politikát ott, ahol Tisza István abahagyta, újrakezdeni nem lehet. A régi jelszavak elkoptak, sok irányzat, mely ebben az országban annakidején diadalmasan haladt előre, nem követhető. Megváltoztak a viszonyok, megváltozott körülöttünk a világ képe, megváltozott idebenn az ország képe, új irányok és új emberek léptek porondra. De azért, bár új politikát össze kell kapcsolnunk azokkal a nagy nemzeti tradíciókkal, amelyeken felépült ennek a nemzetnek, ennek az országnak, ennek az államnak a rendje.”^[27] A helyzettel tisztába kell jönni, meg kell keresni az okokat, ami Magyarország romlásához vezetett.

Ez nem új dolog Magyarországon. Már 1848 után is voltak, akik szembenéztek az akkori bukás okaival: legismertebb ebből Kemény Zsigmond írása, *A forradalom után* című híres röpirata, vagy említsük meg Eötvös *Müncheni vázlat* címmel írott szembenézését.^[28] Ezek azonban olyan visszatekintések voltak, amelyeket a *közélethen kívülre szorult emberek* tettek le az asztalra. Itt azonban egy hivatalban lévő, miniszterelnök néz szembe a romokba jutott országgal. Amely ugyan megtette az első lépést a konszolidáció felé, amennyiben visszatért a történeti alkotmányhoz, a szent korona tanhoz, illetve visszaállította a királyság intézményét. *El volt fogadva a Trianoni béke, és nem volt elfogadva a béke.* A menekültek jó része még mindig vagonokban lakott. Kormányok jöttek és mentek.

És ekkor Bethlen István, hátralépve, mintha ő nem is lenne hivatalban, akár hajdan Kemény vagy Eötvös, és olyan röviden, ahogy lehet, és lényegre törően, ahogyan egy értelmiséginek kell fogalmaznia, felsorolja romlásunk okait. Ezeket három pontban sorakoztatta fel: 1. A történelmi helyzet, amiben négyszáz éven át voltunk; 2. fajhibák, melyek saját testünkön, lelkünkön jelentkeztek; 3. intelligenciánk nagyobb része gazdaságilag leromlott.

Ami az elsőt illeti, négyszáz éven keresztül csak defenzív politikát folytattunk [a Habsburgok, illetve Ausztria ellen], a magyar nemzet elvesztette külpolitikai látókörét, nem látta a monarchián kívül lévő dolgok menetét; egy egyoldalú jogász szemlélet vert gyökeret a nemzetben, s nem tanulta meg Bismarcktól, hogy *Macht geht vor Recht*, vagyis a hatalom fontosabb, mint a jog. Ez különösen akkor tűnt ki, amikor [az 1904-5-ös utolsó vármegyei ellenállásnál, majd a darabont kormány és a koalíció], hogy „illúziókban ringattuk magunkat, hogy törvényes jogokra támaszkodva lehet valamit elérni, ekkor tűnt ki, hogy nem elég a jog, hanem a jog mögött erőnek is kell lenni, mert ha a jog mögött erő nincsen, akkor a jogot érvényesíteni nem lehet”.^[29]

[27] Bethlen István (2000): *Válogatott politikai írások és beszédek*. Szerk. Romsics Ignác. Osiris, Budapest. 117.

[28] L. Eötvös József (1993): *Az 1848-iki forradalom története - Müncheni vázlat*. Argumentum, Budapest.

[29] Bethlen István (2000): i. m. 118-119.

Meglátásom szerint, csak az tűnt újnak, hogy a külpolitikai érzék hiányát vetette önmagunk szemére. Abban azonban sem volt semmi újdonság, amit Bismarckra hivatkozva mondott, hiszen már Eötvös felemlegette a municipalisták és centralisták vitájában a 19. század 40-es éveiben, hogy a vármegye alkalmatlan volt a nemzet alkotmányos jogainak védésére, s ugyanezt hangoztatták nemcsak a polgári radikálisok, de a jogtudós Ereky István is. Azonban az mindenképpen új mozzanatnak tűnt, amikor az egyoldalú jogász szemléletet kárhoztatta. Sőt továbbment, s kifejtette, hogy „[t]úlbecsültük a nemzeti élet szerepében az állami életet. Pedig egy nemzet akkor erős és akkor hatalmas, ha a társadalmi élet alkotja az igazi állami életet, ha van a nemzetben iniciatíva, ha van egyesekben, a társadalmi osztályokban és mindenkiben munkakedv és erő, ha a nemzet nagyra becsüli a kultúra fejlődését, ha foglalkozik a gazdasági élet feladataival... Túlbecsültük az állami életet azért, mert az állami életben láttunk a szubsztrátumát s egyedüli kifejezőjét a nemzeti létnek.”^[30]

Nos, ez a gondolat azonban már egy korabeli gondolkodót idézett fel bennem, aki hasonlóan, mint Bethlen, felfedezte, hogy – amit melleleg az eszmetörténetben Montesquieu fedezett fel a *Törvények szellemében*, amikor az államformákat és a törvényeket természeti és szociológiai determinánsoktól tette függővé – a társadalom fontosabb, mint az állam, és különösen Magyarországon, ahol a kiegyezés korában, a közjogi kérdésekre koncentrálnak megfelelően a társadalmi problémákról.

Ez a gondolkodó Szekfű Gyula volt, aki 1920-ban megjelent *Három nemzedék* című munkájában már ezt a gondolatot nagy erővel kiemelte, s bár ebben az időben, egészen 1926-ig, Szekfű Bécsben élt, könyve az ellenforradalmi korszak nyitányaként annak egész ideológiai beállítottságát meghatározta.^[31] Az is tudvalévő volt, hogy Bethlen kérte fel Szekfűt 1927-ben, hogy legyen a főszerkesztője a *Magyar Szemle* című indítandó folyóiratnak, aminek ő 1944. év elejéig, a német megszállásig a szerkesztő bizottsági elnöke maradt.^[32] Nyilván ő is olvasta a *Három nemzedék*et – bár erre egyelőre nem találtam adatot, ahogy arra sem, hogy ki hozta nála kombinációba Szekfűt a Magyar Szemle főszerkesztőjének – előttem nem kétséges, hogy olvasta e munkát és mély hatással volt rá. S ez mutatkozik meg a bemutatkozó beszédben.

Nem beszél-e Szekfű a IV. könyv 3. fejezetének címében is „Állami és nemzeti illúziókról”?^[33] Nem mondja-e ki már ő is, hogy a „magyar politikán még ma is a jogi ész uralkodik”? „A nemzeti erő kifejtését ez [ti. az állami koncentráció] a konstrukció veszi igénybe, fáradságunkat és izzadságos munkánkat ezen posztulátum megvalósítására áldozzuk s közben évekre és évtizedekre is megelégedünk arról, hogy

[30] Bethlen István (2000): i. m. 118–119.

[31] L. erről: Monostori Imre (2017): *Szekfű Gyula a változó időben. Életmű – fogadtatás – utókor 1913–2016*. Pro Pannonia, Pécs. 140–153. Joggal állapítja meg Monostori összefoglalólag: Szekfű „ezzel a könyvével (1942-ig) összesen hét kiadást ért meg, azaz átlagosan három évenként újra kiadták, a legnépszerűbb írók közé emelkedett”. I m. 153.

[32] L. Monostori (2017): i. m. 165.

[33] L. Szekfű Gyula (1935): *Három nemzedék és ami utána következik*. Királyi Egyetemi Nyomda, Budapest. 295.

államunk nemcsak egy még ezután megvalósítandó udvartartás, külön hadsereg, külön címer és zászlóból áll, hanem hogy talán a mezőgazdaság, a néphygénia, a parasztság művelődése, a középosztály anyagi jóléte is beletartoznak a modern állam fogalmába. Egyszóval: az állam fogalma maga alá gyúrta a nemzetét és népét, egy jogi konstrukció, egy hideg formula azt a magasztos élőlényt, melyet mi erkölcsi öntudatra ébredt európaiak a legjobb értelemben nemzetnek nevezünk.”^[34]

Aztán, amikor Bethlen így folytatja: „És fokozták ezen bajainkat azok a nagy faji hibák, amelyek a történelmi momentumokban bennünket gyakran bajba taszítottak. A nagy Széchenyi István ... nem mulasztott el egyetlen alkalmat sem, hogy nemzetét ezekre figyelmeztesse. A nemzeti hiúság, a könnyelműség, a restség, a jelszavak szeretete, a fegyelmezetlenség, az önfegyelem hiánya, mindezek olyan hibák, amelyek itt történelmi momentumokban mindig előtérbe léptek”.^[35] Nos, ezek a szavak, amelyek a Zrínyi Miklóstól elkezdett és Széchenyivel [meg például Vajda Jánossal] folytatott nemzeti önostorozó vonulatba esnek, s ami különösen Szekfű Gyula művében tetőződött be, főként azzal, hogy a *Három nemzedékben* egy teljes indító könyvet szentelt Széchenyinek. Ez teljességgel újszerű volt az addigi történelmi szakirodalomban, s benne egy fejezettel, ami „A nagy parlag és a nemzeti bűnök” címet viseli. Szekfű így foglalja össze Széchenyi tanítását a nemzeti bűnökről: „Nemzeti bűneinket, a századokon át buján burjánzókat négy bokorban mutatja be Széchenyi. Az elsőbe a hiúság és rokonai: önhittség, önáltatás, öncsalás tartoznak, a másodikba a lelkesedés és szalmatűz, harmadikba közrestség, negyedikbe végül irigység és szülőttei, pártviszály és uralomvágy”,^[36] s aztán Szekfű ezeket részletesen tárgyalja.

Természetesen feltehetjük, hogy Bethlen ezeket magától közvetlenül Széchenyitől vette át, de az, hogy ő olyképpen állította romlásunk második okának ezeket a nemzeti hibákat, hogy miután megállapította, hogy függetlenségünket elértük a külső körülmények folytán, amivel a világháborúra és a trianoni békére utalt, rögtön azt mondja, hogy „és bajba süllyedtünk önhibánk folytán”, s ezt az egész kibontakozási programja sarokkövévé teszi, mikor így folytatja: „Ha új politikát akarunk kezdeni, vizsgálunk kell a múltat, vizsgálunk kell azt, hogy melyek voltak a hibáink, amelyek a mai állapotba taszítottak, vizsgálunk kell azért, mert az önismeret az első feltétele és az első kötelesség a politikában. Ez lesz azután az alapja annak a konstruktív politikának, melyet minden kormánynak követnie kell”.^[37] Szekfűnél pedig szinte azonos szavakkal ezt olvashatjuk: „Első pozitív lépés elfogadtatni a gondolatot, hogy a hiba nem rajtunk kívül van, hanem többnyire, sőt kivétel nélkül önmagunkban van... A helyes magyar politikának így szabott útja van: működését az említett négy nemzeti hiba, az önhittség, lelkesedés, közrestség és irigység megtagadásával kell kezdenie...”^[38]

[34] Szekfű Gyula (1935): i. m. 297-298.

[35] Bethlen István (2000): i. m. 119.

[36] Szekfű Gyula (1935): i. m. 21.

[37] Bethlen István (2000): i. m. 118-119.

[38] Szekfű Gyula (1935): i. m. 27.

A stilárisan azonos konnotáció, a nemzeti önhibák feltárásának egybekapcsolása a kiküszöbölendő terápiával annyira azonosnak látszik, hogy lehetetlen szabadulni a gondolattól: ezt Bethlen tényleg Szekfűtől vette át.

Végül a harmadik ok, a magyar középosztály elszegényedése, a nemzeti intelligencia hanyatlásához is vezetett: „A Bach-korszak ellenséges erővel feküdt rá a magyar középosztályra. Gazdaságilag akkor bukott el a magyar középbirtokos osztály és az volt a baj, hogy ez a középbirtokos osztály ahelyett, hogy a kereskedelemben, ahelyett, hogy az iparban, ahelyett, hogy a vállalkozásban keresett volna életének új fejlődést: ahelyett a hivatalokba vonult. Ennek az eredménye az lett, hogy a kereskedelem, a vállalkozás, a pénzügy olyanok kezébe került, akik a nemzet érzésével nem voltak s talán ma sincsenek még úgy összeforrva, mint ahogy az helyes és kívánatos lenne.”^[39]

Mint volt agrárius politikus Bethlen joggal mutat rá a középbirtokos osztályok hanyatlására. Ezt számosan felpanaszolták már előtte is, például Berzeviczy Albert,^[40] Concha Győző vagy Babits Mihály, aki a megyei hivatalokat „vas délibábnak” nevezi *Halálfiában*, amely a Tisza Kálmán korától kezdve ilyennek tűnt fel a magyar szemek előtt, úgyhogy ebben semmi újdonság nincsen. Legfeljebb az a határozottság érdemel említést, amikor Bethlen arról beszél a kormányprogram második pontjaként, hogy meg kell erősíteni a kisgazda társadalmat, mert az „a nemzet gerince, amely, ha a kultúra terén haladva és vagyonban gyarapodva, majdan kezébe veszi a hatalmat, ebben az országban az intelligenciával együtt alapját fogja megvetni annak az egészséges demokratikus fejlődésnek, amelyre ennek az országnak szüksége van”.^[41] Amiben megnyilvánul Bethlen későbbi törekvése a kisgazdapárt és a keresztény nemzeti párt egyesítésére, amikor is ők lennének a jövő államfenntartó osztályai; de másfelől a kultúrára való hivatkozás anticipálja későbbi a Klebersberg által követett kultúrpolitikát.

Az idézett mondat vége felé érinti Bethlen a zsidókérdést. Emlékszünk, e bevezetőben említett fehérterror kapcsán érintettük ezt a problémát. Ez olyan kényes ügy Bethlen számára is, hogy később külön is kitér rá. Szekfűről pedig közismert, hogy nagy jelentőséget tulajdonított a zsidókérdésnek, a *Három nemzedékben* pedig egy egész fejezetet szentelt a problémának (IV.könyv, 5. fejezet^[42]). Az ő „antiszemitizmusának” kérdését mások alaposan kitérítették,^[43] erre itt nem kívánunk kitérni, csak a párhuzam kedvéért kell felhozni. A teendők másodikaként taglalja Bethlen ott, ahol a magyar középosztály vezető szerepének visszaállítását szorgalmazza. „Én ellene vagyok mindenféle lármás antiszemitizmusnak. A jogrendet minden körülmények között fenn fogjuk tartani. Ha volnának hatóságok,

[39] Bethlen István (2000): i. m. 119.

[40] L. Berzeviczy Albert (1905): *Beszédek és tanulmányok*. Singer és Wolfner, Budapest. 240–241.

[41] Bethlen István (2000): i. m. 120.

[42] Szekfű Gyula (1935): i. m. 332–348.

[43] L. erről Monostori Imre (2017): i. m. 95–102.; továbbá csak egy összefoglaló munkát említünk: Gyurgyák János (2001): *A zsidókérdés Magyarországon. Politikai eszmetörténet*. Osiris, Budapest.

amelyek túllépik saját hatáskörüket, azokat vissza fogjuk szorítani arra a hatáskörre, amelyet a törvény számukra megállapít. És ezt a kérdést nem kívánjuk még a jogegyenlőség megbolygatásával sem érinteni. A jogegyenlőség olyan alapja, olyan biztosítéka a nemzet életének, melyet bántani, amelyet érinteni nem szabad. Elismerem, hogy jelenleg van zsidókérdés az országban, de ennek megoldása az, hogy gazdasági téren azok lehessünk nélkük is, amik velük együtt vagyunk. Ez őnekik is érdekük, mert abban a percben, amint nem lesznek nélkülözhetetlenek, abban a percben összhang itt helyre fog állni. Ebben a tekintetben tehát a kormány el van szánva arra, hogy egy konstruktív politika alapelveit rakja le. Szükségünk van arra, hogy egész nevelési politikánkat megváltoztassuk ... ifjainkba az önállóság, a tevékenység szellemét öntsük és a jellemzilárdságra fektessük a fősúlyt. Hozzá kell őket szoktatnunk őket a gazdasági élettel való törődéshez és beléjük kell oltanunk a keresztény erkölcsi alapelveket.”^[44]

Röviden tehát: Bethlen semmiféle jogi aktust nem tervez a zsidókérdés megoldására, hanem a magyar ifjakat akarja gazdasági nevelésben részesíteni. Különben is köztudott, hogy Bethlen ellenezte a későbbi zsidótörvényeket.^[45] Híve volt versenyhelyzetnek gazdasági téren is. Most kifejtette, hogy: „A szabadság lehetővé tette és lehetővé teszi a versenyt s verseny az egyedüli, mely a jó és jobb között a jobbat hozza felszínre.”^[46] Bár kissé meglepő, hogy Bethlen nem tesz említést a numerus claususról, de talán azért, mert mint ebben a beszédben is kifejtette: vissza kell állítani a szabadságjogokat, s valóban 1927-ben hatályon kívül is helyezte a numerus clausust.

Utólag visszatekintve, a holokauszt után, lehet ebben az intézkedésben antiszemitizmust látni, amennyiben a magyarokat akarta a zsidókkal versenyképes helyzetbe hozni, de legyen szabad emlékeztetni arra, hogy például 1938-ban az első zsidótörvényt többen, például Babits Mihály, Illyés Gyula, sőt Erdei Ferenc és Bibó István, sem írták alá különböző motivációk alapján,^[47] akikkel még a zsidó Sárközi György is egyetértett.^[48] Bethlen álláspontjának azonban van egy kollorráriuma is: ő a zsidókérdést egy tágabb kontextusban, mint a szabadság általános és erkölcsi problémáját veti fel. Ugyanis, fejt ki, vége van a forradalomnak, de véget kell vetni a forradalmi szellemnek is. De nem a szabadság-

[44] Bethlen István (2000): i. m. 124.

[45] L. Romsics Ignác (1988): i. m. 68.

[46] Bethlen István (2000): i. m. 121.

[47] L. erről írásomat: Nagy J. Endre (2015): *Antiszemitizmus a falukutatásban: Bibó és Erdei korai „osztályharcos” antiszemitizmusa*. szocio.hu 5(2). https://socio.hu/uploads/files/2015_2/nagy.pdf; továbbá: Nagy J. Endre (2016): *A népi-urbánus ellentét Vas István ábrázolásában*. Vigília 81(1). 32-43. Egyébként az antiszemitizmus problémájához olvasandó: Bibó István (1986): *Zsidókérdés Magyarországon 1944 után*. In: Bibó István: *Válogatott tanulmányok*. III. Magvető, Budapest. 569-798.; továbbá a vele készült interjú l. Huszár Tibor (1989): *Bibó István. Beszélgetések, életrajzi dokumentumok*. Kolonell, Debrecen. 77-90.

[48] L. Sárközi György levele Erdei Ferenchez. Idézi: Huszár Tibor (1991): *Párhuzamok és kereszteződések (Erdi Ferenc, Bibó István és a Márciusi Front)*. ELTE Szociológiai Intézete, Makói József Attila Múzeum, Budapest-Makó. 96.

gal szemben foglalunk állást, mondja, hanem új orientációra van szükségünk. Igaz, a szabadság felszabadította a gondolatot, a gazdasági életet és a magyar kultúrát; lehetővé tette a versenyt – amit már előbb idéztünk tőle. Ámde, fűzi hozzá, a szabadság nem egyedüli forrása a haladásnak. „A haladásnak igazi forrása azok a nagy erkölcsi javak, azok a nagy morális, azok a nagy nemzeti princípiumok, amelyek elől senkinek kitérnie nem szabad. A szabadság eszköz, nem cél. A cél kulturális, az erkölcsi emelkedés, a kettőt együtt kell látnunk, mert ha nem együtt haladnak, egymás ellen dolgoznak.”^[49] Mindenesre nem jelentheti a demokrácia a tömegeknek a nyers uralmát, jelenti ki nyilván a korábbi forradalmi eseményekre utalva. A demokráciában a vezető szerepet az intelligenciának kell biztosítani, s aki ezt tagadja, nos, az demagóg. Úgy gondoljuk: itt szemlélhetjük a konzervatív-liberális szabadságfogalom gyakorlatba átültetését. Ez a szabadság fogalom nem a liberalizmus forradalmi-egalitárius szabadságfogalma. Nem, hanem ez, mint Mannheim elnevezi, „minőségi szabadságfogalom”. „Ez annyit jelent, hogy az emberek adottságainak megfelelően, legbensőbb létükben *egyenlőtlenek*, és a szabadság nem más, mint hogy minden és mindenki saját belső elvei szerint bontakoztatja ki önmagában a maga sajátos növekedéstörvényét.”^[50] Ez a minőségi szabadságfogalom szemben áll a liberális, az egyoldalú értelemre koncentráló „negatív szabadságfogalommal” (Hegel), ami fanatizmusba vagy anarchizmusba torkollik. Ezzel szemben a minőségi szabadságfogalom nem önmagában áll, hanem mindig egy háttérből, egy háttérbeli közösségből emelkedhet ki, egy igazi szubjektumból, egy organikus fejlődés eredményeként. Látjuk ezt Bethlennél is, aki a szabadságot összekapcsolja a morállal és a nemzettel.

ÖSSZEGZÉS: BETHLEN AZ INTELLEKTUEL POLITIKUS

E morális perspektívába helyezés őt megint csak Szekfűvel és Széchenyivel kapcsolja össze. Szekfű Széchenyit interpretálva ezt extremitásig fejleszti, amikor azt imputálja Széchenyinek, hogy „[h]a Széchenyinek csak bármi halvány reménysége is lehetett volna arra, hogy nemzete erkölcsseit egy csapásra megnemesítheti, közhasznú vállalatai bizonyára elmaradtak volna, mert erkölcsi célját elérve, küldetését nemzete korában befejezettnek tartotta volna.”^[51] De ahogy Széchenyi is józanul az első lépésnek tekintette a nemzete jóllétének növelését, úgy Bethlen is megjelölte programbeszédében a teendőket: jogegyenlőség és a szabadságjogok visszaállítása (választójogi reform, a főrendiház visszaállítása és közigazgatási reform), a kiscgazda társadalom megerősítése, kultúrpolitika, külpolitikai horizont megszerzése és pénzügyi reform, valutareform stb. Mint alkalmam volt másutt

[49] Bethlen István (2000): i. m. 121.

[50] Mannheim Károly (1994): *A konzervativizmus*. Cserépfalvi, Budapest. 73.

[51] Szekfű Gyula (1935): i. m. 35-36.

kifejteni, Széchenyi egy sajátosan magyar variációját jelenti annak a problémának, amelyet úgy lehet megfogalmazni: társadalmi forradalom vagy reform versus etikai forradalom. Míg az előző az egész társadalom átstrukturálását vizionálja, beleértve nemcsak politikai, de a gazdasági és kulturális átalakulásokat is, utóbbi, vagyis az etikai forradalom az ember belsejének átalakítását tűzi ki célul, és ettől reméli az egész társadalom megváltoztatását. Max Weber nem véletlenül vallásszociológiájában veti fel ezt problémát, rámutatva, hogy az értelmiségiek vallássossága főként akkor lép fel, ha kiszorítják őket a politika színteréről, vagy maguk vonulnak el attól, s ekkor bekövetkezik a sajátos értelmiségi menekülés a világtól. Az értelmiségiek sokféle utat választhatnak: például menekülhetnek a természetbe, de menekülhetnek sajátos etikai forradalomba is. Az utolsó ilyen jellegű vallásos forradalomnak az orosz narodnyikokat említi.^[52]A már említett magyar politikusok és gondolkodók esetében, mint Zrínyi Miklós, vagy Széchenyi vagy akár Eötvös, sőt ide sorolandók még az olyan polgári radikálisok is, mint Szabó Ervin vagy Polányi Károly, vagyis akkor és úgy folyamodnak a valláshoz, amikor a politikai cselekvés bezárulni látszik előttük, és ugyanakkor mégsem mondanak le a társadalomátalakításról sem. Sőt a nemzeti hibák előszámllása sajátosan egybekapcsolódik azok pozitív munkára való felhívással.

Nos, Bethlen István ezekhez a nagy gondolkodó politikusokhoz csatlakoztatható: akik a nemzeti hibák morális kijavítását egybekapcsolják a pozitív alkotó munkával, illetve az arra való felhívással. Bethlen, aki diplomáciájával kihozta Magyarországot az elszigeteltségből, aki megszerezte országának a népszövetségi kölcsönt, aki a Klebersberg-i kultúrpolitikát lanszírozta, aki erdélyi birtokán megvalósított gazdaságszervezést egy ország pénzügyi és gazdaságpolitikájának centrumává tette: méltán állítható a nagy magyarok Zrínyitől Széchenyin keresztül a huszadik századiak sorába. Az pedig, hogy a két totalitáriánizmus egyikénél pusztult el, csak változott formában beteljesedése az említett nagy magyarok tragikus sorsának.

IRODALOM

- Berzeviczy Albert (1905): *Beszédek és tanulmányok*. Singer és Wolfner, Budapest.
- Bethlen István (2000): *Válogatott politikai írások és beszédek*. Szerk. Romsics Ignác. Osiris, Budapest.
- Bibó István (1986): Zsidókérdés Magyarországon 1944 után. In: Bibó István: *Válogatott tanulmányok*. III. Magvető, Budapest. 569–798.
- Eötvös József (1993): *Az 1848-iki forradalom története – Müncheni vázlat*. Argumentum, Budapest.
- Gábor Éva (szerk.) (1996): *Mannheim Károly levelezése 1911–1946*. Argumentum, MTA Lukács Archivum, Budapest.

[52] L. Max Weber (1992): *Gazdaság és társadalom*. 2/1. KJK, Budapest. 217–218.

- Gosztonyi Péter (1992): *A kormányzó Horthy Miklós és az emigráció*. Százszorszép, Budapest.
- Gratz Gusztáv (1935): *A forradalmak kora*. Magyar Szemle Társaság, Budapest.
- Gyurgyák János (2001): *A zsidókérdés Magyarországon. Politikai eszmetörténet*. Osiris, Budapest.
- Huszár Tibor (1989): *Bibó István. Beszélgetések, életrajzi dokumentumok*. Kolonel, Debrecen.
- Huszár Tibor (1991): *Párhuzamok és kereszteződések (Erdei Ferenc, Bibó István és a Márciusi Front)*. ELTE Szociológiai Intézete, Makói József Attila Múzeum, Budapest–Makó.
- Jászi Oszkár (1989): *Magyar kálvária – magyar föltámadás*. Magyar Hírlap Könyvek, Budapest.
- Juhász Nagy Sándor (1945): *A magyar októberi forradalom története*. Cserépfalvi, Budapest.
- Mannheim Károly (1994): *A konzervativizmus*. Cserépfalvi, Budapest.
- Monostori Imre (2017): *Szekfű Gyula a változó időben. Életmű – fogadtatás – utókor 1913–2016*. Pro Pannonia, Pécs.
- Nagy J. Endre (2015): *Antiszemitizmus a falukutatásban: Bibó és Erdei korai „osztályharcos” antiszemitizmusa*. szocio.hu 5(2). https://socio.hu/uploads/files/2015_2/nagy.pdf
- Nagy J. Endre (2016): *A népi-urbánus ellentét Vas István ábrázolásában*. Vigilia 81(1). 32–43.
- Nagy J. Endre (2017): *Jászi keresztútja*. Szatmári Műhely, 3(2). 33–48.
- Rákosi Jenő (1926): *Emlékezések*. III. Franklin Társulat, Budapest.
- Romsics Ignác (1982): *Ellenforradalom és konszolidáció*. Gondolat, Budapest.
- Romsics Ignác (1987): *Gróf Bethlen István pályája 1901–1921*. Magvető Kiadó, Budapest.
- Romsics Ignác (2013): *Bethlen István*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest.
- Romsics Ignác (1988): Bethlen István politikai pályaképe. In: *Bethlen István emlékiratai 1944*. Zrínyi Miklós Katonai Kiadó, Budapest.
- Scott, William Taussig – Moleski, Martin X. (2005): *Michael Polanyi. Scientist and Philosopher*. Oxford University Press, Oxford–New York.
- Siklós András (1987): *A Habsburg Monarchia felbomlása 1918. A magyarországi forradalom*. Kossuth Kiadó, Budapest.
- Surányi Miklós (1927): *Bethlen*. Singer és Wolfner, Budapest.
- Szekfű Gyula (1935): *Három nemzedék és ami utána következik*. Királyi Egyetemi Nyomda, Budapest.
- Weber, Max (1992): *Gazdaság és társadalom*. 2/1. KJK, Budapest.

Beszámoló az I. Gróf Bethlen István Erdélyi Nyári Egyetem programjairól

---

A Gróf Bethlen István Kutatóközpont 2018. június 8–13. között első alkalommal rendezte meg Erdélyi Nyári Egyetemét „Magyar térségszervező központok a Kárpát-medencében” címmel. A Nyári Egyetem első napját utazással töltöttük, mindvégig gyönyörködve a változatos és elragadó erdélyi tájakon. Az esti órákban érkeztünk meg az első állomásra, Kolozsvárra.

A szombati napot a Kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetem Földrajz Karának épületében töltöttük. A Kar keretein belül működik 2011 óta a Magyar Földrajzi Intézet, mely magyar nyelven geográfus képzést működtet. A hallgatók minden előadást magyar nyelven hallgatnak, ez a második legnagyobb geográfiai központ a Kárpát-medencében. A nap házigazdája Prof. Dr. Benedek József volt, az egyetem Földrajz Karának oktatója, akinek kutatási területe a területfejlesztés, regionális fejlődés és regionalizáció. A tudománynak szentelt nap keretében sor került a plenáris előadások első blokkjára.

Dr. Fekete Dávid egyetemi adjunktus, a kutatóközpont tudományos vezetője bevezető előadásában bemutatta a kutatóközpontot, mely önálló kutatási egységként működik a Széchenyi István Egyetem tudásbázisán. A kutatóközpont a multidiszciplináris társadalomtudományok részterületeit, azon belül a regionális tudományok különböző területeit kutatja. A tavalyi év második felében a „Modern városok Magyarországon” című kutatásával elsőként foglalkozott tudományos szinten a Modern Városok Programmal. A kutatóközpont másik fontos feladatának tekinti a Nyári Egyetem szervezését, melynek helyszínválasztása is tudatos volt, hiszen Kolozsvár kiemelkedő magyar térségszervező központ és jelentős tudományos bázis, Gernyeszeg pedig Gróf Bethlen István szülőhelye.

Magyarország Kolozsvári Főkonzulátusának képviselőjeként *Korsós Tamás* konzul is megtisztelte Nyári Egyetemünket előadásával. Beszámolt hazánk kolozsvári főkonzulátusának szerepéről, feladatairól, emellett rengeteg érdekességet, történetet osztott meg velünk, és izgalmas volt belelátni abba, hogy milyen sokrétű, szerteágazó feladatai lehetnek egy külképviseleti intézménynek. Nem véletlenül kezdte Korsós Tamás, hazánk kolozsvári konzulja előadását azzal, hogy egy konzulnak nagy elhivatottsággal kell állnia szakmájához. Tudni kell, hogy a diplomácia keretén belül működik a konzulátus, illetve jogi és technikai segítséget, támogatást nyújtanak a hozzájuk forduló magyar állampolgároknak. Korsós Tamás szinte végtelennek tűnő sorolásában a konzulátus feladatai között

említette a közlekedésrendészettől, a jogosítvány bevonásán át, az útiokmányok pótlásán keresztül a beteg magyar állampolgárok segítségét, de a börtönben lévő magyar állampolgárok jogainak, helyzetének kezelését, a magyar állampolgárság megszerzését, anyakönyvezést is. Ami meglepetés volt, hogy mindemellett kulturális tevékenységet is folytatnak, havi rendszerességgel szerveznek különféle kulturális programokat a külföldi magyarság számára azzal a szándékkal, hogy a magyar identitás, magyarságtudat lángját őrizzék. A kulturális rendezvények között voltak irodalmi estek, Kodály emlékévként hangverseny, 56-os forradalomra történő emlékezés keretében zajlott programok, filmvetítések. Csakhogy a feladatok súlyát, nagyságrendjét érzékeltesse Korsós Úr, megosztott velünk néhány 2017-re vonatkozó adatot. Többek között kiderült, hogy mintegy 200 anyakönyvezés történt a konzulátus keretében, 600 házasság, mintegy 100 válás ügyét intézték, 5700 útlevél kiadása sikerült, és ami nagyon izgalmas, hogy az évek során 135 ezer fő lett magyar állampolgár a Kolozsvári Főkonzulátus közreműködésével. Végül kiemelendő az a különleges, ügyfélbarát eljárás, melyet „kihelyezett konzuli napoknak” hívnak, és amely keretében a konzul maga megy ki az ügyfélhez, maga veszi át például az anyakönyvi bejegyzési kérelmet, útlevél kérelmet, hetente pár alkalommal. A Főkonzulátusra jellemző gáláns magatartást és jóindulatot a Gróf Bethlen István Erdélyi Nyári Egyetem résztvevői személyesen is megtapasztalhatták, mikor is a Főkonzulátus a konferencia után ebédre invitálta, hívta meg a hallgatóságot Kolozsvár pazar és pezsgő főterén működő, az erdélyi gasztronómia remekeit kínáló étterembe.

Nyári Egyetemünk vendége volt továbbá *Székely István*, az RMDSZ alelnöke, aki „*A szervezett káosz anatómiája*” címmel mutatta be romániai esettanulmányát. Előadásában felhívta a figyelmet, hogy Romániában nagy problémát jelent a hatalmi ágak egymáshoz való viszonya. Dilemmaként felvetette, hogy a félelnöki rendszerhez vagy parlamentáris államok közé sorolhatjuk-e a román politikai rendszert? Ennek eldöntésére a politikai rendszer további jellemzőit is bemutatta előadásában. Az elnököt Romániában közvetlenül választják, jogosítványai a különböző tisztségekre való kinevezésében van, egyéb operatív hatáskörrel nem rendelkezik. Romániában eredetileg kétkamarás parlamentet akartak kialakítani, azonban a gyakorlatban ez sokkal inkább egy megkettőzött kamarás parlamentként értelmezhető, mivel mindkét házat azonos eljárással választják. A harmadik szereplőként a kormány szerepéről is szó volt. Problémás területként merült fel, hogy a kormány törvényerejű rendeletet fogadhat el például a parlamenti szünetben, és ilyenkor gyakorlatilag átveszi a törvényhozás szerepét, számtalan törvényben szabályozandó ügyeket szabályoz így. Megismerkedhettünk továbbá a romániai választási rendszerrel is, melynek legfontosabb jellemzője az arányosság, ami a magyarok szempontjából nagyon előnyös. Érdekes jelenségként megemlítette a román parlamenti migrációt. Ennek hátterében az áll, hogy nem a parlamenti pártok, hanem a képviselők kapják a támogatást és a képviselők 25%-a szokott pártot cserélni egy ciklus alatt. Ez a mindenkori kormánytöbbséget stabilizáló eljárás. Szó esett arról is, hogy a román parlamentben 18 kisebbségnek van teljes értékű képviselője, ami csak a képviselőházra érvényes.

Előadók között köszönhetjük *dr. Kiss Tamás* szociológust a kolozsvári Nemzeti Kisebbségkutató Intézettől. Kiss Tamás az erdélyi magyarok mint kisebbség helyzetéről, az őket érintő politikai és társadalmi folyamatokról tartott színvonalas előadást Kolozsváron. Nyitányként könyvbemutató zajlott, Palgrave Macmillan kiadó nyomtatásában megjelent „*Accommodation of Minority Rights, Hungarians in Transylvania*” című kötetét ismerhettük meg Kiss Tamás, Székely István Gergő, Toró Tibor, Bárdi Nándor, Horváth István szerzők tollából. A könyvben a rendszerváltás óta zajló Romániában élő magyarokat érintő hatásokról értekeznek a magyar kutatók. Az előadás e témát járta körül szintén, kezdve azzal a megállapítással, hogy „magyarnak lenni Erdélyben nem társadalmi stigma, nem asszociálódik a társadalmi marginalitással”. Továbbá elmondható – tudtuk meg Kiss Tamástól – hogy a magyar kisebbség intézményes hálójával is rendelkezik, melyet az etnikai elit ellenőriz, magában foglalva kisebbségi médiát, oktatás szervezését, NGO-kat, egyházat, mely intézmények alapvető, kulcsszerepet játszanak a magyarságtudat megtartásában, erősítésében. Kiderült az előadás során, hogy a magyarok túlnyomó többsége a szavazások során következetesen domináns etnikai pártra szavaz, tehát erős az identitás és érdekképviselő jelentősége. Szerencsére az országban a többség részéről az egyéni szintű diszkrimináció viszonylag kis mértékű, az előadás címében megjelenő aszimmetria mégis fellelhető a magyar-román viszonyban, méghozzá állami szinten, a nyelvhasználat kérdésében, az etnikai hatalommegosztás és autonómiáformák tekintetében. Az előadásban szóba került a Minority SafePack kezdeményezés is, melynek célja, hogy az európai uniós jog része legyen a nemzeti, etnikai és nyelvi kisebbségvédelem. Kiss Tamás úgy véli, hogy maga a kezdeményezés létrejötte is az aszimmetrikus akkomodáció válságának jele, a nemzetközi jelenlét és érdekérvényesítés háttérbe szorulásának visszhangja.

Dr. Benedek József professzor a vendéglátó város történetébe kalauzolt el minket, a Babes-Bolyai Tudományegyetem egyetemi tanára ugyanis „*Kolozsvár poszt-szocialista fejlődésének mozgatórugói*” címmel tartott előadást. Ebből megtudhattuk, hogy Kolozsvár igenis sikertörténetnek számít, főleg Románián belül. Az országot ugyanis nem homogén területek alkotják, a vidéki szegénység igen gyakori és markáns ismertetőjele keleti szomszédunknak, azonban a nagyvárosok kiemelkedő szigetekként jóval fejlettebbek és élhetőbbek környezetüknél. Kolozsvár sikertényezői között az egyetemek jelentős szerepét (körülbelül 50-60 ezer egyetemista van a városban), az ipari parkot, az erős vállalkozói környezetet, a kedvező elérhetőséget, és az országos jelentőségű szolgáltatásokat (oktatás, egészségügy stb). nevezte meg. A javuló munkapiaci mutatókban igen fontos szerepet játszik az IT szektor, a városban ugyanis 1300 cég tevékenykedik ebben az iparágban, ezek 14 ezer alkalmazottat foglalkoztatnak, ami az aktív lakosság 14%-át fedi le. Az átlagbér az IT szektorban 6000 lej. Kolozsvár jelentőségét mutatja, hogy a főváros, Bukarest után a második legjelentősebb központ az országban. Ez a pozitív hatások mellett az ingatlanárak emelkedését és a forgalom növekedését is eredményezi. Azonban a város nem elégedhet meg jelenlegi helyzetével, Benedek József úgy véli, hogy a munkaerő-piaci spektrum szélesítése kívánatos lenne.

A nap zárásaként a helyi helyzetkép után a nagypolitika felé, és nemzetközi vizekre eveztünk Dr. Grúber Károly előadásának köszönhetően. A Széchenyi István Egyetem egyetemi tanára „Románia, Magyarország, Erdély: geopolitikai dilemmák” címmel tartott előadását azzal kezdte, hogy a Huntington és Fukuyama közti globalizáció és lokalizáció elméletek közül a globalizáció „vezet”, a geopolitika visszatért, ennek ékes bizonyítéka Románia is. Az ország esetében a Kárpátok a választóvonal, a jelenlegi geopolitikai fókusz pedig ettől keletre található a románok számára: a Moldáv Köztársaság és a Fekete-tenger térsége. A Moldáv Köztársasággal való egyesülés időről-időre téma a politikusok és az átlagemberek között is. Ebben Oroszország számít keleti szomszédunk riválisának, ugyanis jelentős moldáv befolyással rendelkezik, amit elveszítene, ha a két ország egyesül. Ennek is köszönhető, hogy a románok folyamatosan erős kapcsolatokat építenek ki az USA-val, ami katonai együttműködésben is megnyilvánul. Grúber Károly elmondta, hogy Magyarország esetében nincsen erős orosz kitettség, ugyanakkor az USA-val való kapcsolat is jóval gyengébb. A magyar-román kapcsolatokban a megbékélés hiányát tartja negatívnak, ugyanakkor a két ország közötti autópálya-összeköttetés hiányát is megemlíti, mint a térség fejlődését gátló tényezőt. Az energiapolitika terén ugyanakkor előremozdulás tapasztalható. Előadását azzal zárta, hogy Magyarország és Románia egyaránt határos Ukrajnával, és az ukrán helyzet kapcsán a két ország érdekei igen hasonlóak.

A vasárnapi napon Kolozsvár főterén álló Szent Mihály templomban szentmise után részt vettünk, melyet Sári-Szabó Kelemen OSB perjel celebrált. A szentmise után megemlékeztünk és koszorúztunk Mátyás király lovasszobránál, Mátyás király születésének 575. és magyar királlyá választásának 560. évfordulóján. Mindezek után a szomszédos utcában megtekintettük Mátyás király szülőházát.

Az esti órákban továbbindultunk Nyári Egyetemünk második állomására, Gernyeszegre. A hétfői napunkat Gernyeszegen, Gróf Bethlen István szülőfalujában töltöttük. Második tudományos napunk helyszíne a festői környezetben található Teleki-kastély volt, melynek dísztermében került sor a plenáris előadások második blokkjára, illetve a szekció előadásokra.

Prof. Dr. Rechnitzer János a városkutatás új módszereiről és lehetőségeiről tartott előadást, melyben kiemelte, hogy mentora, Enyedi György munkásságát folytatja kutatásaival, melynek során a magyar városi tér kerül fókuszpontba. A Modern Városok Program városfejlesztési projekt elemzése mellett a nyolc magyar nagyváros összehasonlító vizsgálata is izgalmas irányai a hazai városkutatásnak. Megfigyelhető, hogy egyre nagyobbak a városi rendszerek, melyek magukba szívják a munkaerőt, tehát egyfajta gravitációs erővel bírnak a térszerkezetben. A városok száma a rendszerváltást követően ugrásszerűen megnőtt, a városá nyilvánítási folyamat dinamikussá vált, mely sok esetben inkább politikai gesztus volt, hiszen sok nagyközség kapott városi rangot, azok urbanizáltsági foka nem indokolta a lépést. Rechnitzer János több szakaszt különített el a városok fejlesztésének és kutatásának viszonylatában. Az első időszak 1984–1996 között datálható, a rendszerváltás időszakában a nagyvárosi igazgatás és kormányzás, a regionális

innovációs potenciál értelmezése, a városhálózat tagozódása voltak úttörő folyamatok. A magyar térszerkezetben szigetként tornyosuló nagyvárosok fejlődése, Győr-Budapest tengely formálódása indult újtárra, illetve 40-50 városi tér vált erősebbé, melyek innovációs és modernizációs folyamatokat tudtak integrálni, miközben kialakultak az egyetemi városok, mint egyfajta koncentrációs tömbök, melyek a gazdasággal is képesek voltak új együttműködések kibontakoztatni. A második szakaszban átstrukturálódás zajlott a térszerkezetben, megszülettek a sikeres város kritériumai (Enyedi, 1997), melyek jelezték, hogy azok a városok haladnak előre, amelyek magasabb tudásértékkel bírnak, valamint nyitottak az újdonságokra, innovációra. A kritériumok a globális világban felerősödnek, hangsúlyosabbá válnak. Az évezred elején megindult a növekedési pólus program, a regionális funkciók elkezdtek működni, a funkcionális várostérség, a policentrikus hálózat kialakítása, az Országos Területfejlesztési Konceptió (2005) mind-mind dinamizálták a városok fejlődését. Majd a további szakaszokban szuburbanizációs folyamatok is gyorsuló tempóba vágnak át, felgyorsul az agglomerációs terek kialakulása. A területi politikára döntően a hektikuság volt jellemző, mely vonás nem segítette a városok kiegyenlített fejlődését. 2010 után a területi kutatásokban új irányok jelentek meg, megvalósult a Győri Járműipari Kutatás, olyan kutatási ösvényeken tapostak a kutatók, mint a területi tőke, új gazdasági elemek, mint kreatív gazdaság, smart city. A fővárosok elszívó hatása tovább erősödik, mely az egész kelet-közép-európai makrotérségre jellemző. Végül Rechnitzer professzor kifejtette, hogy fontos kutatási irányok ma a város és vidék kapcsolata, az intézményrendszerek átalakulása, a kis- és középvárosok fejlődési pályái, hálózati kapcsolatok, mindemellett nemzetközi összehasonlítások is előtérbe kerültek olyan fogalmak keretében, mint smart city, ököváros, élhető város.

Dr. Filep Bálint egyetemi docens, kancellár az egyetemi ökoszisztéma kapcsán olyan izgalmas kérdéseket feszegetett előadásában, mint a technológia rohamos fejlődésének hatásai, a digitalizáció térnyerése, a robotika, mesterséges intelligencia befolyása a munkaerőpiacra. Mi várható tíz év múlva? Előbukkannak ma még nem létező szakmák, melyek új készségek kibontakoztatását kívánják meg? A globális kihívások eléri az oktatási rendszert, a folyamatos tanulási és változási képesség létfeltétellé válik. Ugyanakkor a változások a magyar gazdaság szerkezetére is hatással vannak, a kis- és középvállalatok megerősítése alapvető feladat. Olyan kihívások elé állunk, mint a kevésbé fejlett régiók esélyeinek javítása, a hazai felsőoktatás létszámnövekedéséhez való alkalmazkodás. Az egyetemek alkalmazkodóképessége javul ahol a menedzsment felismerei a változás irányait és lehetőségeit. A dunántúli térség, elsősorban a Széchenyi István Egyetem számára komoly kihívást jelent Bécs és Pozsony közelsége, ez erős kényszert jelent a teljesítmény minden területén való fokozására. A kormányzati döntések az erős versenyképességi helyállásban segítik a helyi kezdeményezéseket. A felsőoktatási intézményeknek továbbá meg kell birkóznuk az oktatói-kutatói utánpótlás biztosításával, a K+F+I feladatok finanszírozásával, a lemorzsolódás csökkentésével, a doktori képzések kapacitásnövelési szükségével. További kihí-

vás és lehetőség az egyetemek számára a kultúra, a szolgáltatói attitűd erősítése a vállalkozói-önkormányzati-társadalmi szféra igényeinek kielégítése. Modellváltás abban történt, hogy a felsőoktatás és a gazdaság együttműködését erősítő kormányzati programok elindultak, jó modellek (angolszász, finn, izraeli) segítenek a jó út megtalálásában. Célokként fogalmazta meg Filep Bálint a rugalmasabb foglalkoztatás, a hálózatosodás, a nyílt innovációs környezet, a Triple Helix Modell kiterjesztését, erősítését. Végül a Science parkok világába kaphattunk betekintést, melyek új típusú intézmények, ösztönző erővel bírnak az egyetemek számára és hatékony innovációs eco-rendszerként tekinthetünk rájuk.

Dr. Fekete Dávid a nagyvárosok gazdasági kormányzási modelljeiről tartott előadást, győri példákkal illusztrálva. A nagyváros és a körülötte fekvő több kisebb település sokat kutatott téma, mely az elmúlt időszakban is állandó kérdéseket és problémákat generált. Volt olyan időszak, hogy azt tartották követendő iránynak, hogy a város vonja maga alá a környező településeket, erre jó példa Sziget, Révfalu Győrhez csatolása a múlt század elején. Mindez Magyarországon az 1970-es években is előfordult, felülről irányítva, pl. Győrszentiván esetében. Ma egy új struktúra figyelhető meg: a nagyváros és a környezetében lévő települések együttműködését a gazdaságfejlesztés mozgatja. A fejlődési irányt egyértelműen meghatározza a finanszírozás (helyi iparűzési adó fontos forrás), az állam is beavatkozhat egy multinacionális vállalat letelepítésével is, valamint a közvetlen állami finanszírozás (Modern Városok Program). Győr esetében továbbra is a járműipar, a gépipar a legfontosabb, de szükség van a gazdasági szerkezet diverzifikálására is. A logisztika, a gazdasági szolgáltatások fontos irány kell, hogy legyen, ugyanúgy mint a sportgazdaság, illetve a kulturális gazdaság is.

„Rossz dolgok látása és hiábavaló beszédek hallása által - A kolostorok, mint térségszervező tényezők” címmel tartott rendhagyó előadást *Sárai-Szabó Kelemen OSB* perjel. A Győri Bencés Perjelség vezetője egyháztörténeti prezentációval színesítette a nyári egyetem szakmai programját. Múltidézését 313-ban, Nagy Konstantin idejében kezdte, majd az üldöztetés és a vértanúság eseményeinek bemutatásával világított rá, mennyire nehéz helyzetben voltak a régi évszázadok egyházi hivatást gyakorló emberei. Az atya a középkort a szerzetesség virágkoraként mutatta be, ekkor alakultak meg többek között a ferencesek, a domonkosok és a jezsuiták is. Megtudtuk, hogy a bencések népszerűségét többek között a szabályzatukban jelenlévő, a többi rendben tapasztalhatónál nagyobb rugalmasság okozta. Bár a szerzetesrendek többsége Európában alakult, az egyház és az állam viszonyának változásai, a felvilágosodás korának kihívásai következtében végül az Európán túli szervezeteiknek is köszönhetően maradtak fent ilyen hosszú ideig. *Sárai-Szabó Kelemen* nem feledkezett meg a magyarországi helyzetről sem. Elmondta, hogy a magyar férfiember természete alapján nem alkalmas az elvont életre, ezért nálunk kevésbé terjedt el a szerzetesség. Ennek ellenére hazai fellegvárai is voltak a mozgalmaknak, a bencések Pannonhalmán és Tihanyban, a ferencesek Szegeden, a jezsuiták pedig Miskolcon alakították ki központjukat.

Az egyetemek funkcióinak bővülése gyakori, és sokszor látványos folyamat. Ezt a témát járta körbe *dr. Feketéné dr. Czakó Katalin* „Vállalkozói egyetemek Európában” című előadásában. A prezentációból megtudtuk, hogy az egyetemek már messze nemcsak oktatási intézményként funkcionálnak. Természetesen az oktatás mint szolgáltatás megmarad, de a paletta folyamatosan szélesedik. Ennek jó példái a vállalkozói egyetemek, melyek esetében egy innovatív, vállalkozói szemléletű egyetemi vezetést kell elképzelni, amely rendelkezik vállalkozói stratégiával. Napjainkra ez a szemléletmód is kicsit átalakult, változott. Kezdetben sokan forráskiegészítésként használták, manapság pedig már sokszor egy választott stratégia az egyetem részéről. Az előadás során a teljesség igénye nélkül néhány jó példát is megismerhettünk, többek között Poznanból, Rennesből és Győrből.

A PhD-hallgatók szekció előadásainak sorát *Laczkovits-Takács Tímea* nyitotta, aki a győri humán szolgáltatási modell részeként Győr város szociálpolitikáját mutatta be 1990-től napjainkig. Az előadó kiemelte, hogy 1990 előtti időszakban sem előzmény nélküli a helyi szociálpolitika, a szociális védőháló kiterjesztése, szociális feladatok és szolgáltatások körének bővítése, szolgáltatásszervezés integrált intézmény keretében voltak a legfontosabb alapelvek. Győr város szociálpolitikáját a stratégiai dokumentumok, koncepciók elemzésének segítségével ismerhettük meg, mely vizsgálat két irányt kutatott. Egyrészt a szociális terület stratégiai dokumentumait, másrészt minden további stratégiai dokumentumot, mely rendelkezett szociálpolitikai relevanciával. 1990–2001 közötti időszakban helyi szintű stratégiai tervezés nem volt a szociális ágazatban, ez csak 2001 után vált kötelező a szociális szolgáltatástervezési koncepció formájában. E koncepciók mai napig meghatározó elemei a törvényi előírások, a szükségletekre való reagálás és az önkormányzat tehervállalási képessége. A további, nem a szociális területre készített dokumentumokról általánosságban elmondható, hogy míg az 1990-es években és a 2000-es évek elején csupán érintőlegesen, röviden foglalkoztak a szociális területtel, addig a 2000-es évek második felétől kezdve egyre hangsúlyosabban jelenik meg e szakterület a dokumentumokban.

A sort *Morvay Szabolcs* folytatta, aki „Nagyszeben Európa Kulturális Fővárosa - A 2007-es év kulturális sikerei, izgalmi egy erdélyi nagyvárosban” címmel tartott előadást. Nagyszeben Románia Közép-Romániai Fejlesztési Régiójában található, ami kulturális potenciálját illeti, megemlíthető, hogy már korábban is – századokra visszanyúlva – Erdély kulturális központjának volt tekinthető. A történelmi várost olyan művészek díszítették, mint Andreas Lapidida, Sebastian Hann, Johann Martin Stock és Frans Neuhauser. Zenei társaság már 1818-ban megalakult, de járt a városban Johann Strauss és Liszt Ferenc is. Jelenleg a városban található öt kulturális központ, hat kulturális intézmény, filharmónia, két mozi, öt könyvtár, melyek okán erős kulturális élet jellemzi a várost. Nagyszebennek az Európa Kulturális Fővárosa címet a 2004-ben lezajlott Miniszterek Tanácsa ülésén elfogadott 2004/654/EC sz. határozat adta meg, amelynek következményeként 2007-ben birtokolhatta a címet. A város pályázatának címe „Cultures living hand in hand”, azaz Kultúrák kéz a kézben. A pályázat fő üzene-

te a sokszínűség, sokarcúság, illetve a kulturális együttműködések volt. A koncepció mögött a város több nemzetiséget, több vallási felekezetet és kultúrát magában foglaló jellegzetessége állt. A pályázatban ambiciózus fejlesztési tervek és rengeteg eseményt sorakoztattak fel. Elemzésre ad módot az Európai Községek Bizottsága 2009-es kiadványa, amely jelentéseket kér az EKF cím korábbi birtokosaitól. Az elemzési lehetőséggel élve próbát tettek a 2007-es nagyszabeni év kulturális izgalmainak, sikereinek bemutatására, elemzésére.

Pop Szabolcs, a Babes-Bólyai Tudományegyetem PhD-hallgatója a következő címmel tartott előadást: *„Fenntartható fejlődés az Intelligens Szakosodás Irányelv kontextusában az Észak – Nyugati Fejlesztési Régióban”*. Az Intelligens Szakosodás, mint alapelv onnan indult ki, hogy az európai piacot versenyképesebbé tegye globális szinten és globális cégekkel szemben. Természetesen olyan régiók, amelyek nem rendelkeznek olyan erős és fejlett tudományos közeggel, alul maradnak a fejlettebb régiókkal szemben, így ezek megmaradnak helyi jellegzetességükkel. Ugyancsak fenn áll annak a veszélye is, hogy egy régió belül több szereplő tevékenykedhet ugyanabban a szakágban. Ez egy veszélyes jelenség lehet regionális fejlesztés szempontjából azért, mert a szereplők ugyanabban a szakágban fejlesztenek, hiányzik a szereplők közti párbeszéd, így az erőforrások elosztódnak ezen szereplők között, kialakítván alközpontokat, amelyek egyenként képtelenek a globális versenyképességre. Ez a fejlesztési stratégia hangsúlyt fektet egy ország vagy régió üzleti szférájára, arra az iparágra, ami az adott régióban jelen van, illetve hagyománya van és nem utolsó sorban az akadémiai közegre, akik biztosítják a tudományos hátteret a stratégia megvalósításához.

Tóth Marcell *„Okos (nagy)városaink – Smart city szemlélet és célok Magyarország nagyvárosainak életében”* című előadásában mutatta be vizsgálódásait. A 21. században mindennapjaink fontos szereplőivé váltak a modern technológia vívmányai, a különféle elektronikai és infokommunikációs eszközök, vagy divatosabb kifejezéssel élve: az okos megoldások. Eme irányzat nemcsak a használati tárgyainkat, hanem lakótereinket, azaz a településeket is elérte. Az okos város kifejezés az angol „smart city” szóból származik, és az eredeti definíció szerint egy olyan városfejlesztési és -vezetési módot jelent, amely integrálja az infokommunikációs technológiákat és az ebből származó adatokat, hogy ezáltal az emberek számára egy kényelmesebb, élhetőbb és ezzel egyidejűleg egy környezetileg fenntarthatóbb lakóhellyé váljon. Magyarországon a mögöttünk álló években már számos kutatás boncolgatta a témát, több projekt is megvalósult, és jó néhány település zászlajára tűzte – vagy legalábbis valamelyik hosszú távú stratégiai dokumentumában leírta, esetleg valamelyik városvezetője által kimondásra került –, hogy a céljai között szerepel, hogy okos várossá váljon. Előadásában bemutatta, hogy hazánk legjelentősebb nagyvárosai (azaz a nyolc, 100.000 fő fölötti lakossággal rendelkező város: Debrecen, Győr, Kecskemét, Miskolc, Nyíregyháza, Pécs, Szeged, Székesfehérvár) miként viszonyulnak ehhez a témához, milyen jelentős smart city megoldások működnek már most is, illetve hogy jelenik meg víziójukban, célkitűzéseikben ez a fajta szemléletmód.

Az előadások után a kastély házigazdája, Teleki Kálmán egy idegenvezetés keretében körbevezetett minket az épületben. A kastélyból való távozásunk után Gernyeszeg templomának kertjében megkoszorúztuk Gróf Bethlen István szobrát.

A következő napon ellátogattunk Csíksomlyóra, ahol a kegytemplomban Sári-Szabó Kelemen OSB perjel celebrálta a misét. Mindezek után megtekintettük a csíksomlyói búcsú varázslatos helyszínét és a Hármashalom oltárt, melyet 1996-ban avattak fel. Ezen a napon meglátogattuk Székelyföld központját, Székelyudvarhelyet is, ahol az emlékparkban 13 magyar király, író és költő szobra tekinthető meg. Gróf Bethlen István szobra előtt beszédet mondott és koszorúját elhelyezte Dr. Fekete Dávid.

A következő napon élményekkel feltöltődve indultunk vissza Győrbe. A nyári egyetemet nagy érdeklődés kísérte, összesen mintegy 50 fő kapcsolódott be a rendezvény programjaiba.

Nagyszeben Európa Kulturális Fővárosa – A 2007-es év kulturális sikerei, izgalmi egy erdélyi nagyvárosban

---

Absztrakt

Az első kelet-közép-európai Európa Kulturális Fővárosa Nagyszeben volt 2007-ben. A cím kontextusában ebből kifolyólag nemcsak Nagyszeben városa „vizsgázott” az európai közösség előtt, hanem Kelet-Közép-Európa is. Azonban bátran kijelenthetjük, hogy a „vizsga” nem számadás volt, hanem büszke kiállítás, bemutatása és feltárása azoknak az értékeknek, amely a kelet-közép-európai városokat jellemzi. Nagyszeben egyedülálló építészeti öröksége mellett – amelyre a stratégiaszerű szándékoltással megszervezett szabadtéri rendezvényekkel, programokkal világított rá – a kultúrák városaként (több nemzetiséget, több vallási felekezetet magában foglaló város) sokszínűségét mutatta be, rengeteg fejlesztést valósított meg, modernizálás zajlott le intézményi szcénában, jelentős mértékben növelték szálláshely kapacitásukat, illetve a város ismertsége európai léptékben nemcsak hogy megugrott, de még a brit The Guardian napilap is felvette Nagyszebent az első tíz város közé az „50 fantasztikus turisztikai célpont” listájára. Ennél fogva nem kérdés, hogy a „vizsga” jelesre sikerült és ami rendkívül izgalmas, hogy a következő években további nyolc város követte Kelet-Közép-Európában Nagyszeben példáját és vált Európa Kulturális Fővárosává, magával hozva egy különleges áramlatot, a makrotérség kulturális értékeinek feltárását, bemutatását Európa felé, illetőleg kulturális, gazdasági megújulást, városi rehabilitációt, illetve identitás megerősödését, a büszkeség érzéseit. A tanulmány az első címbirtokos esetét dolgozza fel részleteiben.

Kulcsszavak: Nagyszeben, Európa Kulturális Fővárosa, kultúra, városfejlesztés, Kelet-Közép-Európa

Summary

The first European Capital of Culture in Central and Eastern Europe was Sibiu in 2007. In the context of the title, therefore, not only the city of Sibiu has been „tested” for the European community, but also Central and Eastern Europe, too. However, we can boldly say that the „exam” was not an account, but a proud stance, presentation and exploration of the values that characterize the cities of Central and Eastern Europe. Next to the unique architectural heritage of Sibiu - on which they highlighted with open-air events and programs organized by strategy-oriented intentions - as the city

[1] Doktorjelölt, Széchenyi István Egyetem Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, morvay.szabolcs@sze.hu.

of cultures (multi-ethnic, multi-religious city) showed own variegation. The city made a lot of improvements, modernized the institutional scene, significantly increased their accommodation capacity, and the city's reputation on a European scale not only grew, but the British *The Guardian Daily* also picked up Sibiu among the top ten cities to the list of „50 Fascinating Tourist Destinations” Therefore, it is no question that the „exam” was successful and that it is extremely exciting that in the following years, another eight cities followed in Central and Eastern Europe the example of Sibiu and became the European Capital of Culture, bringing a special stream, exploring the cultural values in the macro-region towards Europe, and cultural, economic renewal, urban rehabilitation and the strengthening of identity, the feelings of pride. The paper analyzes the case of the first title-holder in detail.

Keywords: Sibiu, European Capital of Culture, culture, urban development, Central and Eastern Europe

BEVEZETÉS

Az Európai Kulturális Fővárosa címre az Európai Unió tagjai, tagjelöltjei, illetve a potenciálisan tagjelölt országok városai pályázhatnak.^[2] Emellett az Európai Gazdasági Térség tagjai is viselhetik a címet.^[3] Románia éppen abban az évben csatlakozott az Európai Unióhoz, amikor közép-romániai városa, Nagyszeben az Európa Kulturális Fővárosa projektnek otthont adott. Ennélfogva kettős ünnep volt a 2007-es év, az európai közösségbe való integráció, illetve az európai léptékű kulturális bemutatkozás is terítéken volt.^[4] Az Európa Kulturális Fővárosa projekt ugyanakkor sokkal többről szól egy egyéves eseménysorozatnál. Tudni kell, hogy egy komplex városfejlesztési programról beszélünk, melynek hosszú távon kell érvényesülnie, mely kritériumot az Unió EKF pályázathoz kapcsolódó útmutatója is irányjelez, megkövetel.^[5] Tehát egy EKF projekt sikerességét sok szempontból lehet értékelni, felbecsülni, számba venni. A tanulmány arra tesz kísérletet, hogy az első kelet-közép-európai Európa Kulturális Fővárosa programot bemutassa, hogy e sokszempontú értékelést elvégezhessük, a projekt sikerességét felbecsüljük. Azonban úgy vélem, egy EKF projekt soha nem lehet sikertelen, hiszen még ha némely mutató tekintetében alul is marad más címbirtokos városokhoz képest egy-egy város, a kulturális megújulás, a kultúra egy éven át tartó ünneplése maradandó minden EKF város történetében és polgárai szívében. Az elemzést az is aktuálissá teszi, hogy

[2] Az Európai Parlament és a Tanács 445/2014/EU Határozata az Európa Kulturális Fővárosa kezdeményezés 2020-2033. évekre szóló uniós fellépésének létrehozásáról és az 1622/2006/EK Határozat hatályon kívül helyezéséről.

[3] Ekképpen lehetett a norvégiai Stavanger is Európa Kulturális Fővárosa 2008-ban.

[4] https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/romania_hu.

[5] European Commission: European Capitals of Culture 2020 to 2033, A guide for cities preparing to bid.

napjainkban három magyar város is versenyben van az Európa Kulturális Fővárosa 2023-as címéért: Győr, Veszprém és Debrecen. A majdan nyertes városnak érdemes a korábbi EKF projektek tapasztalatait összegyűjtenie, vizsgálnia, hiszen a tapasztalatok által még értékesebbé teheti jövőbeli EKF programját. Nagyszében azért is jó példa a hazai berkekben, mert hasonlóan közepes városról beszélünk, illetve hasonló történelmi viszontagságokkal terhelt, valamint hasonló kulturális gyökerekkel bír, mint hazai városaink. Az elemzés struktúrája olyan elemekből épül fel, mint a város adottságainak, helyzetének feltárása, a város pályázatának, a program promóciójának taglalása, a projekt intézményi keretének, finanszírozási szerkezetének, költségvetésének, különböző problémáknak a tárgyalása, más kvantitatív mutatók számbavétele, valamint a városra gyakorolt városfejlődési hatások bemutatása. Ezen elemzési momentumok mentén kívánjuk vizsgálni a 2007-es év kulturális sikereit, izgalmaikat egy erdélyi nagyvárosban.

A VÁROS BEMUTATÁSA

Nagyszében románul Sibiu, német nyelven pedig Hermannstadt. Dél-erdélyi város, lakosainak száma 154892, amelyből 95% román, 2% magyar, 1,6% német és 1,4% más nemzetiségű. Vallásai között megtalálható az ortodox, katolikus, református, protestáns vallás.^[6]

A város a Kárpátok hegység lábánál, a Románia Közép-Romániai Fejlesztési Régiójában található. További fontos városok a régióban: Brassó, Gyulafehérvár, Marosvásárhely, Sepsiszentgyörgy, Csíkszereda. Nagyszébet a 12. században alapították és német telepesek voltak első lakói, majd a város az erdélyi szász közösség központjává vált, egészen a második világháborúig. A német népesség azonban mind a világháború következtében, majd pedig a kommunizmus végét követően jelentősen lecsökkent, kivándorlás eredményeként. Nagyszében történelmi öröksége a román és germán kultúrában gyökerezik. Tágabb területi entitásba, Erdélybe ágyazódik be, amely földrajzi értelemben, történelmi és politikai alakulatként formál egységet, önállóan azonban sajátos kultúrája és történelmi hagyományai miatt tekinthető csupán.

Ami Nagyszében kulturális potenciálját illeti, elmondható, hogy Nagyszében már korábban is – századokra visszanyúlva – Erdély kulturális központjának volt tekinthető. A történelmi várost olyan művészek díszítették, mint Andreas Lapidica, Sebastian Hann, Johann Martin Stock és Frans Neuhauser. Zenei társaság már 1818-ban megalakult, de járt a városban Johann Strauss és Liszt Ferenc is. Jelenleg a városban található öt kulturális központ, hat kulturális intézmény, filharmónia, két mozi, öt könyvtár, melyek okán erős kulturális élet jellemzi a várost.^[7]

[6] <http://nepszamlalas.adatbank.transindex.ro/>.

[7] <http://www.szeben.ro>.

Mai gazdasági helyzetét nézve elmondhatjuk, hogy az utóbbi években gazdasági növekedés tapasztalható, melynek háttérében a turizmus erősödése és a külföldi befektetések megélénkülése tudható. A Közép-Romániai Fejlesztési Régióban letelepült multinacionális vállalatok legfőképpen Nagyszeben városában és annak agglomerációjában található. Olyan vállalatokat említhetünk meg, mint a Continental vagy Marquardt Schaltsysteme, amelyek autóiipari beszállítók, illetve a Takata, japán cég, amely szintén autóalkatrész gyártásával foglalkozik. Nagyszebenben az említett vállalatokkal együtt mintegy 14 ezer cég működik, illetőleg ebben a németországi befektetők nagy számban vannak jelen, a német társaságok foglalkoztatottainak száma becsült adatok szerint majdnem 14 ezer.^[8]

A kulturális turizmus Romániában három lokációra összpontosul, Erdélyre, illetve annak középkori városaira, mint Segesvár, Nagyszeben, Kolozsvár, valamint irányul Bukovinába, festői kolostorai okán, és Máramarosra, fatemplomai és hagyományai miatt.^[9]

NAGYSZEBEN EURÓPA KULTURÁLIS FŐVÁROSA

Nagyszebennek az Európa Kulturális Fővárosa címet a 2004-ben lezajlott Miniszterek Tanácsa ülésén elfogadott 2004/654/EC sz. határozat adta meg, amelynek következményeként 2007-ben birtokolhatta a címet.^[10]

A város pályázatának címe „Cultures living hand in hand”, azaz Kultúrák kéz a kézben. A pályázat fő üzenete a sokszínűség, sokarcúság, illetve a kulturális együttműködések volt. A koncepció mögött a város több nemzetiséget, több vallási felekezetet és kultúrát magában foglaló jellegzetessége állt. A pályázatban ambiciózus fejlesztési terveket és rengeteg eseményt sorakoztattak fel.^[11] „A city of culture – a city of cultures”: A kultúra városa – a kultúrák városa. A szlogen Nagyszeben városának multikulturális és többnyelvűségének jellegzetességére utal.^[12] A pályázat egy víziót vetített ki, olyan célokat, amelyek átforgalmazzák a város akkori állapotát, pozícióját nemzetközi viszonylatban, kulturális vonatkozásban. Először is Nagyszeben be akarta mutatni Európa számára kulturális identitását, valamint sokszínűségét, mindezt promotálni kívánta, illetve együttműködések akart létrehozni a város európai léptékben. Mind a város, mind Románia európai integrációját gyorsítani szándékozta Nagyszebenben. Emellett vonzóvá akart válni regionális, nemzeti és nemzetközi viszonylatban. Más

[8] Rostás Szabolcs (2014): *Kiterjeszthető Nagyszeben gazdasági vonzereje?* Krónikaonline, 2014. 11. 18. <https://kronika.ro/gazdasag/kiterjesztheto-nagyszeben-gazdasagi-vonzereje>.

[9] Cosma, Smaranda – Negrusa, Adina – Popovici, Cristina (2009): Impact of Sibiu European Capital of Culture 2007 Event on Country Tourism. In: Mastorakis, Nikos E. – Jha, Manoj – Mladenov, Valeri – Bojkovic, Zoran – Kartalopoulos, Stamatios (eds.): *Recent Advances in Cultural Heritage and Tourism*. WSEAS Press. 68–74.

[10] Kreatív Európa Nonprofit Kft. hivatalos honlapja, <http://www.kulturpont.hu>.

[11] <http://www.sibiu2007.ro/>.

[12] Cosma, Smaranda – Negrusa, Adina – Popovici, Cristina (2009): i. m.

európai országokkal és régiókkal is együttműködéseket kívánt megteremteni. A turisták számára egy nemzetközi profilt, arculatot tervezett formálni önmagáról a város. Ezek voltak a kívülrre ható vagy külső célok. A belső célok között említhető meg, hogy a város saját lakosságának fejében növelni szándékozta annak tudatosságát, hogy mennyire gazdag Nagyszeben kulturális értékekben, a lakosság büszkeségét erősíteni kívánta e gazdagság okán. Emelni szándékozta a társadalmi kohéziót, a különböző társadalmi csoportok elszigeteltségének mérséklése, társadalmi távolságok csökkentése szintén megfogalmazódott a város pályázatában. A helyi lakosság kulturális életben való részvételét erősíteni akarta, kiterjeszteni, magabiztosságukat növelni. Előirányzott a város egy hosszú távú kulturális fejlődést, mind infrastrukturális értelemben, mind puha tényezők tekintetében. Végül a kreatív gazdasági szektort is fejleszteni kívánta, promotálva a kreativitás és innováció jelentőségét, szükségességét.^[13]

EKF PROJEKT

Nagyszeben EKF projektje azzal indult, hogy létrehozták a Sibiu European Cultural Capital 2007 Association (SCCE 2007) szervezetet, azaz a Nagyszeben EKF 2007 Társulást. A szervezet tervezte a kulturális programokat 2007-re, és koordinálta a teljes projektet, illetve folyamatos egyeztetéseket szervezett a programok lebonyolítása érdekében. Létrehozták az igazgatótanácsot, egy művészeti tanácsadó bizottságot és egy koordinációs munkacsoportot. Hiszen a program bonyolultsága miatt minden partnernek szükséges koncentrálni elsődlegesen a tervezésre és később a végrehajtásra. A projekt lefedte a legtöbb művészeti ágat és a kulcsfeladat az volt, hogy ezek együttműködése megvalósuljon.^[14]

Természetesen óriási szerepe van a programsorozat promóciójának, a marketingnek. A projekt hangoztatva volt Romániában és nemzetközi szinten is. Eszközei voltak a reklámozásnak a kültéri hirdetések, TV és rádió bemondások, PR tevékenység és kiállítások. A média kampány 50 millió embert célzott meg Európában, valamint 75%-t a román városi népességnek. 1500 TV-bemondás volt, ennek 50%-a a National Geographic, 30%-a az Euronews, illetve 20%-a a Travel Channel csatornán. A költség 1 millió euró közeli volt.^[15]

Ami a forrásokat illeti, elmondható, hogy a projekt finanszírozásához hozzájárult a Kulturális Minisztérium, mintegy 3.400.000 euróval, mellyel 99 projektet támogatott, illetve a Szeben Megyei Tanács 450.000 euróval 21 projektet. Nagyszeben városháza körülbelül 8.200.000 euróval 215 projektet finanszírozott, SCCE 2007 Társulás 7500 euróval 2 projektet és az Európai Unió is hozzájárult 1,4 millió euróval a záró rendezvényekhez. Továbbá a fogadó város és az ország is finanszírozott programokat.^[16]

[13] Ex-post Evaluation of 2007 & 2008 European Capitals of Culture Final Report, ECOTEC, 2009.

[14] Cosma, Smaranda - Negrusa, Adina - Popovici, Cristina (2009): i. m.

[15] Cosma, Smaranda - Negrusa, Adina - Popovici, Cristina (2009): i. m.

[16] Cosma, Smaranda - Negrusa, Adina - Popovici, Cristina (2009): i. m.

A kulturális programok teljes büdzséje 16,9 millió euró volt. Ezenfelül azonban jelentős infrastrukturális beruházásokat hajtott végre a nemzeti kormány Nagyszeben városában, melynek költségeit az alábbi táblázat szemlélteti:

1. táblázat: Infrastruktúra beruházások

Infrastruktúra	Összeg (euró)
Turizmus szektorhoz kapcsolódó infrastruktúra	117 millió
Kulturális infrastruktúra renoválása	15,4 millió
Történelmi központ renoválása	4,1 millió
Technikai berendezések (világítás rendszer, hang-rendszerek)	0,9 millió
Összesen	137,4 millió

Forrás: Saját szerkesztés az Európai Bizottság 2009-es Ex-post jelentése alapján.

A turizmus szektorhoz kapcsolódó beruházások kiugró értéket képviselnek a többi beruházási tételhez viszonyítva, mintegy 117 millió eurót költöttek a szektor fejlesztésére. A jelentős összeg mögött stratégiai gondolkodást vélhetünk, hosszú távra terveztek, a későbbi évek során a turizmus és azon belül a kulturális turizmus jelenti az EKF projekt hosszú távú gazdasági hozadékát, illetve a program alkalmas arra, hogy e szektorhoz kapcsolódó fejlesztéseket megvalósítsák, hiszen az EKF hívószó a források bevonására. Emellett jelentős összeget költöttek a kulturális infrastruktúra renoválására és fejlesztésére, méghozzá 15,4 millió eurót. A város történelmi központja, belvárosa megújult, 4,1 millió eurót költöttek a felújításokra, a jól átgondoltság itt is tetten érhető, ugyanis rengeteg programot a közterekre koncentráltak, kihasználva a város építészeti adottságait, szépségét. Illetőleg nemcsak az EKF évben volt a programoknak minőségi környezete, hanem a belváros megújulása a későbbi évek során is erősíti a város attraktivitását a turizmus irányába, illetve a helyi lakosság is jó kubatúrájú, minőségi és építészeti szempontból imponáló környezetben élheti mindennapjait, mely célok eléréséhez voltaképpen az EKF projekt adott forrás-szerző keretet. Végül technikai berendezésekre is költöttek majdnem 1 millió eurót. A teljes infrastrukturális beruházás a városban összesen 137,4 millió euróba került.

A projekt megszervezése rohamtempóban zajlott, annyi hibát elkövettek a nagyszebeniek, hogy az Európai Tanács 2004. májusi döntése után nem közvetlenül indították meg a felkészülést, hanem csak 2005-ben, így csak két év maradt a folyamatra. A szervezők rendkívüli mértékben érezték az időhiányt, amely feszültségeket gerjesztett.

Végül is a programsorozat 2007. január 1-jén sikeresen elkezdődött egy nagyszabású nyitórendezvénnel, amelyen majdnem 60 ezren vettek részt. E napon szimfonikus hangverseny mellett rengeteg művészeti rendezvény, illetve

tűzijáték is volt. Jelen volt Traian Băsescu elnök és Călin Popescu Tăriceanu miniszterelnök. A programsorozat az év során 337 projektet és 2062 eseményt tartalmazott. Ezek felölelték a színház, festészet, film, tánc, irodalom, építészet és gasztronómia művészeit.^[17]

A kulturális programok szerkezeti megoszlása a következő volt: 43 projekt kiállításokat foglalt magába, 44 projekt a színház és mozi termeiben zajlott, 98 projekt a zene és koreográfia műfajában került lebonyolításra, kulturális örökség jegyében 24 projekt futott, kulturális interakciókra, párbeszédre 50 projekt keretében került sor. Ezeket 301 kulturális operátor vezényelte.^[18]

A programsorozatban Európa dimenziójának is szerepelnie kell. A nagyszebeni Nemzetközi Színházi Fesztiválon európai témákat és kérdéseket feszegettek olyan darabok, mint a Faust, Silviu Purcarete, Bukaresten született jelenleg Párizsban élő rendező nyomán, valamint más színházi darabok.

A legkiemeltebb program a nagyszebeniek szerint a „The Public Space” program. Az egyedülálló építészeti örökségnek köszönhetően tökéletes helyszínek voltak a szabadtéri rendezvények számára a közterek. Ez része volt a stratégiának, vagyis így tudtak a lehető legtöbb résztvevőt a kulturális rendezvényekre csalni, ezért nagy energiát fektettek a közterületek programsorozatban való szerepére. A nyitó és záró ünnepek is szabadtéren zajlottak, már e rendezvényeken is több mint százezer ember vett részt.

VÁROSFEJLŐDÉSRE GYAKOROLT HATÁSOK ÉS UTÓHATÁSOK

Nemcsak a városra értelmezhető, hanem a „hátszóra” is, hogy visszakapcsolódott a város az európai értékekhez és szellemiséghez, amellyel közel 800 éves múltja van, ami 1945 után brutálisan és mesterségesen elvágásra került. Emellett a város határozottan elköteleződött abban, hogy a kultúrát visszahelyezze a város „szívébe” és onnan gyűjtsön inspirációt a további fejlődése során.

A rendezvény a jelentések szerint (European Communities 2009, Ex-post Evaluation of 2007 & 2008, 2009 november) a városmarketingre és a gazdaságra is jelentős hatással volt. Ebben az infrastrukturális fejlesztéseket lehet kiemelni, még hozzá a közterületek rehabilitációja és a kulturális létesítmények modernizációja történt meg. Ehhez a közberuházások mellett magánberuházások is hozzájárultak. Említik, hogy új befektetőket tudott bevonzani a város. A városmarketinghez kapcsolódóan város-imázs javulásáról számolnak be, amely hosszútávon érvényesül és a város kultúrájára is vonatkozik. Sikerült népszerűsíteni a helyi kreatív termékeket, a kulturális létesítményeket és a kulturális részvételt

[17] Cosma, Smaranda – Negrusa, Adina – Popovici, Cristina (2009): i. m.

[18] Cozea, Florina Dorina (2013): *How the program „Cultural Capital of Europe” influence the development of tourism in cities.* Analele Universității din Oradea – Seria Geografie, 23(1). 99-108.

is erősítették, vagyis a kultúra iránti érdeklődést sikerült felkelteni helyben és kifelé is. Hosszú távú fejlesztések legfőképpen a kulturális infrastruktúrát érintették, azonban úgy vélik, ez az eddigi városfejlesztést átalakította, stimulálta.

Sokkal ésszerűbbé vált a város turizmuspolitikája, a város fontos úticéllá vált a turisták szemében, a következő években, 2008-ban és 2009-ben több mint 1 millió látogató érkezett a városba. A hotel és szálláshely ágazatban hatalmas beruházások történtek, sok meglévő szállodát felújítottak, illetve átsoroltak magasabb kategóriába, illetve új szállodák is megjelentek. 70%-kal nőtt a szálláshely kapacitás száma 2005-höz képest.^[19] A brit *The Guardian* napilap 2007-ben felvette Nagyszeben az első tíz közé az „50 fantasztikus turisztikai célpont” listájára, Nagyszeben a kilencedik helyet foglalta el New York és London után.

Az EKF projektek utóhatásainak vagy hosszú távon fellelhető hatásainak vizsgálata nem könnyű feladat. A legnagyobb nehézséget az jelenti, hogy nehéz elkülöníteni az EKF projektnek tulajdonítható hatásokat az adott városban egyébként is lejárvó gazdasági, társadalmi folyamatoktól. Becslésekbe bocsátkozhatunk, illetve a különböző változókat magukban foglaló tendenciák megfigyelése sohasem haszontalan vállalkozás. Illetőleg az EKF projektek keretében történt konkrét beruházások, azokhoz kapcsolódó jótékony hozadékok (vagy éppen hátrányok) hosszú távon is jelentkező folyamatokat, mozgásokat, aktivitást válthatnak ki. Nagyszeben esetében a 2007-es projekt évtől számított tíz éves periódust érdemes nyomon követni – gyakorlatilag napjainkig – különböző változók tekintetében. A következő nehézséget a hosszú távú hatások kapcsán az adatok rendelkezésre állása, vagyis inkább rendelkezésre nem állása jelenti. Ha az Európai Unió központi statisztikai rendszerét vesszük, az Eurostat Urban Audit városokat tárgyaló adatbázisát, voltaképpen Nagyszeben esetében három érdemleges, a kulturális szférához és turizmushoz kapcsolódó indikátort tudunk vizsgálni.^[20]

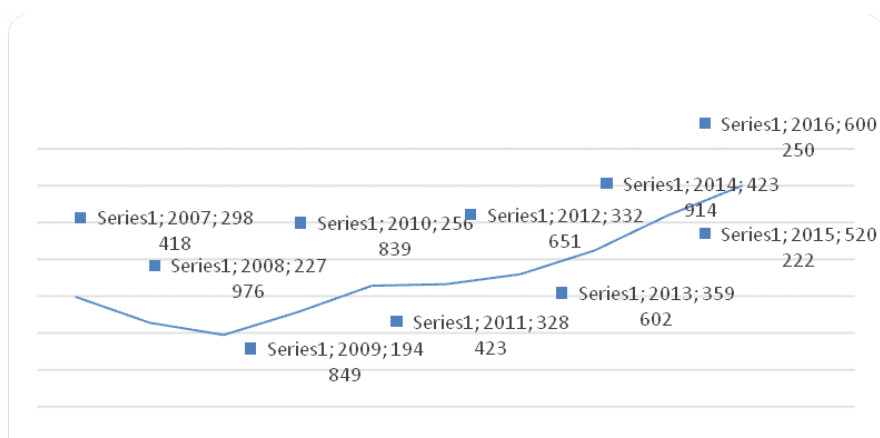
Az 1. ábra mutatja e három mutató közül az idegenforgalmi szálláshelyeken eltöltött összes éjszakák számát, vagyis ez indikátor tíz éves periódusra vett értékeit, a projektévtől kezdve. A tíz évbe bár a 2017-es év is beletartozik, azonban az adatbázisban erre az évre még nincsenek adatok.^[21]

[19] Cosma, Smaranda – Negrusa, Adina – Popovici, Cristina (2009): i. m.

[20] E három bemutatásra kerül a tanulmányban, ezeken kívül még az adatbázisban tárgyalt indikátor a moziférfőhelyek száma, azok látogatottsága, színházak száma, könyvtárak száma, uszodák, úszóhelyek száma (beleértve strandokat, partokat is), illetve ezek fajlagosított adatai, azonban ezekben változást nem lehet kimutatni, nem kifejezetten releváns mutatók a tárgyalt kontextusban.

[21] A keretjelleg igényéből fakadóan az ábrák mégis 2007-től 2017-ig adnak ábrázoló felületet.

1. ábra: Az idegenforgalmi szálláshelyeken eltöltött összes éjszaka

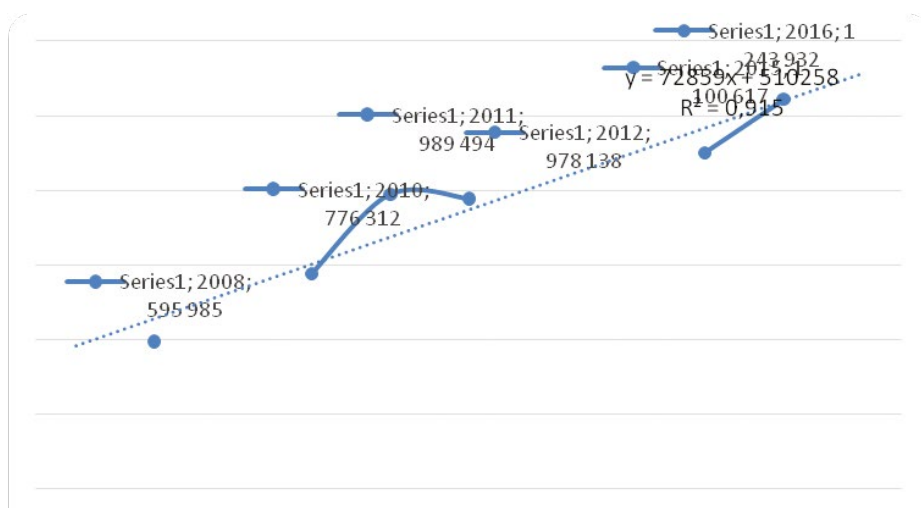
Forrás: Saját szerkesztés az Eurostat Urban Audit adatai alapján.

Az ábra alapján láthatjuk, hogy Nagyszébenben az idegenforgalmi szálláshelyeken eltöltött éjszakák száma az EKF év utáni időszakban növekvő tendenciát tükröz olyannyira, hogy 2016-ban megduplázta a város ez indikátor volumenét 2007-es értékéhez képest. Kiütköznek ugyanakkor a 2008-as és 2009-es év adatai, ugyanis visszaesés történt a bázisadathoz (2007-es érték) viszonyítva, azonban vélt okozatként az akkori gazdasági világválságot helyezzük e csökkenések hátterébe. 2010-től azonban szisztematikus emelkedés látható az idegenforgalom tekintetében Nagyszében városában.^[22] Az emelkedés következetes volta és jelentős volumene egyértelműen arra enged következtetni, hogy a város népszerűvé vált, ismertté a külföldiek szemében és ebben bizonyosan szerepet játszik az Európa Kulturális Fővárosa cím birtoklása és a projekt év izgalmi, sikeres programjai, illetve a város folyamatos promóciója.

A 2. ábra ugyanakkor a múzeumok látogatottságát vizsgálja. Az adatsor ebben az esetben sem teljes, néhány évre van csupán adata az Eurostat adatbázisának. Azonban ha a rendelkezésre álló adatok alapján kirajzolunk egy trendvonalat, egyértelműen intenzív növekedéssel szembesülünk a változó tekintetében az EKF projektévet követő évtizedben.

[22] A 2017-es évet megelőző évek adatai a 2017-es év értékénél jóval alacsonyabbak voltak az Eurostat adatbázisa szerint.

2. ábra: Múzeumi látogatók száma (fő)

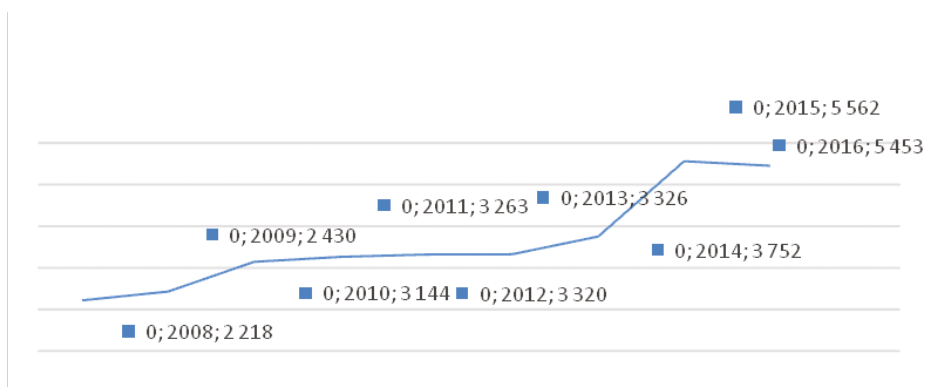

Forrás: Saját szerkesztés az Eurostat Urban Audit adatai alapján.

Ami különösen izgalmas, hogy tíz év alatt az első elérhető éves adathoz viszonyítva megkétszereződött a látogatószám a múzeumokban, meghaladta az 1,2 millió főt 2016-ban. Valószínűleg az idegenforgalom volumenének növekedése sokszorozta meg az értéket, mely okán multiplikátor hatásokat azonosíthatunk és szinergiák létrejövetelét remélhetjük egy-egy kulturális, gazdasági, társadalmi, turisztikai tényező változásának következményeként.

A 3. ábra a vendégégyak számának változását mutatja az idegenforgalmi szálláshelyeken. Voltaképpen egy újabb bizonyíték jelenik meg a tekintetben, hogy Nagyszéchenyi attraktivitása az EKF cím utáni években folyamatosan megemelkedett, hiszen a cím ismertté tette a várost nemzetközi léptékben, és ez a következő években is megmutatkozott, mely trendre a kínálati oldal is reagált, hiszen megnövelte szálláshely-kapacitását. Az első 2008-as rendelkezésre álló adathoz viszonyítva állandó, fokozatos emelkedését látjuk a változónak, míg az utolsó elérhető adat alapján kijelenthetjük, hogy 2016-ig szintén megduplázódott a szálláshelyek száma.

3. ábra: A vendégágyak száma az idegenforgalmi szálláshelyeken

Forrás: Saját szerkesztés az Eurostat Urban Audit adatai alapján.

Az Európai Bizottság nemrégiben közzétett egy online eszközt, amely összehasonlíthatóvá teszi Európa-szerte számos város kreatív színezetét, potenciálját. A platform a Kulturális és Kreatív Városok Figyelője címet kapta és mintegy 168 város található listájában. Nagyszében szintén felkerült e platformra és különböző indikátorok alapján a város pontszámokat kapott a kulturális és kreatív tulajdonságaira, képességeire.^[23] A Figyelő adatai segítenek megvizsgálni Nagyszében kulturális potenciálját, illetve nemzetközi összehasonlításra is módot ad. Egy kelet-közép-európai városokra vonatkozó vizsgálat alapján^[24] – mely a Figyelő adatait használta fel – ma már kreatív város pozíciókat láthatunk, mely pozíciók és a későbbi elmozdulások a városok kulturális és kreatív fejlődését vetítik elénk. Tekintve, hogy a Figyelő első adatai lettek napjainkig közzéve, elmozdulásokat még nem mérhetünk, azonban a jelenlegi térségbeli pozíciókat vizsgálhatjuk. Ezek alapján elmondható Nagyszébenről, hogy kelet-közép-európai viszonylatban rendkívül előkelő pozícióban van a kreatív és kulturális képességei alapján, a Figyelő által képzett ún. kreatív index tekintetében 13 várost összehasonlítva csak Maribor előzi meg (mely város szintén volt EKF címbirtokos 2012-ben). A Figyelő további kulturális és kreatív alindexeket is képzett: a „kulturális pezsgés” alindex tekintetében Nagyszében Kelet-Közép-Európában a harmadik legrangosabb helyet érte el a pontszámok alapján, itt ugyancsak Maribor előzi meg, illetve az élvonalas Klaipeda. A következő „kreatív gazdaság” alindex esetében második pozíciót foglalta el Nagyszében, ismét Maribor után, míg végül a harmadik alindex tekintetében, vagyis a „támogató környezet” szempontjából ötödik helyre sorolódott be a tárgyalt város Eszék, Maribor, Szeged és Split után.^[25]

[23] <http://eupalyazatiportal.hu/kulturalis-es-kreativ-varosok-figyeloje/>.

[24] Morvay Szabolcs – Fekete Dávid (2018): *Kreatív városok Kelet-Közép-Európában*. Kézirat.

[25] Morvay Szabolcs – Fekete Dávid (2018): i. m.

Nagyszében kulturális és kreatív képességeinek fatérképét láttatja a 4. ábra. A fatérkép olyan elemeket mutat be, amelyeket a Kulturális és Kreatív Városok Figyelője pontozott Nagyszében esetében. Ezen (napjainkban érvényes) pontszámok nagyságrendjét fejezi ki az ábrán látható síkidomok mérete.

4. ábra: Nagyszében kulturális és kreatív képességeinek fatérképe

Forrás: Saját szerkesztés a Kulturális és Kreatív Városok Figyelője adatai alapján.

A térkép alapján azt látjuk, hogy Nagyszében legjobb mutatói – amelyek a kultúrához és kreativitáshoz kapcsolódnak – a külföldiekkel szembeni tolerancia, illetve a külföldiek integrációja, valamint a megközelíthetőség. Magas szintet képvisel a múzeumi látogatók száma Nagyszébenben, de ugyanúgy a nyitottság, tolerancia, bizalom vagy éppen a kormányzás minősége és a művészeti szféra új munkahelyeinek megteremtése is. Az emberek alapvetően elégedettek a kulturális kínálattal, a kreatív szektorokban is születnek további új munkahelyek az utóbbi időkben, erőteljes a kulturális pezsgés, a színházak jelenléte, attraktivitása. A művészeti és humán tudományok terén is sokan végeznek, amely még inkább erősíti Nagyszében kulturális potenciálját. Bár a múzeumi látogatottság magas, a múzeumok önmagukban nem kaptak túl nagy pontszámot, vélhetőleg modernizáció szükséges ezen intézmények számára. Illetőleg ugyan teremtenek új munkahelyeket a kreatív szektorban, a város kreatív gazdasága még nem

elég jelentős ahhoz, hogy magas értéket képviseljen.

Ugyancsak alacsony pontszámokat kaptak a 2. táblázat által összefoglalt elemek Nagyszeben városának esetében.

2. táblázat: A legkevesebb pontszámot kapott kulturális és kreatív tényezők Nagyszeben városának esetében

Változó	Pontszám
IKT területén végzettek	0
Megjelenés az egyetemi rangsorokban	0
Külföldi születésű népesség	0
Repülőjáratok	0,4
Munkahelyek a média és kommunikáció szektorban	0,5
Munkahelyek a művészet, kultúra és szórakoztatás területén	0,9
Külföldi hallgatók	1
Kreatív és tudásalapú dolgozók	3,8
Közvetlen vonatok más városokba	4,4
IKT szabadalmi bejelentések	4,7
Koncertek és rendezvények	7,4
Turisták vendégéjszakái	7,9
Munkahelyek más kreatív szektorokban	10
Humán tőke és oktatás	13,6

Forrás: Saját szerkesztés a Kulturális és Kreatív Városok Figyelőjének adatai alapján.

Az információs-kommunikációs területen végzettekről nem beszélhetünk Nagyszeben városában, mint ahogyan IKT szabadalmakról sem, de ugyanúgy nem kerülnek be a város egyetemei a nemzetközi presztízsű rangsorokba, a városba nem integrálódnak, nem települnek be külföldiek, repülőjáratok pedig nem érintik a várost és a városból sem mennek más nagyvárosokba közvetlenül vonatok. A média és kommunikáció szektora nem jelentős, a korábban meglévő művészeti, kulturális foglalkoztatók nem teremtenek újabb munkahelyeket, nem bővítenek. Külföldi hallgató kevés van Nagyszebenben, ugyanúgy kevés a kreatív és tudásalapú dolgozó. A koncertek és rendezvények vélhetőleg szokásos, egyhangú és átlagosak lehetnek, amelyek általában jellemzőek a közepes városokra, illetve a turisták vendégéjszakái – bár korábban láthattuk ezen érték növekvő tendenciáját – alacsony pontszámmal rendelkeznek, tehát tágabb környezeti viszonylatban még mindig nem elég jelentős. A humán tőke és oktatás még fejlődési pálya előtt áll.

Az EKF kontextusában értelmezve a fentiekéről megállapíthatjuk, hogy számos eleme van a városok kulturális és kreatív világának, olyan sok, hogy nem lehet mindent egy projekt keretében megerősíteni, nem beszélve arról, hogy bizonyos elemek fejlődéséhez évek, évtizedek kellene, amelyek fejlődését bizonyos

néhány éves program nem tud levezényelni. Illetőleg külön lehetne tárgyalni a közepes városok problematikáját, azokat a tényezőket, amelyek megkülönböztetik e városokat a fővárosoktól, melyeket öröklött hátrányoknak, levetközhető adottságoknak is tekinthetünk.

KONKLÚZIÓ

Nagyszében a kelet-közép-európai térség első Európa Kulturális Fővárosa. 2007-ben gazdag programsorozatot valósítottak meg, amelynek következtében hivatalos adatok szerint 800 ezer, becslült adatok szerint közel 1 millió kívülről érkező vendég látogatta meg a várost a programévben. Sejtjük, hogy az 1 millió turista Nagyszében hírét vitte Európa szerte, illetve az EKF év is bizony nyomot hagyott a kollektív emlékezetben, hiszen adatok azt mutatják, hogy a projektévet követő 10 évben folyamatosan növekedett a városba látogatók száma, megemelkedett a vendéghelyek fogadóképisége, a kulturális kínálat iránti érdeklődés szintén jelentősen növekedett. Tehát a várossal egy új imázs alakult ki, amely erősítette turizmusát és ezáltal gazdaságát is. Jól kihasználták az EKF adta lehetőséget a turizmus szektorhoz kapcsolódó infrastruktúra fejlesztésére, továbbá a belváros rekonstrukciójára és a kulturális infrastruktúra rendbetételére, mely fejlesztések maradandó értékek a városban és további turizmusfejlődést generáltak. Az EKF program büdzséje 16,9 millió euró volt, amely összességében ma már tudjuk, hogy egy mérsékelt, kifejezetten szerény költségvetés a későbbi kelet-közép-európai EKF projektekhez képest. Tekintve, hogy az első volt a makrotérségben a nagyszébeni EKF projekt, illetve a költségvetés is szerény volt, kijelenthetjük, hogy kifejezetten sikeresnek tekinthetjük mind népszerűségét tekintve, mind a városfejlődési elemeket nézve, illetve a hosszú távú hatásokat vizsgálva is (Nagyszében esetében már látunk egy 10 éves periódust, adatok már 2017-ig rendelkezésre állnak). Illetve megállapíthatjuk Nagyszében példáján, hogy az EKF projekt hatásai éveken túlmenően, szinte tovagűrűzően érezhető (Nagyszébenben 10 éven át növekedett folyamatosan a városba látogatók száma). A Kulturális és Kreatív Városok Figyelője adatai alapján kelet-közép-európai összehasonlításban azt látjuk, hogy Nagyszében kiváló eredményeket ért el, előkelő pozíciókat birtokol a kulturális és kreatív értékei okán. E pozíciók feltételrendszerét minden bizonnyal az EKF projekt keretében megvalósult fejlesztések, beruházások, szinergiák, párbeszéd, renoválások, megújulás, kulturális programok befolyásolták. Vannak még hiátusok, azonban ezek megerősítése komplex feladat és hosszú távon tud csak érvényesülni. Nagyszében egyébként is Erdély kulturális központja volt hosszú évszázadokon keresztül, így az Európa Kulturális Fővárosa program méltó betetőzése ez örökségnek. A város EKF menedzsmantájától ráadásul pár tanácsot is kaptunk az Európai Bizottság összefoglalójában: az Európa Kulturális Fővárosa projekt kialakítása és menedzselése az egyik legösszetettebb területe a modern kormányzásnak. Alapvetően egyensúlyozást kíván az akciók, prioritások és víziók között. Újra kell

értékelni a kultúra szerepét a társadalomban. Ez a rendezvény nem egyezik meg a hagyományos kultúra-fogyasztási mintákkal és nem szabad a jegyeladások és részvétel alapján értékelni a sikert.

IRODALOM

- Az Európai Parlament és a Tanács 445/2014/EU Határozata az Európa Kulturális Fővárosa kezdeményezés 2020-2033. évekre szóló uniós fellépésének létrehozásáról és az 1622/2006/EK Határozat hatályon kívül helyezéséről.
- Cosma, Smaranda – Negrusa, Adina – Popovici, Cristina (2009): Impact of Sibiu European Capital of Culture 2007 Event on Country Tourism. In: Mastorakis, Nikos E. – Jha, Manoj – Mladenov, Valeri – Bojkovic, Zoran – Kartalopoulos, Stamatios (eds.): *Recent Advances in Cultural Heritage and Tourism*. WSEAS Press. 68–74.
- Cozea, Florina Dorina (2013): *How the program „Cultural Capital of Europe” influence the development of tourism in cities*. Analele Universităţii din Oradea – Seria Geografie, 23(1). 99–108.
- European Commission: European Capitals of Culture 2020 to 2033, A guide for cities preparing to bid.
- European Communities, 2009 European Capitals of Culture: the road to success from 1985 to 2010, Belgium.
- Ex-post Evaluation of 2007 & 2008 European Capitals of Culture Final Report, ECOTEC, 2009.
- <http://eupalyazatiportal.hu/kulturalis-es-kreativ-varosok-figyeloje/>.
- <http://nepszamlalas.adatbank.transindex.ro/>.
- <http://www.sibiu2007.ro/>.
- <http://www.szeben.ro>.
- https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/romania_hu.
- Kreatív Európa Nonprofit Kft. hivatalos honlapja, <http://www.kulturpont.hu>.
- Morvay Szabolcs – Fekete Dávid (2018): *Kreatív városok Kelet-Közép-Európában*. Kézirat.
- Rostás Szabolcs: *Kiterjeszthető Nagyszében gazdasági vonzereje?* Krónikaonline, 2014. 11. 18. <https://kronika.ro/gazdasag/kiterjesztheto-nagyszeben-gazdasagi-vonzereje>.

Vázlat a győri Egészséges Városok Program időügyi intézkedéseiről

Outline of measures taken for elderly in the framework of Healthy City Project in Győr

---

Absztrakt

Győr város humánszolgáltatási modelljének egyik meghatározó pillérét jelentik a WHO Egészséges Városok Program (a továbbiakban EVP) keretében nyújtott szolgáltatások. Tanulmányomban rövid áttekintést kívánok adni azokról a programokról, szolgáltatásokról, intézményesült keretokról, melyek különös figyelmet szentelnek az időseknek és az egészséges idősödésnek kiemelve az EVP program szerepét.

Kulcsszavak: Győr humánszolgáltatási modellje, Egészséges Városok Program, egészséges időskor, idősbárát város

Abstract

Services provided by WHO Healthy Cities Project is one of the determinant pillars in the human services model in the city of Győr. In this paper I would like to give a short outline of programmes, services, institutional frameworks that gives special attention to elderly people and healthy ageing highlighting the role of the Healthy Cities Project.

Keywords: human services model in Győr, Healthy Cities Project, healthy ageing, age-friendly city

BEVEZETÉS

Győr Megyei Jogú Város általam kutatott humánszolgáltatási modellje négy pilléren alapszik. Az egyik pillér a szociálpolitikai, ami az önkormányzat által ellátott kötelező és önként vállalt feladatok összességét jelenti a helyi szociális ellátórendszer keretein belül. A szociálpolitikai pillérhez szorosan kapcsolódik a modell másik területe, pillére a lakásügy, mely többek között kiterjed az önkormányzati tulajdonban lévő lakások hasznosítására, illetve lakáscélú támogatások biztosítására. A harmadik meghatározó elem az egészségügyi alapellátás körébe tartozó önkormányzati feladatok biztosítása. A helyi egészségügyi ellátórendszerhez kapcsolódva azonosíthatjuk be a negyedik pillért, az Egészséges Városok

Program keretében nyújtott szolgáltatásokat, kezdeményezéseket, melynek egy szegmensével vázlatosan foglalkozik a tanulmány. Az Egészséges Városok Program tevékenysége rendkívül szerteágazó, számos szolgáltatást nyújtva a város lakossága számára. Az EVP kezdeményezései, szolgáltatásai a legkülönbözőbb célcsoportokat szólítanak meg, melyek közül különös figyelmet szentelnek a városban élő időseknek. A tanulmányom keretében az EVP rövid bemutatása mellett vázlatosan kitérek a program időügyi vonatkozásaira.

1. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

Győr humánszolgáltatási modelljének alapja, mozgatórugója a győri önkormányzat rendkívül aktív szerepvállalása a modell különböző területein és természetesen azon belül a város gazdasági ereje. A város erős gazdasági bázisához kapcsolódva számos kutatás zajlott az elmúlt időszakban. Több kutatás foglalkozott a Győri Modellel, melyen belül az egyetem, az ipar és a város szoros együttműködési folyamatai kerültek bemutatásra.^[1] A Győri Együttműködési Modell egyik legújabb vizsgálata kiemelte, hogy a szoros együttműködés nem csak a város, hanem a régió versenyképességének növelésében és az infrastruktúra fejlesztésében is meghatározó szerepet tölt be.^[2] A Győrben zajló folyamatok további vizsgálatai a gazdasági kormányzás felé való elmozdulást azonosították be.^[3] A Győri Modell meghatározó szereplői a városban tevékenykedő vállalatok, melyek vizsgálata szintén népszerű kutatási téma volt az elmúlt években. Czakó és Hajdu-Smahó vizsgálatai a vállalatok nyitottságát elemezték,^[4] míg Reisinger a vállalatok kapcsolati hálóját térképezte fel.^[5] A gazdaságfejlesztési tevékenységet folytató szervezetek gazdasági fejlődéshez való hozzájárulása is vizsgálódások tárgyát képezte.^[6] A területi tökevizsgálatok sem kerültek el a városban zajló folyamatokat, mely kutatások szintén alátámasztották, hogy a helyi gazdaság együttműködési rendszerei nagymértékben hozzájárulnak a város gazda-

[1] Rechnitzer János – Kecskés Petra – Reisinger Adrienn (2016): A Győri Modell – Az Egyetem, az ipar és a város együttműködési dimenziói. In: Lengyel Imre – Nagy Benedek (szerk.): *Térségek versenyképessége, intelligens szakosodása és újraiiparosodása*. JATE Press Kiadó, Szeged. 225–239.

[2] Fekete Dávid (2018a): *Latest results of the Győr Cooperation Model*. Civic Review, 14 (Special Issue). 195–209.

[3] Fekete Dávid (2018b): *Economic Development and Economic Governance Through the Example of the City of Győr*. Deturope, 10(1). 97–115.

[4] Czakó Katalin – Hajdu-Smahó Melinda (2014): Vállalati nyitottság vizsgálata a Győri Járműipari Körzet területi tökéjében. In: Lados Mihály (szerk.): *A gazdaság szerkezet és vonzáskörzet alakulása*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr. 216–229.

[5] Reisinger Adrienn (2014): Vállalatok kapcsolati hálója Győrben és térségében. In: Lados Mihály (szerk.): *A gazdaság szerkezet és vonzáskörzet alakulása*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr. 230–243.

[6] Reisinger Adrienn – Kecskés Petra – Czakó Katalin (2017): *Services of Economic Development Organisations in Győr*. Deturope, 9(3). 85–100.

ságának fejlődéséhez.^[7] A területi tőke elméletét alapul véve elemzi Rechnitzer a város fejlődésének szakaszait, valamint a gazdasági, a kulturális és a társadalmi tőke helyi sajátosságait.^[8] Az elmúlt évek egyik legjelentősebb kutatása – a Győri Járműipari Körzet kutatás – keretében elméleti és gyakorlati úton is feltérképezték, hogy egy dinamikusan fejlődő szektor, Győr esetében a járműipar milyen hatással van a városra. A kutatás többek között kiemelten foglalkozott a város jövőképe alakulásával stratégiai dokumentumok vizsgálata révén.^[9]

Győr humánszolgáltatási modelljéhez szorosabban kapcsolódó témák győri vonatkozása is a tudományos érdeklődés középpontjában állt az elmúlt években. A közszolgáltatások területi és szervezeti hatékonyságára és győri releváns példák bemutatására irányult Dusek egyik kutatása.^[10] Vizsgálatok tárgyát képezte a Győrben élők alapvető szükségleteinek feltérképezése, mely vizsgálat tudományos eredményei a város humánszolgáltatást végző intézményei számára is fontos információkkal tudnak szolgálni a szükségletek alakulásának felismerésében és új megoldások megfogalmazásában.^[11] Az alapvető szükségletek mellett további kutatás érintette a győriek magasabb rendű aktivitási szükségleteit, mely tekintetben megállapításra került, hogy egy prosperáló térségben, mint Győrben is erőteljesen jelen vannak az egyenlőtlenségek.^[12] A humánszolgáltatási modell egészségügyi és Egészséges Városok Program pilléréhez kapcsolódva egy kutatás külön vizsgálta a győri lakosság egészségi állapotát és egészségtudatosságát.^[13] A helyi együttműködések vizsgálata nem csak a gazdasági szektor kapcsán került előtérbe, hanem a helyi szociális ellátórendszer tekintetében is izgalmas kutatási témaként jelent meg,^[14] de nem csak városi szinten, hanem tagabb, a győri vá-

[7] Czako Katalin – Dóry Tibor (2016): *A területi tőke koncepciója és a városi vállalkozáskutatás*. Tér és társadalom, 30(1). 18–36.

[8] Rechnitzer János (2016): *A területi tőke a városfejlődésben*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.

[9] Fekete Dávid (2014): Győr aktuális jövőképe a város stratégiai dokumentumainak tükrében. In: Dusek Tamás (szerk.): *A városi rendszer működése: Közösségi szféra, oktatás és Győr jövőképe*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr. 180–187.

[10] Dusek Tamás (2014): A közszolgáltatások területi és szervezeti hatékonysága és győri integrációja. In: Dusek Tamás (szerk.): *A városi rendszer működése: Közösségi szféra, oktatás és Győr jövőképe*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr. 45–54.

[11] Nárai Márta (2014a): Humán szükségletek alakulása Győrben I. – Alapszükségletek. In: Csizmadia Zoltán – Tóth Péter (szerk.): *A helyi társadalom és intézményrendszer Győrben*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr. 154–181.

[12] Nárai Márta (2014b): Humán szükségletek alakulása Győrben II. – Magasabb rendű aktivitási szükségletek. In: Csizmadia Zoltán – Tóth Péter (szerk.): *A helyi társadalom és intézményrendszer Győrben*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr. 182–200.

[13] Kovácsné Tóth Ágnes (2014): A lakosság egészségi állapotának és egészségtudatosságának néhány jellemzője. In: Csizmadia Zoltán – Tóth Péter (szerk.): *A helyi társadalom és intézményrendszer Győrben*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr. 201–216.

[14] Budai István (2014): Az együttműködés mint a szociális szolgáltatásokban folyó tevékenység egyik építőköve. In: Csizmadia Zoltán – Tóth Péter (szerk.): *A helyi társadalom és intézményrendszer Győrben*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr. 230–244.

rostérség szociális együttműködéseinek feltérképezése,^[15] valamint a szociális intézményrendszer szereplőinek hálózati struktúrájának elemzése terén is.^[16] A helyi, győri társadalmat több empirikus kutatás is elemezte, melyek során vizsgálták a helyi társadalom dimenzióit,^[17] a győri városrészek és lakóövezetek társadalmi tagozódását,^[18] valamint a győri identitást és háttértényezőit^[19] továbbá a győriek társadalmi részvételének jellemzőit.^[20]

A helyi kötődésű, Győr humánszolgáltatási modelljéhez kapcsolódó szakirodalmi hivatkozások mellett érdemes kitérni az Egészséges Városok Mozgalom és az idősügy kapcsolódási pontjaira, szakirodalmi hátterére is. Az Egyesült Nemzetek Szervezete (a továbbiakban ENSZ) megfogalmazásában már a 20. században elkezdődött a hosszú élet forradalmának nevezett demográfiai változás, mely megfogalmazás arra utal, hogy mind az idős emberek aránya, mind abszolút száma az egész világon drámai szinten növekszik. A születéskor várható átlagos élettartam 1950 és 2000 között 20 évvel növekedett, és további 10 évvel való növekedés valószínűsíthető 2050-re. Ez azt is jelenti, hogy a 2000-ben közel 600 millió 60 éven felüli idős ember száma 2050-re mintegy 2 milliárdra fog növekedni. Globális szinten a 60 évesek és 60 év felettiek aránya 2000 és 2050 között megduplázódik (10%-ról 21%-ra), míg a gyermekek aránya egyharmadával csökken (30%-ról 21%-ra).^[21] A demográfiai forradalom kihívásait felismerve az ENSZ kezdeményezte egy szerteágazó együttműködési keret kialakítását az idősügy tekintetében. 1989-ben Bécsben rendezte meg az első öregedéssel foglalkozó világkonferenciát, melynek az volt az elsődleges küldetése, hogy fórumot biztosítson egy nemzetközi cselekvési program elindításához, melynek célja a gazdasági és szociális biztonság garantálása az idős emberek számára, valamint a világ társadalmainak ösztönzése arra, hogy fogalmazzanak meg válaszokat az előregedő népességgel járó

[15] Budai István – Puli Edit (2014): Az együttműködés vizsgálata a szociális szolgáltatásokban. Az áltéma-kutatás eredményeinek összegzése. In: Csizmadia Zoltán – Tóth Péter (szerk.): *A helyi társadalom és intézményrendszer Győrben*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr. 272-290.

[16] Csizmadia Zoltán (2014): A szociális intézményrendszer szereplőinek hálózati struktúrája. In: Csizmadia Zoltán – Tóth Péter (szerk.): *A helyi társadalom és intézményrendszer Győrben*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr. 245-271.

[17] Tóth Péter – Ditrői Zoltán (2014): A helyi társadalom dimenziói. In: Csizmadia Zoltán – Tóth Péter (szerk.): *A helyi társadalom és intézményrendszer Győrben*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr. 75-99.

[18] Páthy Ádám (2014): A társadalmi szerkezet belső területi sajátosságai. In: Csizmadia Zoltán – Tóth Péter (szerk.): *A helyi társadalom és intézményrendszer Győrben*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr. 48-74.

[19] Bugovics Zoltán (2014): A győri identitás háttértényezőinek vizsgálata. In: Csizmadia Zoltán – Tóth Péter (szerk.): *A helyi társadalom és intézményrendszer Győrben*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr. 100-115.

[20] Reisinger Adrienn (2014): Társadalmi részvétel – ahogy a győriek látják. In: Csizmadia Zoltán – Tóth Péter (szerk.): *A helyi társadalom és intézményrendszer Győrben*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr. 116-128.

[21] United Nations (2002): Political Declaration and Madrid international plan of action on ageing. New York. <https://www.un.org/esa/socdev/documents/ageing/MIPAA/political-declaration-en.pdf> A letöltés ideje: 2018.09.28.

kihívásokra és az idős emberek speciális igényeire.^[22] A világkonferencián elfogadták az Nemzetközi Idősügyi Cselekvési Tervet, az első nemzetközi idősüggyel foglalkozó dokumentumot, mely 62 ajánlást fogalmazott meg számos területet érintve, többek között az egészség és táplálkozás, idős vásárlók védelme, lakhatás és környezet, család, szociális jólét, foglalkoztatás stb. tekintetében. Az ENSZ Közgyűlése 1991-ben október elsejét az Idősek Világnapjává nyilvánította, továbbá megfogalmazta az idősekre vonatkozó alapelveit, melyek szerint olyan időskökre irányuló társadalmi beavatkozásra van szükség, amely az emberek egész élete során biztosítja a függetlenséget, a részvételt, a gondoskodást, az önmegvalósítást és a méltóságot.^[23] Az 1999-es évet pedig az Idősek Nemzetközi Évének szentelte. 2002-ben Madridban rendezték meg a soron következő idősügyi világkonferenciát, ahol elfogadásra került a Madridi Nemzetközi Idősügyi Cselekvési Terv, mely több 100 ajánlást fogalmazott meg, melyek az alábbi három kiemelt témakörhöz kapcsolódnak: idős emberek és a fejlődés, időskori egészség és jóllét fejlesztése, támogató környezet biztosítása.^[24] Az Egészségügyi Világszervezet (a továbbiakban WHO) 2002-ben publikálta az idősügyi politikát meghatározó alapdokumentumát, melynek címe „Active Ageing – Policy Framework”. A dokumentum azért jelentett igazi áttörést az idősügyi politikák alakításában, mert most először gondolkodik az idős emberről a maga emberi teljességében, és kihangsúlyozza, hogy a figyelmet nem csupán az egészségügyi és szociális vonatkozásokra kell leszűkíteni, hanem az emberi élet kiteljesedésére kell fordítani (81/2009. (X.6.) OGY határozat). 2002-től a WHO munkája, tevékenysége tehát az aktív idősödés fogalma köré épült, mely az egészség, a társadalmi részvétel és biztonság lehetőségeinek optimalizálási folyamatát a megfelelő életminőség biztosításában látja.^[25] Az aktív idősödés fogalmát a 2015–2030-as időszakban az egészséges idősödés váltotta fel, mely az időskori jóllétet biztosító funkcionális képességek fejlesztésére és megtartására irányuló folyamat.^[26]

Magyar viszonylatban az idősügyet alapjaiban meghatározó dokumentum a 2009-ben elfogadott Idősügyi Nemzeti Stratégia, melynek legfontosabb céljai, hogy az idős ember mint a társadalom megbecsült tagja egészséges legyen, ne legyen magányos, biztonságban és védetségben élhessen (81/2009. (X.6.) OGY határozat). A stratégia továbbá megfogalmazza, hogy egy korszerű, a gazdasági, társadalmi és demográfiai változásoknak megfelelő időspolitika kialakítása és

[22] United Nations (1983): Vienna International Plan of Action on Ageing. New York. <http://www.un.org/en/events/elderabuse/pdf/vipaa.pdf> A letöltés ideje: 2018.09.28.

[23] United Nations (1991): General Assembly resolution 46/91 of 16 December 1991 – United Nations Principles for Older Persons.

[24] United Nations (2002): i. m.

[25] World Health Organization (2002): Active Ageing. A Policy Framework. http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/67215/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf?sequence=1&isAllowed=y A letöltés ideje: 2018.09.29.

[26] World Health Organization (2015): World Report on Ageing and Health. Luxembourg. http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/186463/9789240694811_eng.pdf?sequence=1 A letöltés ideje: 2018.09.29.

szisztematikus megvalósítása csakis a legszélesebben értelmezett együttműködésen alapulhat, az állam, az önkormányzatok, a civil szervezetek, az egyházak, a profitorientált szervezetek, az informális közösségek és az érintettek részvételével.

A társadalom előregedése folyamatos kihívást jelent az aktív társadalomnak, de nem csak a szociális és az egészségügyi ellátórendszer tekintetében, ezért a WHO ajánlása szerint a kormányoknak és az önkormányzatoknak fel kell készülni arra, hogy az előregedés hatásait hogyan tudják kezelni (327/2007. (XI.15.) GYŐR MJV Kgy. sz. határozat), és a megfelelő életminőséghez szükséges feltételek kialakítása az önkormányzatok felelőssége is, melyhez szükséges az idős emberek iránti szolidaritást biztosító szemlélet kialakítása is (31/2010. (II.25.) GYŐR MJV Kgy. sz. határozat).

2. AZ EGÉSZSÉGES VÁROSOK PROGRAM IDŐSÜGYI VONATKOZÁSAI

Az Egészséges Városok Program és azon belül a WHO programiroda működtetése az önkormányzat önként vállalt feladata, melyet az önkormányzati feladatkatalógusban az egészségügyi feladatok között találunk meg. Bár természetesen több szálon kapcsolódik az EVP az egészségügyi pillérhez, az általam felállított győri humánszolgáltatási modellben külön pillérként azonosítom be rendkívül szerteágazó tevékenysége miatt. Győr városa egyrészt a nemzeti hálózat tagjaként 1989-ben csatlakozott a mozgalomhoz azáltal, hogy tagja lett az Egészséges Városok Magyarországi Szövetségének, másrészt 1994-től projektvárosként közvetlenül is kapcsolódik a WHO Európai Regionális Irodájához.

Győr Megyei Jogú Város Önkormányzata a WHO Egészséges Városok program keretében 2005 óta egyedüli magyar városként vesz részt a projektvárosok egy tematikus együttműködésében, az „Egészséges Időskor” Alhálózatban (60/2015. (III.27.) GYŐR MJV Kgy. sz. határozat). Az alhálózat munkájában 16 európai projektváros vesz részt. Az egészséges idősödés 2003 óta egy kiemelt téma az Európai Egészséges Városok Hálózatában. A negyedik ötéves cikluson belül (2003–2008) Győr városa a meghatározott prioritások közül a városban élő idős lakosság egészségének fejlesztését tűzte ki célul, amit azóta is prioritásként kezel az intézkedések, kezdeményezések megvalósítása során. A következőkben a győri idősügyi tevékenység meghatározó elemeit mutatom be vázlatosan.

1. IDŐSÜGYI TANÁCS

Az Egészséges Városok Program idősügyi vonatkozásában a legfontosabb intézményesült fórum a Győr Városi Idősügyi Tanács, melynek működése több mint 10 évre tekint vissza. A Tanács munkáját a WHO Egészséges Városok Programiroda segíti. A győri Idősügyi Tanács létrehozásáról, személyi összetételéről, működési rend-

jéről 2006-ban döntött a győri Közgyűlés (137/2006. (V.18.) GYŐR MJV Kgy. sz. határozat), melynek eredményeképpen 2017. január 1-jén megkezdte a működését a Tanács, ami a győri önkormányzat mellett működő konzultatív, véleményező és javaslattevő testület (262/2006. (IX.21.) GYŐR MJV Kgy. sz. határozat).

2. A GYŐRI EGÉSZSÉGES VÁROSOK PROGRAM IDŐSÜGYI DOKUMENTUMAI

Az EVP idősügyi feladatait, kezdeményezéseit a releváns stratégiai dokumentumok alapozzák meg, melyeket az alábbi táblázat tartalmaz.

1. táblázat: A győri Egészséges Városok Program idősügyi dokumentumai

Dokumentum elnevezése	Elfogadás éve
Idősek egészségképe Győr Városában 2006	2006
Koncepció az idősek életminőségének javítására Győrben (2007-2012)	2007
Idősek egészségképe 2013	2013
Koncepció az idősek életminőségének javítására Győrben (2013-2017)	2013

Forrás: Saját szerkesztés.

Az Idősek egészségképe átfogó helyzetképet ad az 50 év feletti győriek demográfiai és egészségi helyzetéről, az egészségügyi szolgáltatásokhoz, a szociális jóléti és más ellátó szolgálatokhoz való hozzáféréseiről, valamint a jövedelem és szociális helyzet, a lakáshelyzet és környezet, a foglalkoztatás-hivatás, az oktatás, a közösségi részvétel és a fejlesztési kérdések témaköreiről. Az Idősek Egészségképe mint helyzetfelmérésre alapozva készül el az Idősek életminőségének javításáról szóló koncepció. Mind a 2007-ben, mind a 2013-ban elfogadott koncepciókban megfogalmazott célok megvalósítása évről évre az adott évre lebontott feladatterv megvalósításával történik, mely feladatterv, illetve végrehajtása az Idősügyi Tanács és Győr Város Közgyűlése által kerül elfogadásra.

3. IDŐSEK ÉLETMINŐSÉGÉT JAVÍTÓ KEZDEMÉNYEZÉSEK

Az EVP tevékenységében számtalan idősekre irányuló kezdeményezést, programot tudunk beazonosítani, melyek közül csupán pár jó gyakorlat, jó példa bemutatására van lehetőség a teljesség igénye nélkül a tanulmány keretein belül.

Az egyik országos hírű kezdeményezés a *Beszélgető Hálózat*, melyet 2009-ben hívtak életre. Gyakorlatilag egy kortárssegítő szolgálatról van szó, melyben aktív nyugdíjasok vállalnak önkéntes munkát, heti 1 alkalommal átlagban 2 órában felkeresnek egy magányos időst otthonában egy társalgás erejéig. A Beszélgető Hálózat pozitív hatásai felbecsülhetetlenek, hiszen oldja az egyedül élők magányát, elszigeteltségét, csökkenti ezáltal a depresszió kialakulásának kockázatát, társaságot biztosít és nem utolsósorban a fontosság érzését adja. A tapasztalatok alapján igény van erre a szolgáltatásra Győrben, melyet a város önkormányzata a kezdetektől

anyagi forrással támogat (18/2018. (II.23.) GYŐR MJV Kgy. sz. határozat).

Győr Megyei Jogú Város Önkormányzata folyamatosan segíti a győri időseket, hogy minél hosszabb ideig élhessenek saját, megszokott környezetükben, lakásukban a szociális szolgáltatások megszervezésével, az intézményes ellátórendszer kialakításával, továbbá egyéni és csoportos kedvezmények biztosításával (337/2009. (X.29.) GYŐR MJV Kgy. sz. határozat), valamint olyan programokban való részvétellel, melyek kimondottan az idősek lakhatásának korszerűsítését helyezték középpontba. Az Önkormányzat a Wel-hops projekt tapasztalataira építve 2009 óta hirdeti meg az *idősbarát lakásprogramot*, melyre a költségvetésében a 2009-es évben 4 millió, 2010–2016 között 5 millió és 2017-től 6 millió forintot különített el. Az elindulás óta 118 idős életfeltételeit javító lakáskorszerűsítés valósult meg pályázati keretből (75/2018. (V.4.) GYŐR MJV Kgy. sz. határozat).

2013-ban indult útjára egy pályázati forrás^[27] segítségével egy újabb szolgáltatási elem a győri idősek és hozzátartozóik számára, mely a már meglévő ellátások és szolgáltatások hozzáférhetőségét kívánta elősegíteni, és mely gyakorlatilag egy jelzőrendszerként is funkcionál az idősellátás területén. Az *Idősvonal* kiemelt célja a város lakosságának tájékoztatása az időszóddal kapcsolatos változásokról, valamint a családok felkészítése arra, hogy probléma esetén milyen segítségnyújtási lehetőségek vehetők igénybe. Az *Idősvonal* egy korszerű kommunikációs tér, elérése több csatornán (telefon, e-mail, honlap) keresztül biztosított.

A Légy ott! - Önkéntesség és közösségi élmény a találkozások városában, Győrben elnevezésű projekt, melyet a WHO Egészséges Városok Program és annak civil hátterét jelentő Győri Egészségéért Közhasznú Egyesület koordinál, szintén számos programelemet tartalmaz a győri idősek számára: többek között szenior táncklub, gyaloglóklub, önkéntes nagy szolgálat, unoka-nagyszülő sakkverseny (18/2018. (II.23.) GYŐR MJV Kgy. sz. határozat).

Győr idősbarát tevékenységének elismeréseként 2010 után 2018-ban is elnyerte az „*Idősbarát Önkormányzat Díjat*”, mely alátámasztja a város országos szinten is elismert idősügyi tevékenységét.

ÖSSZEGZÉS

A tanulmányomban rámutattam arra, hogy a győri humánszolgáltatási modell egyik meghatározó pillére, az Egészséges Városok Program sokrétű tevékenysége, feladatellátása során kiemelt figyelem övezi az időseket. Győr város humánszolgáltatási modelljének szociális pillérjét, vagyis a helyi szociális ellátórendszer által, a jogszabályi keretek között ellátott kötelező és önként vállalt feladatok palettáját jól kiegészítik az Egészséges Városok Program keretében az idősek számára nyújtott szolgáltatások. Ahogyan a modell többi pillére esetében, itt is a helyi

[27] TÁMOP-5.4.9-11/1-2012-0021 – „Fejlesztés a szolgáltatásokban rejlő lehetőségek jobb kiaknázásával és a partnerkapcsolatok erősítésével”.

önkormányzat meghatározó szerepvállalásáról van szó, aki a különböző szektorok intézményeivel, szakembereivel való együttműködésekben mind kezdeményező, mind irányító szerepben megjelenik. A győri EVP keretén belül a 2000-es évek második felétől kezdve vetül különös figyelem az idősebb korosztályra. Ekkor alakul meg a győri idősgügy meghatározó fóruma, az Idősgügyi Tanács, melyben mindenki helyet kapott, aki valamilyen módon kapcsolódik a győri idősgügyhöz, a városban működő nyugdíjas szervezetektől kezdve az Egyesített Egészségügyi és Szociális Intézményen át a városi döntéshozókig. A helyi idősgügyi tevékenység megalapozását a 2006-ban elkészült idősök egészségképe, majd az arra épülő idősök életminőségének javítását célzó koncepció adta, melyek meghatározott időközönként megújításra kerülnek. A győri EVP éves feladattervek segítségével célok és feladatok megfogalmazásával folyamatosan napirenden tartja az „idősök ügyét” a városban. A győri humánszolgáltatási modell többi pilléréhez hasonlóan, összességében itt is elmondható, hogy az Egészséges Városok Program magas színvonalú, eredményes működésének alapja is a város gazdasági ereje, mindemellett a különböző pályázati források is fontos szerepet töltenek be. A győri EVP működése több évtizedes múltra tekint vissza, számtalan kezdeményezéssel, programmal a háta mögött, melynek csupán egy kis szegmensét dolgozta fel vázlatosan e tanulmány, és ez alapján egy későbbi publikációban részletesebben is be kívánom mutatni e témát.

IRODALOM

- Budai István – Puli Edit (2014): Az együttműködés vizsgálata a szociális szolgáltatásokban. Az altéma-kutatás eredményeinek összegzése. In: Csizmadia Zoltán – Tóth Péter (szerk.): *A helyi társadalom és intézményrendszer Győrben*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr. 272–290.
- Budai István (2014): Az együttműködés mint a szociális szolgáltatásokban folyó tevékenység egyik építőköve. In: Csizmadia Zoltán – Tóth Péter (szerk.): *A helyi társadalom és intézményrendszer Győrben*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr. 230–244.
- Bugovics Zoltán (2014): A győri identitás háttértényezőinek vizsgálata. In: Csizmadia Zoltán – Tóth Péter (szerk.): *A helyi társadalom és intézményrendszer Győrben*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr. 100–115.
- Czákó Katalin – Dóry Tibor (2016): *A területi tőke koncepciója és a városi vállalkozáskutatás*. Tér és társadalom, 30(1). 18–36.
- Czákó Katalin – Hajdu-Smahó Melinda (2014): Vállalati nyitottság vizsgálata a Győri Járműipari Körzet területi tőkéjében. In: Lados Mihály (szerk.): *A gazdaságszerkezet és vonzáskörzet alakulása*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr. 216–229.
- Csizmadia Zoltán (2014): A szociális intézményrendszer szereplőinek hálózati struktúrája. In: Csizmadia Zoltán – Tóth Péter (szerk.): *A helyi társadalom és intézményrendszer Győrben*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr. 245–271.
- Dusek Tamás (2014): A közszolgáltatások területi és szervezeti hatékonysága és győri integrációja In: Dusek Tamás (szerk.): *A városi rendszer működése: Közösségi szféra, oktatás és Győr jövőképe*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr. 45–54.

- Fekete Dávid (2014): Győr aktuális jövőképe a város stratégiai dokumentumainak tükrében. In: Dusek Tamás (szerk.): *A városi rendszer működése: Közösségi szféra, oktatás és Győr jövőképe*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr. 180–187.
- Fekete Dávid (2018a): *Latest results of the Győr Cooperation Model*. Civic Review, 14 (Special Issue). 195–209.
- Fekete Dávid (2018b): *Economic Development and Economic Governance Through the Example of the City of Győr*. Deturope, 10(1). 97–115.
- Kovácsné Tóth Ágnes (2014): A lakosság egészségi állapotának és egészségtudatosságának néhány jellemzője. In: Csizmadia Zoltán – Tóth Péter (szerk.): *A helyi társadalom és intézményrendszer Győrben*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr. 201–216.
- Nárai Márta (2014a): Humán szükségletek alakulása Győrben I. – Alapszükségletek. In: Csizmadia Zoltán – Tóth Péter (szerk.): *A helyi társadalom és intézményrendszer Győrben*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr. 154–181.
- Nárai Márta (2014b): Humán szükségletek alakulása Győrben II. – Magasabb rendű aktivitási szükségletek. In: Csizmadia Zoltán – Tóth Péter (szerk.): *A helyi társadalom és intézményrendszer Győrben*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr. 182–200.
- Páthy Ádám (2014): A társadalmi szerkezet belső területi sajátosságai. In: Csizmadia Zoltán – Tóth Péter (szerk.): *A helyi társadalom és intézményrendszer Győrben*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr. 48–74.
- Rechnitzer János – Kecskés Petra – Reisinger Adrienn (2016): A Győri Modell – Az Egyetem, az ipar és a város együttműködési dimenziói. In: Lengyel Imre – Nagy Benedek (szerk.): *Térségek versenyképessége, intelligens szakosodása és újraiparosodása*. JATE Press Kiadó, Szeged. 225–239.
- Rechnitzer János (2016): *A területi tőke a városfejlődésben*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
- Reisinger Adrienn – Kecskés Petra – Czakó Katalin (2017): *Services of Economic Development Organisations in Győr*. Deturope, 9(3). 85–100.
- Reisinger Adrienn (2014): Társadalmi részvétel – ahogy a győriek látják. In: Csizmadia Zoltán – Tóth Péter (szerk.): *A helyi társadalom és intézményrendszer Győrben*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr. 116–128.
- Reisinger Adrienn (2014): Vállalatok kapcsolati hálója Győrben és térségében. In: Lados Mihály (szerk.): *A gazdaságszerkezet és vonzáskörzet alakulása*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr. 230–243.
- Tóth Péter – Ditrói Zoltán (2014): A helyi társadalom dimenziói. In: Csizmadia Zoltán – Tóth Péter (szerk.): *A helyi társadalom és intézményrendszer Győrben*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr. 75–99.
- United Nations (1983): Vienna International Plan of Action on Ageing. New York. <http://www.un.org/en/events/elderabuse/pdf/vipaa.pdf> A letöltés ideje: 2018.09.28.
- United Nations (1991): General Assembly resolution 46/91 of 16 December 1991 – United Nations Principles for Older Persons.
- United Nations (2002): Political Declaration and Madrid international plan of action on ageing. New York. <https://www.un.org/esa/socdev/documents/ageing/MIPAA/political-declaration-en.pdf> A letöltés ideje: 2018.09.28.
- World Health Organization (2002): Active Ageing. A Policy Framework. http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/67215/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf?sequence=1&isAllowed=y A letöltés ideje: 2018.09.29.
- World Health Organization (2015): World Report on Ageing and Health. Luxem-

bourg. http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/186463/9789240694811_eng.pdf?sequence=1 A letöltés ideje: 2018.09.29.

JOGSZABÁLYOK

- 137/2006. (V.18.) GYŐR MJV Kgy. sz. határozat – Tájékoztató az idősök egészségi állapotáról.
- 18/2018. (II.23.) GYŐR MJV Kgy. sz. határozat – Tájékoztató a WHO Egészséges Városok Projekt 2017. évi tevékenységéről.
- 262/2006. (IX.21.) GYŐR MJV Kgy. sz. határozat – Javaslat az Idősügyi Tanács összetételére, feladataira és működési rendjére.
- 31/2010. (II.25.) GYŐR MJV Kgy. sz. határozat – Tájékoztató az idősök életminőségének javítását célzó 2009. évi feladatterv végrehajtásáról, és javaslat a 2010. évi feladattervre az idősök életminőségének javítására.
- 327/2007. (XI.15.) GYŐR MJV Kgy. sz. határozat – Koncepció az idősök életminőségének javítására Győrben (2007–2012).
- 337/2009. (X.29.) GYŐR MJV Kgy. sz. határozat – Javaslat a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület támogatására az idősök lakhatását, életfeltételeit javító korszerűsítéssel kapcsolatosan.
- 60/2015. (III.27.) GYŐR MJV Kgy. sz. határozat – Tájékoztató a WHO Egészséges Városok Projekt 2014. évi tevékenységéről.
- 75/2018. (V.4.) Kgy. sz. határozat – Javaslat a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület Nyugat-dunántúli Régiójának támogatására.
- 81/2009. (X.6.) OGY határozat az Idősügyi Nemzeti Stratégiáról.

Okos (nagy)városaink – Smart city szemlélet és célok Magyarország nagyvárosainak életében

Smart city view and goals from Hungary's big cities

Absztrakt

A 21. században napjaink fontos szereplőivé váltak a modern technológia vívmányai, a különféle elektronikai és infokommunikációs eszközök: az okos megoldások. Eme irányzat nemcsak a használati tárgyainkat, hanem lakótereinket, azaz a településeket is elérte.

Az okos város egy olyan városfejlesztési és -vezetési mód, amely integrálja az infokommunikációs technológiákat és az ebből származó adatokat, hogy ezáltal az emberek számára egy kényelmesebb, élhetőbb és környezetileg fenntarthatóbb lakóhellyé váljon.

Jelen cikk célja, hogy bemutassa, hazánk legjelentősebb nagyvárosai (azaz a nyolc, 100.000 fő fölötti lakossággal rendelkező város: Debrecen, Győr, Kecskemét, Miskolc, Nyíregyháza, Pécs, Szeged, Székesfehérvár) miként viszonyulnak ehhez a témához. Milyen jelentős smart city megoldások működnek már most is, illetve hogy jelenik meg víziójukban, célkitűzéseikben ez a fajta szemléletmód.

Kulcsszavak: smart city, városfejlesztés, magyar nagyvárosok

Abstract

The main topic of this article is the smart city. This urban development and management mode is very actual and current topic in nowadays, because a key aspect of this model is using the infocommunication technologies, and includes data collection, information and transportations systems and sustainable development.

This study would like to present, how the Hungarian big cities, who are bigger than 100.000 inhabitants (Debrecen, Győr, Kecskemét, Miskolc, Nyíregyháza, Pécs, Szeged, Székesfehérvár), implements the smart colutions in theirs' urban management systems, and in their future plans.

Key words: smart city, urban development, Hungarian big cities, sustainable development

BEVEZETÉS

Napjaink globalizálódó világában kulcsszerepe van az információnak, és az információ minél gyorsabb megszerzésének, birtoklásának, felhasználásának. Ennek köszönhetően az ember mindent azonnal akar, és az ekkora sebességgel történő életvitelhez segédeszközökre van szüksége.

Szerencsére a segítség nem marad el, hiszen az interneten temérdek információ áll rendelkezésre. Ráadásul az internet is mindenhol jelen van, főleg az úgynevezett okos (vagy smart) eszközökön. A Magyar Értelmező Kéziszótár szerint: „Okos: melléknév, 1. Az átlagnál jobb értelmi képességű, eszes.”^[1] Ebből jól látszik, hogy eredetileg emberek, élőlények jellemzésére használták ezt a kifejezést, manapság azonban már bármit elláthatunk ezzel a jelzővel. Ennek ékes példája, hogy szinte minden ember zsebében ott lapul már egy okostelefon. Van, akinél egyszerre több ilyen eszköz is található. A karóránk egyre gyakrabban már okosóra, és a közlekedéshez is okosautókat használnak azok, akik ezt megtehetik. Kis szarkazmussal azt is mondhatnánk, hogy az ember körül már minden okos, csak maga az ember nem mindig az.

Nem újkeletű jelenség az urbanizációs folyamatok erősödése, és a városi népesség arányának drasztikus növekedése is fontos hatást gyakorol a világra, melyben élünk. Az ENSZ Népesedési Alapja szerint 2018-ban értük el a bűvös számot, mely szerint a bolygó népességének 50%-a városokban él. Az előrejelzések szerint 2030-ra ez eléri majd a 60%-ot, az évszázad végére pedig akár a 70%-ot is. Ebből következik, hogy ha az emberiség nagyobbik része a városi térségekben koncentrálódik, akkor minden korábbinál nagyobb szerep hárul ezen területek tervezésére, fejlesztésére, modernizálására.

Néhány bekezdéssel feljebb már volt szó az okos eszközök megjelenéséről és elterjedéséről. Összekötvé egymással a két gondolatmenetet, ha az emberek igen jelentős része okos eszközöket használ, és döntő hányada városokban él, akkor ezek az eszközök, megoldások is ezekben a térségekben koncentrálódnak. Innen adódik a gondolat, mely szerint nemcsak a használati eszköz lehet „okos”, hanem a tér, amelyben élünk. Ennek legékezebb bizonyítékai az okos városok, vagy más néven a smart city koncepció. Ezeknek a kifejezéseknek a térnyerése egyre jellemzőbb, nem csak a tudományos életben, hanem a hétköznapi szóhasználatban is.

Jelen tanulmány célja az, hogy bemutassa, Magyarország legjelentősebb nagyvárosai (azaz a nyolc, 100.000 fő fölötti lakossággal rendelkező város: Debrecen, Győr, Kecskemét, Miskolc, Nyíregyháza, Pécs, Szeged, Székesfehérvár) miként viszonyulnak ehhez az okos városok témaköréhez. Milyen jelentős smart city megoldások és projektek működnek már most is, illetve hogy jelenik meg víziójukban, célkitűzéseikben ez a fajta szemléletmód, ha megjelenik egyáltalán.

[1] Magyar Értelmező Kéziszótár, Akadémiai Kiadó, Budapest.

MI AZ OKOS VÁROS?

Az okos város koncepciója alapján nem magát a várost (mint településformát), hanem annak működését, szervezését tekinthetjük okosnak. Azonban a smart city is gyarapítja azon kifejezések népes táborát, melyeknek nincs egységesen elfogadott, mindenkor érvényes definíciója, emiatt sokan megpróbálkoztak már (és minden bizonnyal a jövőben is lesznek, akik megteszik), hogy megalkossanak egyet.

Richard Florida még az okos város-korszak elején írta le, hogy „A gazdaság nem egyszerűen termékek gyártásáról és szállításáról szól. Ma valójában elképzeléseket „gyártunk” és „szállítunk”. A legsikeresebb gazdaságok pedig azok, ahol új ötletek százaai pattannak ki kreatívabbnál kreatívabb tehetséges polgárok fejeiből. A gazdaság húzóerejét mára a kiemelt fontosságú városaink határozzák meg.”^[2]

Az informatikai szektorban tevékenykedő globális vállalat, az IBM úgy véli: „Az okos, vagy élhetőbb város olyan települést takar, mely a rendelkezésre álló technológiai lehetőségeket (elsősorban az információs és kommunikációs technológiát) olyan innovatív módon használja fel, amely elősegíti egy jobb, diverzifikáltabb és fenntarthatóbb városi környezet kialakítását. Egy várost akkor nevezhetünk „okosnak”, ha az emberi tőkébe, tradicionális (pl. közlekedés), valamint a modern információs és kommunikációs infrastruktúrába történő befektetés ösztönözi és hajtja a fenntartható gazdasági fejlődést, és növeli még tovább az élet-színvonalat – miközben a természeti erőforrásokat bölcsen kezelik.”^[3]

A magyarországi smart city-helyzet feltérképezése során megkerülhetetlen, hogy előbb-utóbb a Lechner Tudásközponttal, vagy valamelyik anyagával találkozzunk. A szervezet nemcsak foglalkozik ezzel a témával, de az Okos város fejlesztési koncepció kidolgozása is a nevékhöz fűződik,^[4] valamint az 56/2017-es kormányrendelet kidolgozásában is tevékenyen részt vettek. Ez a rendelet leírja, hogy „Az okos város olyan település vagy település csoport, amely természeti és épített környezetét, digitális infrastruktúráját, valamint a területén elérhető szolgáltatások minőségét és gazdasági hatékonyságát korszerű és innovatív információtechnológiák alkalmazásával, fenntartható módon, lakosainak fokozott bevonásával fejleszti”.^[5]

Bár a felsorolt meghatározások esetében a lényegi részek nagyon hasonlítanak egymásra, ugyanakkor jelentős eltérések is vannak a megközelítések között. Többek között ebből is adódhat az, hogy jó néhányan megpróbálták modelleket is alkotni a smart city ábrázolására. Talán a legismertebb, és ennek hozományaként az egyik leginkább előtrébe kerülő modell Boyd Cohen nevéhez fűződik. Ő alkotta meg az okos város kereket (smart city wheel), amely világszerte

[2] Richard Florida (2008): *Who's Your City? How the Creative Economy Is Making Where to Live the Most Important Decision of Your Life*. Audible Inc.

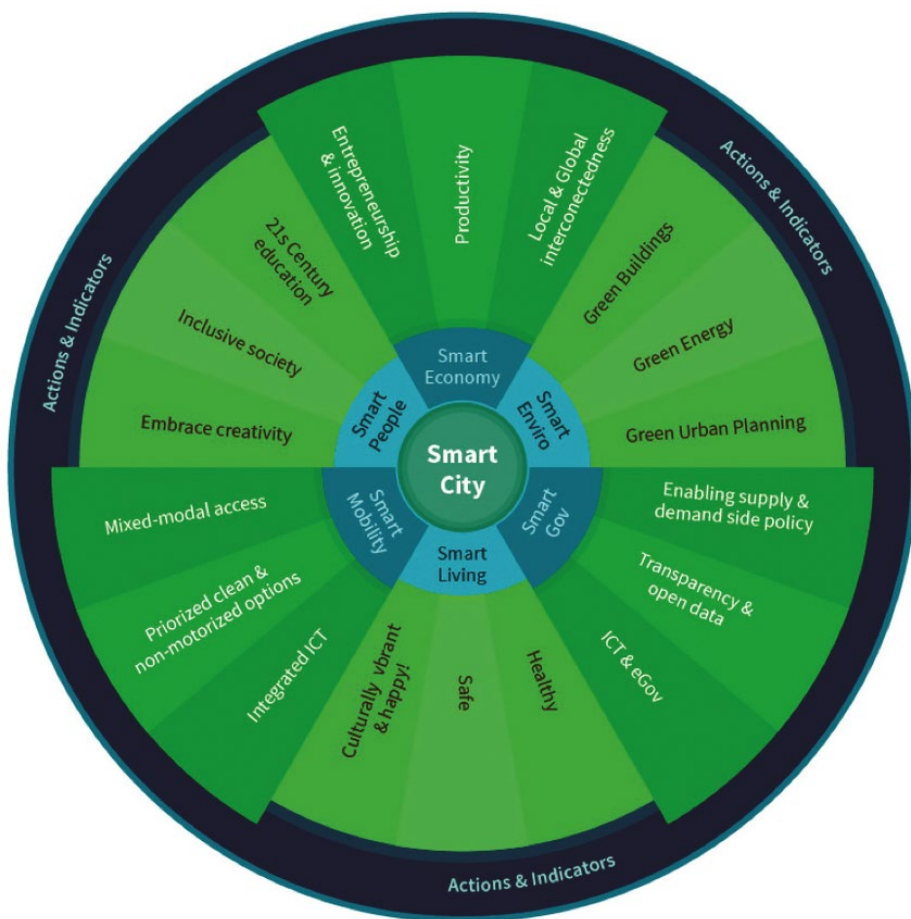
[3] IBM Institute for Business Value (2010): *Smarter Cities for Smarter Growth*. IBM.

[4] Lechner Tudásközpont (2016): *Okos Város Tervezési Modell - Tervezési Útmutató*. Lechner Tudásközpont, Budapest.

[5] 56/2017 (III. 20.) Kormányrendelet.

számos smart city témájú publikáció, előadás szakirodalmi részében felbukkan. A „kerék” mögött igen komoly módszertani háttér is áll, és Cohen modellje alapján évről-évre rangsorokat állítanak fel arra vonatkozóan, hogy melyik nagyváros a legokosabb. (Talán némi kritikája lehet Cohen modelljének, hogy mögötte álló indikátor-rendszer évről évre változik, emiatt az egymást követő évek összehasonlítása nem mindig lehetséges.)

1. ábra: Smart City Wheel

Forrás: Boyd Cohen (2011).

Mint látható, a Cohen-féle modell a középpontban az okos várost helyezi el, és tartájának hat egyforma szelete van: okos gazdaság, okos emberek, okos környezet, okos kormányzás, okos élhetőség, okos közlekedés és okos emberek. Minden egyes szeletet további három részre bont, ezek az alrendszer, és ezekhez rendeli hozzá a már említett különféle indikátorokat.

Boyd Cohen álláspontja szerint az okos városoknak három generációját különböztethetjük meg. Az első generációs okos városok (smart cities 1.0) technológia vezéreltek, a második generáció (smart cities 2.0) a város által vezetett, de technológiára építő, míg a harmadik generáció (smart cities 3.0) a városlakókkal együttműködésben megalkotott várost takar.^[6]

A VIZSGÁLNI KÍVÁNT NAGYVÁROSOK

Ahogy az a címben is szerepelt, jelen kutatás során a magyarországi nagyvárosokra helyeztem a hangsúlyt. Azonban mi számít nagyvárosnak? A 2. táblázat adataiból jól látszik, hogy a hazai és a nemzetközi besorolás között jelentős eltérések figyelhetők meg. Miközben a metropolis népességszáma mindenhol 1 millió lakos fölött kezdődik, addig a többi kategóriában már markáns differencia tükröződik vissza. Az ENSZ besorolása alapján nagyvárosnak az 500.000 és 1 millió közötti népességszámmal rendelkező városokat tekintik, miközben a magyarországi besorolás ennél jóval megengedőbb, nálunk 100.000 fő fölötti népességgel ebbe a kategóriába lehet kerülni. Ennek igen prózai oka van. A Magyarországon található második legnagyobb város, Debrecen népessége körülbelül 200.000 főt tesz ki, azaz még nem érné el az Egyesült Nemzetek Szervezete által meghatározott méretkategóriát. A legjelentősebb városainkat ugyanakkor nem lenne szerencsés középvárosnak hívni, ebből adódik a két besorolás szerinti eltérés.

2. táblázat: Településtípusok népességszám szerint

	ENSZ Demográfiai Évkönyv	Magyarország
Metropolis	1 millió lakos fölött	1 millió lakos fölött
Nagyváros	500 ezer és 1 millió lakos között	100 ezer és 1 millió lakos között
Középváros	100 ezer és 500 ezer lakos között	20 ezer és 100 ezer lakos között
Kisváros	20 ezer és 100 ezer lakos között	5 ezer és 200 ezer lakos között
Község		5 ezer lakos alatt

Forrás: TérPort adatai alapján saját szerkesztés.

A Magyarországon érvényes besorolás szerint nyolc olyan városunk van, amelynek népessége eléri a 100.000 főt, azaz nagyvárosnak tekinthető. Ezek a következők: Debrecen, Győr, Kecskemét, Miskolc, Nyíregyháza, Pécs, Szeged és Székesfehérvár. Mindannyian megyei jogú városok, és mindegyik megyeszékhely. Ezen kívül felsőoktatási és ipari központjai annak a térségnek, amelyikben elhelyezkednek.

[6] Boyd Cohen (2015): *The 3 Generations Of Smart Cities*. Fast Company, 2015.08.10. <https://www.fastcompany.com/3047795/the-3-generations-of-smart-cities>.

AZ OKOS VÁROS MEGJELENÉSE A TELEPÜLÉSI SZINTŰ STRATÉGIÁKBAN

Érdemes szemügyre venni a smart city kapcsán, hogy a gondolat, a modell megjelenése után mennyire került be a köztudatba, és ami még fontosabb, mennyire jutott el a megfelelő szintre, azaz a városvezetőkhez ez a fajta szemléletmód.

Ennek vizsgálata a legegyszerűbben abból szűrhető le, hogy mennyire beszél a város vezetése az okos várossá válásról, illetve, hogy a különféle stratégiai dokumentumokban szerepelnek a jövőre vonatkozó célítűzések között ebbe az irányba tett lépések.

Ha a magyarországi példákból indulunk ki, akkor először a már említett és idézett Varga Csaba és a Stratégiakutató Intézet készített több városnak is intelligens város stratégiát. Ezt követően az Európai Unió fejlesztési ciklusokhoz igazodva előbb Integrált Városfejlesztési Stratégiákat, majd Integrált Településfejlesztési Stratégiákat kellett készíteniük a hazai városoknak. Időben ez utóbbi, vagyis az ITS datálható a smart city szemléletmód elterjedésének környékére, így csak ezekben a dokumentumokban érdemes vizsgálni. Ezt megtettem a nyolc magyarországi nagyvárosra vonatkozóan.

1. táblázat: Kulcsszavak nagyvárosaink ITS dokumentumaiban

	Ipar	Gazdaság	Innováció	Közlekedés	Smart City	Fenntartható fejlődés	Felsőoktatás	Oldalszám
Debrecen	183	146	61	159	6	4	37	157
Győr	106	190	60	189	15	7	12	152
Kecskemét	233	361	121	268	0	3	5	362
Miskolc	46	212	14	82	1	7	6	154
Nyíregyháza	106	175	23	90	0	3	8	86
Pécs	168	405	39	138	65	51	14	228
Szeged	115	239	73	137	14	0	10	217
Székesfehérvár	48	213	63	115	0	0	50	126

Forrás: ITS adatok alapján saját szerkesztés.

A táblázat alapján megállapíthatjuk, hogy az ITS-ek készítésekor az okos városra építő szemléletmód még nem gyűrűzött be eléggé a városvezetői szintekre. Több városnál alig, vagy egyáltalán nem szerepel leírva a stratégiában ez a kifejezés. Egyedül Pécs-et érdemes kiemelni, hiszen a többi városhoz képest kiugró értéket produkál. Fontos megjegyezni azonban azt, hogy a smart city modellek pillérei, mint például a gazdaság vagy a közlekedés igen markánsan megjelennek az ITS-dokumentumokban, de például a fenntartható fejlődés is előfordul.

NAGYVÁROSAINK EREDMÉNYEI A KÜLÖNBÖZŐ FELMÉRÉSEKBEN

Bár konkrétan magyarországi nagyvárosokat az „okosságuk” alapján vizsgáló, és rangsorba állító kutatás még nem zajlott, több olyan felmérés is készült, amely legalább néhányat érintett a cikk tárgyát képező hazai városokból.

Az egyik ilyen jelentős kutatás eredményeként született meg a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja által 2011-ben készített Smart cities tanulmány. Az elemzés során nyolc magyarországi megyeszékhelyet (Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged, Székesfehérvár, Tatabánya, Veszprém) és egy kisvárost (Kőszeg) vizsgáltak hét különböző kategóriában: emberek, üzleti szféra, közlekedés, városi szolgáltatások, energiagazdálkodás, vízgazdálkodás, kommunikáció. Bár a vizsgált városok köre nem egyezik meg a jelenlegivel, hatvárosnyi átfedés még így is található. A tanulmány vezetői összefoglalójából kiderült, hogy a vizsgálati szempontok alapján összesítésben a legjobb teljesítményt Szeged érte el, de Pécs is előkelő helyen szerepel. A 100.000 főnél nagyobb városok közül Székesfehérvár, Debrecen és Győr a harmadik csoportban, azaz lényegében a középmezőnyben helyezkedett el, míg Miskolc a hátsó régióban szerénykedett.^[7]

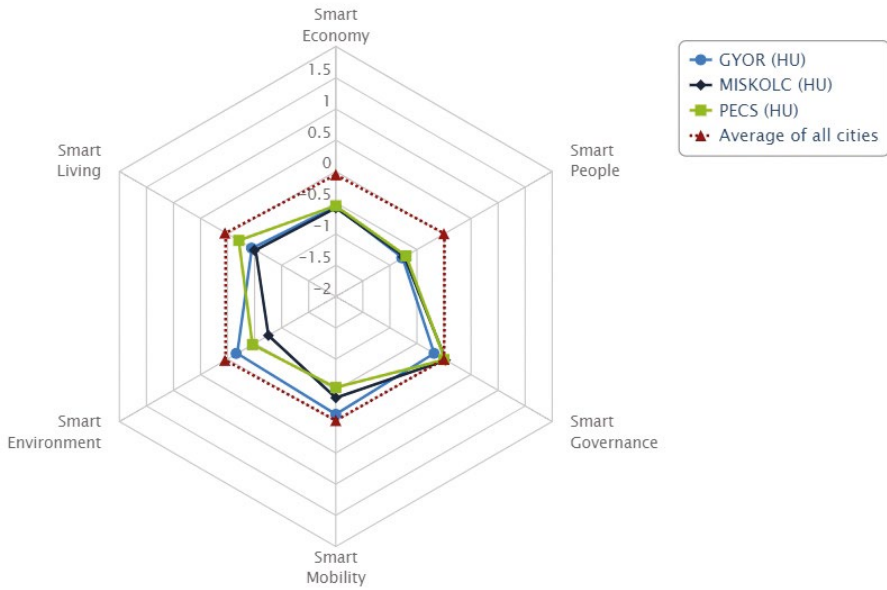
Egy másik említésre érdemes rangsorolás a bécsi, a ljubljani és a delfti egyetem kooperációjában zajló European Smart Cities. Bár az általuk felállított hat kategória megegyezik a Cohen-féle csoportosítással, nem a kerékmódelre épül, hiszen jóval annak publikálása előtti időre datálható az első felmérésük. 2007-ben még kis létszámmal zajlott az európai középvárosokat elemző kutatás, amit 2013-ban és 2014-ben megismételtek, ekkor már jelentősen kibővítve a mintában szereplő városok sorát. A középváros kifejezés elsősre megtévesztő lehet. Azonban – mint ahogy az a cikk elején tisztázásra került – a hazai méretkategóriák nem egyeznek meg a nemzetközi besorolással, emiatt a magyar nagyvárosok európai mércével mérve a középváros kategóriába esnek. A Rudolf Giffinger vezette kutatás ugyanakkor nem teljeskörű, nem került be a lista az összes olyan európai város, amely megfelel ennek a kritériumnak, így Magyarországot is csak Győr, Miskolc és Pécs képviselte ezekben a felmérésekben. (A kutatócsoport 2015-ben készített egy újabb felmérést, azonban ebben a 300.000 és 1 millió közötti népességgel rendelkező városok kerültek be, emiatt hazánk fehér folt volt ebben a rangsorban.)^[8]

[7] Ladó Mihály (2011): *Smart cities tanulmány*. Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja Nyugat-magyarországi Tudományos Intézet, Győr (http://www-05.ibm.com/hu/download/IBM_SmarterCity_20110721.pdf).

[8] Mind a négy év adatai elérhetőek a www.smart-cities.eu weboldalon.

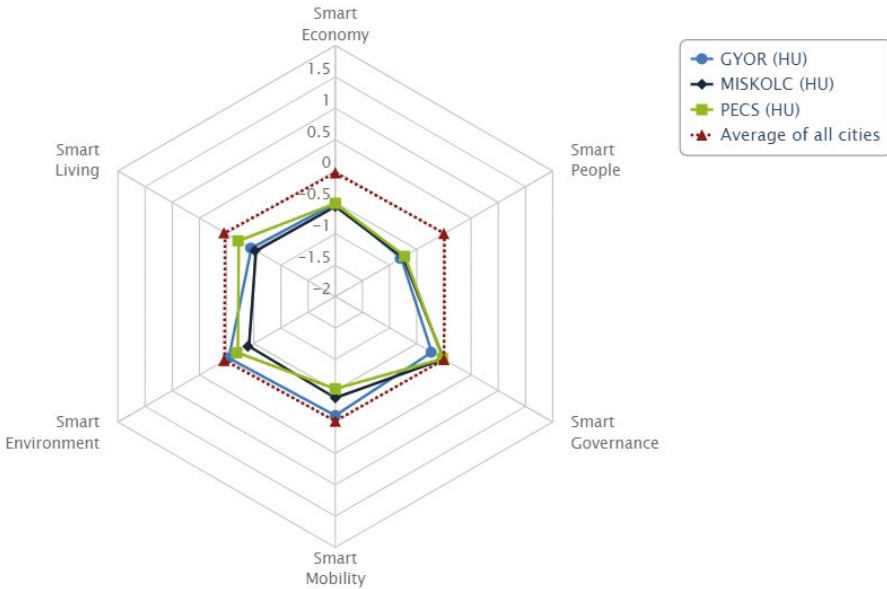

2. ábra: Magyar városok a 2013-as European Smart Cities kutatásban

Forrás: www.smart-cities.eu.

3. ábra: Magyar városok a 2014-es European Smart Cities kutatásban

Forrás: www.smart-cities.eu.

Az ábrákon a 2013-es és a 2014-es eredmények láthatóak. A szaggatott vonal az összes vizsgált város átlagos értékét mutatja, a kék vonal Győr, a fekete Miskolc, a zöld pedig Pécs eredményeit jelzi. Sajnos mindkét esetben jól látszik, hogy a hazai városok csak megközelíteni, egy-egy alrendszerben utolérni tudják a kontinentális átlagot, de több helyen jelentős a lemaradás. Mivel mostanában nem készült újabb vizsgálat, így arról nincs információ, hogy a mögöttünk hagyott közel fél évtized alatt mennyire sikerült közeledni a többi európai városhoz.

OKOS MEGOLDÁSOK A MAGYAR NAGYVÁROSOKBAN

Bár a hazai nagyvárosokban átfogó, mindenre kiterjedő okos város rendszerek egyelőre még nincsenek, számos smart city kezdeményezés és projekt megvalósult már a közelmúltban. A teljesség igénye nélkül ebben a fejezetben bemutatásra került néhány.

A városmenedzsment szempontjából mindig kiemelt kérdéskör a helyi közszolgáltatások és közművek működtetése. Ezek okossá tétele is rendre napirendre kerül. Az egyik első ilyen jellegű projekt Győrben zajlott, az E.ON-nal együttműködésben 2013-ban 150 intelligens lámpatest került felhelyezésre a városban, melyek a beépített szenzoroknak köszönhetően folyamatosan monitorozzák saját működésüket, így a szolgáltató a rendelkezésre álló adatok alapján optimalizálni tudja a rendszer működését. A projektet a város és az E.ON is sikeresnek tartja, ezt bizonyítja, hogy a közeljövőben bővíteni szeretnék az intelligens lámpatestek számát.

Népszerű, és főleg a turistákat megcélzó, emiatt marketingeszközként is funkcionáló megoldás az úgynevezett városkártyák rendszere. Debrecenben, Győrben, Kecskeméten és Miskolcon is üzemel már turisztikai kedvezménykártya. Ennek lényege, hogy a városba látogató (vagy épp a városban élő) emberek a megvásárolt kártya birtokában nemcsak számos elfogadóhelyen tudják kedvezményesen (vagy akár ingyenesen) igénybe venni a szolgáltatást, de a városon belüli navigációt is elősegíti a rendszer, amennyiben a felhasználó összeköti azt okostelefonjával.

Szintén népszerű megoldás a vizsgált városokban a közösségi bérkerékpár rendszer. Ennek alapelve az, hogy a város különböző pontjain úgynevezett dokkoló állomások vannak elhelyezve, melyekből tetszés szerint lehet kivenni, és tetszés szerint berakni a rendszerhez tartozó kerékpárokat. Ebből következik, hogy egy B2C megoldásról van szó, a biciklik az adott önkormányzat, vagy a működtető vállalat tulajdonát képezik. A kerékpárok bérléséhez jegy, bérlet vagy chipkártya szükséges, ez az adott településtől, vagy éppen a használat típusától is függ. A bérkerékpárok között normál és elektromos kerékpárok egyaránt fellelhetők, így szinte bárki megtalálhatja a számára kényelmesebb megoldást. Bár alapvetően közlekedési eszközként funkcionálnak ezek a bringák, de arculati elemként és reklámfelületként is gyakran használják őket.

Bár hazánkban a budapesti, a MOL BuBi az egyik első, és egyértelműen a legnagyobb, a nyolc nagyváros közül jó néhányban üzemeltetnek hasonló

rendszert. Győrben a GyőrBike, Szegeden a CityBike, Debrecenben az UniBike, Pécsen pedig az idén nyáron elinduló PécsBike gyarapítja a magyarországi közösségi-kerékpár-megoldások táborát.

A lakossági felhasználás mellett a turisták is fontos célközönségét képezik a kerékpár-bérlésnek. A GyőrBike például fontos arculati eleme volt a 2017-ben megrendezett Európai Ifjúsági Olimpiai Fesztiválnak (EYOF) is. A lakossági használatra vonatkozó adatokról Győrben készült összegzés 2016-ban, a GyőrBike egyéves évfordulóján.^[9] Ebből kiderült, hogy a legfontosabb célállomás a Széchenyi István Egyetem melletti dokkoló volt, miközben a leggyakoribb útvonal a vasútállomás és a Petz Aladár Megyei Oktató Kórház közötti szakasz volt. Érdekesség, hogy a Debrecenben működő UniBike – nevéhez híven erősen kapcsolódik az egyetemhez – csak a Debreceni Egyetem campusán, és annak környékén rendelkezik dokkoló állomásokkal, ezzel is egyértelműsítve, hogy kik az elsődleges célközönsége.

Egy másik, a lakosság körében szintén népszerű megoldás a Városszervíz applikáció. Ez egy olyan, okostelefonokra fejlesztett ingyenes alkalmazás, amely lényegében egy online hibabejelentő program, amivel a város közterületein észlelt hibákat (például kátyú, megrongált szemeteskuka vagy pad stb.) lehet egyszerűen és gyorsan dokumentálni, és az illetékesekhez eljuttatni. Nélkülözhetetlen eleme ennek a folyamatnak, hogy az illetékes szervezet feldolgozza a beérkezett információkat, és ez alapján cselekedjen, azaz törekedjen kijavítani a hibát, ezzel lehet ugyanis motiválni az embereket a használatára. A Városszervíz az E.ON megrendelésére készült, és a szóban forgó nagyvárosok közül elsőként Győrben került bevezetésre. Később ugyan bővült a szolgáltatási helyének köre, de a nyolc nagyváros közül mindeddig csak Nyíregyháza kapcsolódott be.

Nagy horderejű smart city megoldásnak számít a helyi tömegközlekedés okossá tétele. Ennek érdekében szinte mindegyik városban tettek előremutató lépéseket. Győrben az úgynevezett „beszélő buszmegálló” a legnépszerűbb megoldás. Ez lényegében egy valós idejű menetrendkövető rendszer, mely tájékoztatja az utasokat arról, hogy az adott járat épp merre jár, várhatóan mikor érkezik, és ha késik, akkor mennyit. A győri innováció annyi a rendszerben, hogy a buszmegállóban kihelyezett oszlopok ezt nem csak kiírják, hanem audiovizuálisan is megjelenítik az utasok számára. Hasonló menetrendkövető rendszer szinte mindegyik vizsgált nagyvárosban működik, és ezeket online applikációval is megtámoogatják, hogy a felhasználó a mobiltelefonja segítségével is tájékozódhasson az aktuális menetrendi információkról. A közösségi közlekedés okossá tételében mindent egybevetve Debrecen az élen járó a nyolc város közül. A hajdúsági megyeszékhelyen ugyanis a helyi közlekedésben a jegyek és bérletek papíralapúságáról átálltak egy teljesen új megoldásra. Az új típusú személyi igazolványok és a diákigazolványok a bennük lévő chipnek köszönhetően ugyanis alkalmasak rá, hogy magukba foglalják a megvásárolt bérleteket, és a DKV élt is ezzel a lehető-

[9] Jóna László (2016): *Terítéken a GyőrBike*. GazMag, 6(10). 10.

séggel. Egyelőre a helyi lakosok számára működik a rendszer, és a visszajelzések pozitívak. A menetjegy-ellenőrzés is megkönnyíti ezt a szisztémát, ugyanis míg a papíralapú bérletet könnyű volt otthon felejtetni, addig a személyazonosító okmányokat az utasok szinte mindig maguknál tartják. Debrecen büszkélkedhet az ország első okos zebráival is. Ezek működése legalább olyan egyszerű, mint amennyire hasznos. A zebrára vezető járdaszakaszon érzékelők vannak elhelyezve, a gyalogátkelőhely úttestre eső része előtt pedig egy ledsor került beépítésre. Ha az érzékelő észleli, hogy gyalogos közeledik a zebra felé, akkor a ledsor világitani kezd, ezzel segítve az autósokat abban, hogy időben észre vegyék a járókelők átkelési szándékát.

ÖSSZEGZÉS

A cikk napjaink egyik felkapott, és tudományos körökben is egyre inkább elterjedő témakörével, az okos városokkal foglalkozik.

Az okos város, vagy eredeti kifejezéssel élve a smart city, egy olyan városfejlesztési és -vezetési mód, amely integrálja az infokommunikációs technológiákat és az ebből származó adatokat, hogy ezáltal az emberek számára egy kényelmesebb, élhetőbb és környezetileg fenntarthatóbb lakóhellyé váljon.

A cikk arra kereste a választ, hogy Magyarország nagy, 100.000 fő fölötti lakossággal rendelkező városai – név szerint: Debrecen, Győr, Kecskemét, Miskolc, Nyíregyháza, Pécs, Szeged, Székesfehérvár – hogyan viszonyulnak ennek a városfejlesztési módnak a megjelenéséhez, milyen válaszokat próbáltak adni az ehhez köthető kihívásokra.

A teljesség igénye nélkül bemutatásra kerültek a legnépszerűbb és/vagy legjelentősebb ilyen irányú projektek, de bemutatásra került az is, hogy a korábbi, okos város témájú kutatásokban ezek a városok milyen eredményt értek el.

Összességében megállapítható, hogy a hazai nagyvárosok elkezdtek csatlakozni a trendhez, beszélnek az okossá válás lehetőségéről, sőt, többen konkrét célokat is kitűztek maguk elé, hogy mikorra szeretnék ezt megvalósítani, és számos dicséretes kezdeményezés is megvalósult már, ugyanakkor az átfogó, konkrétumokat is magába foglaló smart city stratégiák a legtöbb esetben még hiányoznak. A szándék akarattá, tervekké, majd tettekké alakítása a közeljövő feladatai közé tartozik azoknak a városoknak, amelyek komolyan gondolják, hogy 2030-ra igazi okos várossá válnának.

IRODALOM

- Cohen, Boyd (2015): *The 3 Generations Of Smart Cities*. Fast Company, 2015.08.10. <https://www.fastcompany.com/3047795/the-3-generations-of-smart-cities>.
- Florida, Richard (2008): *Who's Your City? How the Creative Economy Is Making Where to Live the Most Important Decision of Your Life*. Audible Inc.
- IBM Institute for Business Value (2010): *Smarter Cities for Smarter Growth*. IBM.

- Jóna László (2016): *Terítéken a GyőrBike*. GazMag, 6(10). 10.
- Lados Mihály (2011): *Smart cities tanulmány*. Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja Nyugat-magyarországi Tudományos Intézet, Győr (http://www-05.ibm.com/hu/download/IBM_SmarterCity_20110721.pdf).
- Lechner Tudásközpont (2016): *Okos Város Tervezési Modell - Tervezési Útmutató*. Lechner Tudásközpont, Budapest.

INTERNETES FORRÁSOK:

- www.smart-cities.eu

JOGSZABÁLYOK:

- 56/2017-es kormányrendelet

Románia innovációs potenciálja

Absztrakt

A következőkben egy betekintést olvashatnak Románia innovációs potenciáljáról, valamint megvalósított projektekről, elképzelésekről és nem utolsó sorban célokról. Követve egyes Európai Unió országok már sikeres innovációit, Románia is kezd felzárkózni ezen országok mögé. Oktatási intézmények és különböző cégek között létrejövő kollaborációk teszik lehetővé olyan innovációk megvalósulását, amelyek megkönnyítik a gyártási folyamatok kivitelezését, segítenek környezetünk megkímélésében vagy akár megkönnyítik mindennapjaink különböző tevékenységeit.

Kulcsszavak: innováció, fejlesztési régiók, ipar, fejlődés, sajátosságok

BEVEZETÉS

A következő tanulmányban be szeretném mutatni Románia innovációs potenciálját és nem utolsó sorban példákkal is alátámasztani ezt. Többek közt szemléltetni szeretném azokat az adottságokat, amelyek adott intézményekben jelen vannak és elősegítik az innovációk folyamatát. Ezekben nagy segítségünkre lesz a statisztikai hivatal adatbázisa.

Romániában számos olyan tanintézmény van, amely az idők során kiemelkedő eredményeket ért el nemzetközi versenyeken, ha csak a városunkat, Kolozsvárt nézzük, három olyan intézmény is jelen van, amely nemzetközi porondon is jól áll, ezek a Babeş-Bólyai Tudományegyetem, a Iuliu Hațieganu Orvosi és Gyógy-szerészeti Egyetem, illetve a Kolozsvári Műegyetem. A Center for World University Rankings (CWUR) a Babeş-Bólyai egyetemet a 802. helyre sorolta be a 18000-ból. Romániában a Babeş-Bólyai Tudományegyetem az első helyet foglalja el, őt követi a Bukaresti Egyetem, illetve az "Alexanu Ioan Cuza" Egyetem Jászvásárról.

Annak érdekében, hogy átláthatóbb legyen egy régiónak az innovációs kapacitása, a fejlesztési régiók szempontjából fogjuk ezeket megközelíteni. Mint tudjuk, Romániában nyolc fejlesztési régiót különböztetünk meg:

1. Észak-Nyugati Régió: Szatmár, Máramaros, Beszterce-Naszód, Kolozs és Bihar megyékkel
2. Észak-Keleti Régió: Szucsáva, Botosani, Iași, Neamt, Bákó, illetve Vászló megyékkel
3. Nyugati Régió: Arad, Temes, Krassó-Szörény, illetve Hunyad megyékkel
4. Közép Régió: Fehér, Maros, Szeben, Brassó, Hargita, illetve Kovászna megyékkel

5. Dél-Keleti Régió: Vrancea, Galac, Buzău, Brăila, Tulcea, illetve Konstanca megyékkel
6. Dél-Nyugati Régió: Gorj, Vâlcea, Olt, Dolj illetve Mehedinți megyékkel
7. Déli Régió: Argeș, Dâmbovița, Prahova, Ialomița, Călărași, Giurgiu, Teleorman megyékkel
8. Bukarest és Ilfov megye

RÉGIÓK ÉS INNOVÁCIÓK

Minden régióban találunk olyan várost, amelynek a vonzasköre kihat a környező megyékre vagy akár a teljes régióra. Varga Attila és Sebestyén Balázs (2015) nagyon jól rávilágít arra, hogy a szocializmus jól kialakította a régiók függését a fővárostól, ez a jelenség még ma is jelen van Romániában. Ugyancsak a szocializmus hangsúlyt fektetett a városok korszerűsítésére, így a falvak és a városok közötti különbség tovább sülyed. Ha a városok vonzaskörét tárgyaljuk, akkor erre nagyon jó példa Kolozsvár, amelynek nem csak az Észak-Nyugati Régióban van erős vonzása, hanem egész Erdélyben is, mindez köszönhető annak, hogy a város dinamikus fejlődik, sok szakembert vonz, illetve képez ki. Kolozsváron erőteljesen van jelen az információs technológia (IT) ipar és az Outsourcing ipar, ennek köszönhetően a városban nagyon sok fiatal telepedett le, elősegítve az életszínvonal javulását, valamint a város dinamikus fejlődését. Ugyanebben a helyzetben találhatjuk Temesvárt, Jászvásárt és természetesen Bukarestet is. A felsorolt városok jobb infrastruktúrával rendelkeznek, ezért sikerült nagyobb mértékű befektetőket a városba vonzaniuk. A falvak és városok közti különbség tovább sülyed, erre a jelenségre nagyon jól rásegít a falvakból való kivándorlás, a befektetések hiánya és természetesen az is, hogy a falvakban többnyire csak agrártevékenységeket folytattak és folytatnak ma is. Ugyancsak negatív pontot jelent az is, hogy egyes vidékeken az infrastruktúra hiánya nem vonzza a befektetőket, továbbá a fiatalabb lakosság külföldön keres munkát, vagy olyan városokba költözik (az országon belül), ahol könnyebb a megélhetés és munkavállalás szempontjából is jobbak a lehetőségek.

A 2008-ban kirobbant gazdasági válság Romániát mint uniós tagállamot gazdasági szempontból megrázta, több fejlesztési projekt került egy időre "holtvágányra", mivel az akkori kormány kénytelen volt megszorításokat bevezetni. Benedek József és Alexander Lembecke (2017) írásából tudomást szerezhetünk arról, hogy Románia kilábalása a gazdasági válságból viszonylag egy gyors folyamat volt, köszönhetően a makroökonómiai gazdasági stratégiáknak. Ebben a korszakban kezdtek el az országba áramlani a külföldi befektetők, amelyek olyan városokat céloztak meg, melyek infrastruktúra szempontjából jobb helyzetben voltak, mint az ország más városai. A legfontosabb kritériumok, amelyek meghatározó adottságokkal bírnak, az infrastruktúra (vasúti/légi/közúti

megközelíthetőség; ipari tevékenységre szánt szabad ingatlanok vagy területek; irodaházak; munkaerőpiac, illetve szakemberképzési potenciál). Románia egy fokozatosan felzárkózó ország, a városok fejlődésével arányosan jelennek meg különböző innovációk, mint az egyre elterjedő városközpontokban lévő ingyenes wi-fi hálózat, elektromos töltők az egyre jobban elterjedő elektromos autóknak, vagy akár a visszaváltható műanyagpalackokat begyűjtő központok. Hasonló innovációk már léteznek különböző nyugati országokban, és az, hogy Románia is kezdi alkalmazni ezen innovációkat, alátámasztja a fejlődő tendenciát. Az innovációk létrejöttét egy igény indítja el, és ezért ezek egyediek és nem utolsó sorban személyre szabhatóak minden város számára.

Benedek József (2015) és szerzőtársai rávilágítanak többek közt arra, hogy „empirikus analízisek kimutatták, hogy jelentős korreláció van egy település vagy egy régió gazdasági és innovációs potenciálja közt; az innovatívabb régiók jobban teljesítenek, mint azok a régiók amelyek kevésbé innovatívak”. Az Európai Unió arra szorgalmazza a régiókat, hogy egyedi innovációkat dolgozzanak ki, amelyek az adott régióra jellemzők, ezzel növelve a régió versenyképességét, ami fellendítheti a települések vagy a régió gazdaságát. Ugyanitt nem feledkezhetünk meg a szakképzett munkaerőről vagy az oktatás minőségéről sem, mivel ezek jelenléte, illetve minősége nagyban befolyásolja a település vagy a régió potenciálját, minél több szakember van jelen egy településen vagy régióban, az innovációs képesség megnő és a periférián lévő területeknek nehezebb lesz tartani a lépést. Annak ellenére, hogy több olyan város van Romániában, amely jelentős innovációs potenciállal rendelkezik, rohamosan fejlődik; ezen települések perifériája jelentősen le van maradva fejlesztések szempontjából, éppen ezért mondhatjuk azt, hogy Romániában a fejlődés jelenleg erősen “lokális”. Ennek fényében, Benedek József és Alexander Lembecke (2017) nagyon jól rávilágít Románia leggazdagabb és a legszegényebb régió közötti különbségekre. Románia legfejlettebb régiója, a főváros, Bukarest és Ilfov megye, míg a legszegényebb régió az Észak-Keleti Fejlesztési Régió. Sajnos ebben a régióban jelen van a lakosság körében a mélyszegénység és az infrastruktúra szempontjából is a régió jóval elmarad a fővárosétól vagy más fejlesztési régiótól. Ha a két régió közötti GDP különbséget vesszük,^[1] a 2015-ös évben Bukarest és Ilfov megye Fejlesztési Régió (GDP 136%) az Észak-Keleti Régió (GDP 34%) GDP-jének a négyszeresét volt képes kitermelni, ezzel tovább növelve a két régió közötti különbséget. Sajnos az infrastruktúra hiánya miatt jelenleg is az Észak-Keleti Régió Románia legszegényebb régiója, erőteljes a népességelvándorlás, melynek során a lakosság külföldön vagy akár az ország fejlettebb régióiban telepedik le.

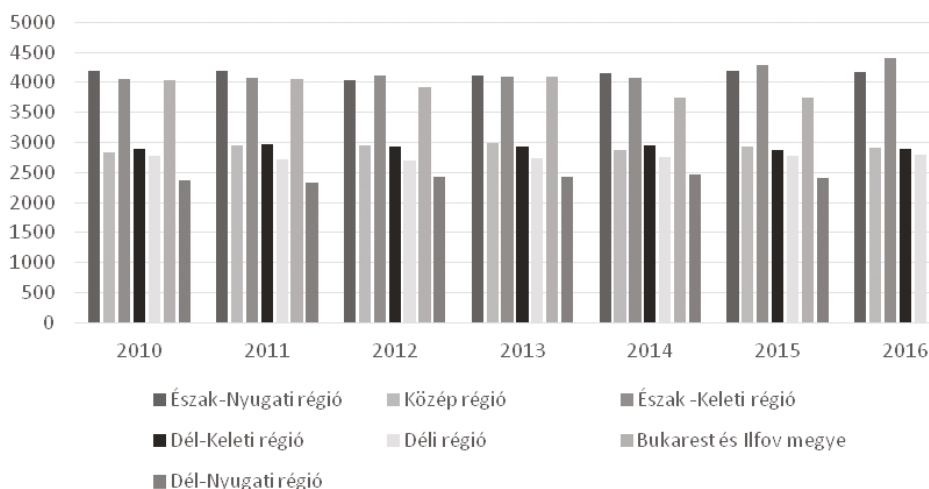
[1] Benedek József – Lembecke Alexander (2017): *Characteristics of recovery and resilience in the Romanian regions*. Eastern Journal of European Studies, 8(2). 95–126.; Eurostat.

INNOVÁCIÓS KÉSZSÉGEK

Mint elmondtuk, a fejlesztési régiók sajátos adottságokkal rendelkeznek, így mindegyik egy, vagy több sajátos ágazatban tud innoválni, természetesen erre adottak kell legyenek olyan feltételek, mint a szakképzett személyzet (szakemberek), laboratóriumok (ahol az innovációk kidolgozásra kerülnek, a kísérletek elvégezhetőek) vagy felsőoktatási intézmények, amelyek biztosítani tudják a szakemberek képzését, valamint képezhetik a tudományos alapját egy adott innovációnak. Az alábbiakban, a lenti ábra segítségével láthatjuk, hogy összesen hány laboratóriummal rendelkezik minden egyes romániai régió. Ezek a számok magukba foglalják az iskolai, egyetemi, illetve kutatóintézeti laboratóriumokat is.

1. ábra: Oktatási intézmények laboratóriumainak a száma

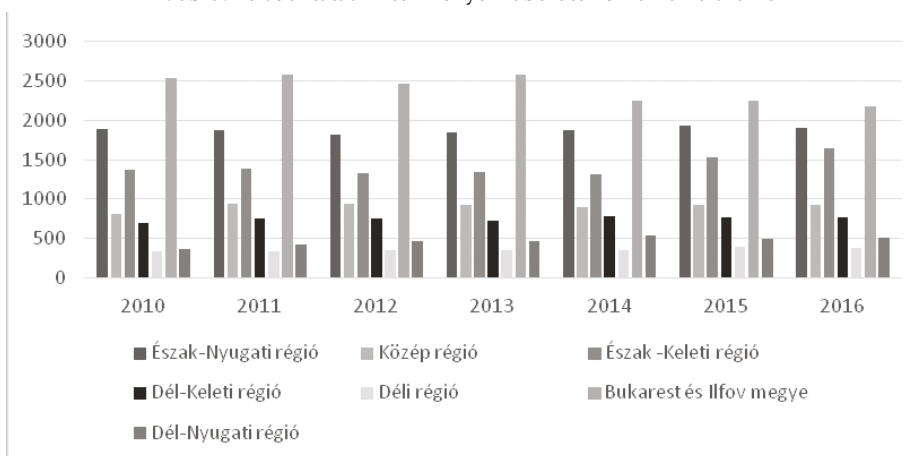

Forrás: Nemzeti Statisztikai Hivatal.

Ahogy az ábrán is látható, az ország északi fejlesztési régiói, illetve a főváros, Bukarest kiemelkednek a laboratóriumok számában. Ez annak is köszönhető, hogy Románia Észak-Keleti Fejlesztési Régiója kísérleti régió a “Support for lagging regions” program keretén belül, ezért egy felzárkózó tendenciát figyelhetünk meg ebben a régióban. Ugyanúgy, ahogy fent is említettük, a rangosabb felsőoktatási intézmények az ország északi részén találhatóak, valamint Bukarestben, amelyek aktívan részt vesznek hazai, illetve nemzetközi kutatási projekteken. Ha csak a felsőoktatási intézményeket vesszük, itt is megfigyelhetjük, hogy az Északi Régió jól teljesít, ahogy az ábra is mutatja. Olyan városok, mint Kolozsvár, Nagyvárad vagy Szucsáva rendelkeznek olyan tanintézményekkel, amelyek fontos szerepet játszanak a régió innovációs potenciáljának a meghatározásában, valamint Kolozsvár és Nagyvárad földrajzi elhelyezkedése is rásegít arra, hogy e két város kiemelkedő eredményeket érjen el ezen a téren.

Infrastruktúra szempontjából is, a kivitelezési stádiumban lévő erdélyi autópálya nyomvonalán, vagy annak közelében helyezkednek el ezek a városok, amelyek több nyugat-európai autógyárnak vagy más iparágban tevékenykedő gyárnak szállítanak nyersanyagot. Az autópálya megvalósítása nagyban rásegítene a régió fejlődésére, csökkenne a közúti forgalom az E60-as országúton, valamint gyorsabb áruforgalom jönne létre Románia, illetve más európai ország között.

2. ábra: Felsőoktatási intézmények laboratóriumainak a száma

Forrás: Nemzeti Statisztikai Hivatal.

A felsőoktatási intézmények sokszor egy adott ipari egységgel közösen végeznek különféle kísérleteket új termékek kidolgozása érdekében, vagy akár ezek a laboratóriumok több ágazatban is folytatnak kutatásokat, főként termékfejlesztés terén vagy akár új termékek létrehozásában. Ahogy a fenti ábrán is láthatjuk, Bukarest és Ilfov megye régiójában található a legtöbb felsőoktatási intézmény laboratóriumát.

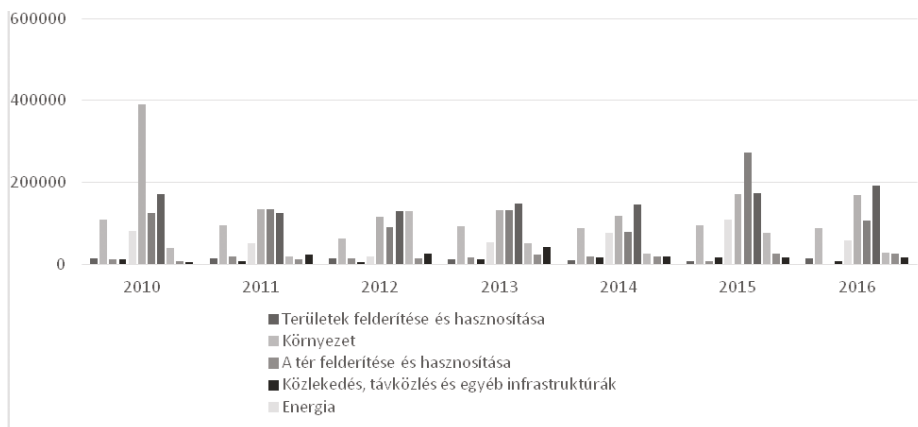
A legtöbb beruházást az ipari termelésben, orvostudományban, illetve a mezőgazdaságban valósítják meg. Ezek olyan ágazatok, amelyek rohamosan fejlődnek vagy folyamatos beruházásokat, újításokat igényelnek annak érdekében, hogy termékeik meg tudják őrizni színvonalukat, illetve olyan termékeket kell piacra dobniuk, amelyek egyediek. Mindezeknek, főleg, ha gépekről beszélünk, meg kell felelniük környezetvédelmi adott standardoknak, amelyek betartása mellett Románia elkötelezte magát az Európai Unióhoz való csatlakozásakor.

Környezetvédelmi szempontból, Románia nagy lépéseket tett annak érdekében, hogy felzárkózhasson a nyugati országokhoz. Olyan környezetvédelmi projektek lettek megvalósítva, mint a szelektív hulladékgyűjtés, közvilágítás korszerűsítése, ide érthetjük a régi, hagyományos izzók LED fénycsövekre való váltását, amelyeket egyre több településen találhatunk meg. Hasonló projektek valósultak meg Románia több nagy városában is, mint például Bukarest, Kolozsvár, Nagyvárad vagy Konstanca.

Románia 2007-ben csatlakozott az Európai Unióhoz, ez azt is jelentette egyben, hogy hozzáférhet Európai Uniósi finanszírozási lehetőségekhez így fellendítve az ország fejlődését és innovációs potenciálját. Az Európai Bizottság a NABS 2007 (*Nomenclature for the analysis and comparison of scientific programmes and budgets*) adatbázisa szerint rangsorolja azokat az ágazatokat, amelyek szociális szempontból a legfontosabbak és segítséget nyújt abban, hogy könnyebben legyenek azonosítva azok az ágazatok, amelyek fejlesztésre szorulnak.

Ahogy a hármas ábrán felvázoltuk, a legtöbb finanszírozást az ipar fejlesztésére fordították. Az ábrán jól kimutathatjuk azt, hogy az ipar az az ágazat, amely a legtöbb finanszírozást kapja, ez természetesen szükségszerű, nem csak a korszerűsítés szempontjából, hanem a termelés növelése végett, ami több bevételhez juttathatja a céget és nem utolsó sorban a minőség javítása végett. Nagyon sok cég saját fejlesztői részleggel rendelkezik, annak érdekében, hogy új termékeket dolgozhassanak ki és tesztelhessenek. Általában egy adott termék kidolgozása, mielőtt készen állna a sorozatgyártásra, több évet is igénybe vehet. A folyamatos terméktesztelések és újítások rengeteg erőforrást igényelnek.

3. ábra: Befektetések mértéke (millió RON)

Forrás: Nemzeti Statisztikai Hivatal.

Egy másik olyan ágazat, amely jelentős anyagi finanszírozást igényel, az egészségügy. A folyamatos fejlődés alatt álló orvosi eszközök, illetve gyógyszerek lehetőséget adnak arra, hogy időben fel lehessen fedezni bizonyos megbetegedéseket, a sebészi beavatkozásokat rövidíteni és a páciensnek kevesebb traumát okozni. Mindezek mellett javítani kell az orvosi ellátás minőségét és természetesen a kórházak felszereltségét, valamint szolgáltatásainak minőségét. Az orvostudomány egyik legdinamikusabban fejlődő tudomány. Több technológia vívmányait használják fel, itt megemlíthetjük a lézerkezeléseket vagy akár a robotkarokat, amelyek hatalmas precizitással rendelkeznek, növelve a beavatkozás sikerét.

INNOVÁCIÓK

Az “intelligens” megoldások, mint a “smart village”, amelyről fentebb beszéltünk, olyan megoldásokat biztosítanak azoknak a településeknek, ahol a koncepció működik, amelyek tisztábban tartják a környezetet, elősegítik a lakók felelősségtudatosabb gazdálkodását és megkönnyítik a polgárok életét. Mint azt Sorin Cebotari és Benedek József (2017) leírja, az újrahasznosítható energiaforrások folyamatos újításokon esnek át, ez annak is köszönhető, hogy a felhasználók folyamatos visszajelzéseiből azonosítani tudják az igényeket és nem utolsó sorban azokat a pontokat, ahol ezek a projektek még fejlesztésre szorulnak. Éppen ezért is mondhatjuk el, hogy ezek a projektek “személyre szabható projektek”, mert folyamatosan figyelik a lakosság igényét. *Kolozsváron* hasonló megoldások kerültek és kerülnek megvalósításra. A SIGUREC nevű cég a VIVO (Polus Center) bevásárlóközpont parkolójában létesített gyűjtőpontja 2015-ben nyílt meg. A SIGUREC a beadott hulladékért cserébe akciós kuponnal ajándékozza azokat a személyeket, akik a beváltható hulladékot a gyűjtőpontoknál adják le. Ezeket a kuponokat a Carrefour üzletláncokban lehet beváltani vagy levásárolni. A hulladékok, amelyeket be lehet váltani a SIGUREC gyűjtőponton: műanyagpalackok, alumínium dobozok, különböző üvegek, háztartási elektromos eszközök, elhasznált elemek, papír, karton, polisztrén, vagy akár olyan műanyagpalackok, amelyek különböző vegyszereket tartalmaztak. A hulladékokért járó összeget jótékony célra is fel lehet használni. Az adományokat a HOSPICE Remények Háza Alapítvány kapja meg, amely speciális gondozásra szoruló vagy végső stádiumban lévő beteg gyerekeken próbál meg segíteni.

4. ábra: SIGUREC begyűjtési pont a kolozsvári VIVO bevásárlóközpont parkolójában

2010 és 2017 között, ahogy Cebotari Sorin és Benedek József leírja (2017), egy dinamikus fellendülést lehetett észlelni Románia Észak-Nyugati Fejlesztési Régiójában, míg 2010-ben nem léteztek olyan projektek, melyek a napenergia ter-

melését, illetve felhasználását szorgalmazták volna, míg 2015-re ezek száma 97-re emelkedett. Romániában az energiatermelőket, valamint a felhasználókat arra szorgalmazzák, hogy a nemzeti hálózaton keresztül szállítsák a megtermelt energiát, viszont több olyan projekt valósult már meg, amely a helyi megtermelt energiát közvetlenül juttatja el a felhasználókhoz, kikerülve ezzel a nemzeti hálózatot. Hasonló projekt valósult meg, mint megtudjuk az E.ON sajtótájékoztatójából, az Arad megyei Szépfaluban, a helyi polgármesteri hivatal a vállalat közreműködésével létrehozta az ország első, úgymond “smart village” faluját. Elsősorban a közintézmények kaptak korszerű világítási berendezéseket és a következő célkitűzés, hogy a falu közvilágítását is környezetkímélővé alakítsák át, továbbá napelemek lesznek felállítva annak érdekében, hogy a falu egyik közigazgatási épületét környezetbarát energiával lássa el. A “smart village” program eddigi első programja volt a szépfalui beruházás és az E.ON ezt ki szeretné terjeszteni az ország többi településére is, ezzel hozzájárulva a környezetszennyezés csökkentéséhez. Finanszírozási szempontból nem megerhelő egy hasonló projekt, a legtöbb támogatás nem térítendő támogatás formájában alapul meg, amely igen csak vonzóvá teszi ezeket a projekteket. Az Európai Unió külön forrásokat biztosít hasonló kezdeményezésekre, a projektek könnyebb finanszírozása érdekében. Varga Attila és Sebestyén Balázstól (2015) megtudhatjuk, hogy a kutatások, amelyeket az Európai Unió saját forrásokból támogat, “kollaboratív jellegűek”, és támogatja az újítások terjesztését, valamint szorgalmazza más vállalatok, egyetemek vagy kutatóintézetek részvételét.

Az elektromos meghajtású autók egyre nagyobb teret hódítanak meg az autópiacon. A nagy autógyártók már sorozatban gyártják az elektromos autókat, de várunk kell, amíg ezek dominálni fognak. Jelenleg folyamatos fejlesztések alatt állnak az elektromos motorok, de már találni lehet a piacon olyan termékeket, amelyek forradalmasították az autógyártást ezen a téren. Ezek a járművek nem bocsátanak ki káros anyagokat, így óvják a környezetet.

Több nyugati város betiltotta a dízel meghajtású autók közlekedését a városok területén, és ezzel az autógyártók kényszerítve vannak arra, hogy benzinmeghajtású motorokat fejlesszenek és természetesen elektromos autókat. A nagy autógyártók mellett, más kisebb cégek vagy kooperációk kezdtek el prototípusokat gyártani. A Kolozsvári Műegyetem egy belgiumi befektetői céggel közösen megalakított egy prototípust, amelyet be is mutattak a Clujtronic fesztivál keretén belül.

Egy megvalósított projekttel már büszkélkedhet Románia. ARMG Casual Kft. megépítette a 100%-ban hazai gyártású elektromos autót, amely képes a 90 km-es táv megtételére egyetlen egy töltéssel. Az autó a GTG Oxygen nevet viseli és jelen pillanatban 5 modell érhető el, négy kétajtós modell és egy négyajtós modell. Az elektromos autók főként városokban hódítanak teret, ahol a forgalom, jelzőlámpák és átjárók miatt az autó sokszor megáll és elindul, így az indulásnál nagy mennyiségű káros anyag kerül a levegőbe. A nagyvárosokban ez a problé-

ma erőteljesen érezhető, főleg csúcsidőkből (főként a reggeli és a késődélelőtti órákban). Kis méreteinek köszönhetően az elektromos autó könnyedén elfér egy kis helyen is, így az leginkább városi használatra lesz alkalmasabb.

ÖSSZEGRÖZÉS

Romániának még van mit behoznia a nyugati országokkal szemben, de az országnak van olyan innovációs kapacitása, amellyel a lemaradást be tudja hozni. Az ország képes olyan szektorokban innoválni, mint az információs technológia, orvostudomány vagy akár a környezetvédelem. Ezek azok a szektorok, amelyek a leggyorsabban fejlődnek. Jelenleg egy gondot okozó faktor van, a népesség elvándorlása, amely nem csak a szakképzett munkásokat érinti, hanem az értelmiségieket is, nagyon sok orvos, mérnök, informatikus stb. választotta azt, hogy külföldön folytatja praktizálását-tanulmányát. Köszönhetően annak, hogy nagyon sok külföldi tőkével rendelkező cég nyitott munkapontot az országban, könnyebben válnak elérhetővé intellektuális innovációk különböző tréningek formájában, vagy akár iparban jól bevált munkamodellek, gépek vagy gyártási technológiák. Nagyvárosokban több ipari park létesült, ahova koncentrálnak az innovációs folyamatok. A közlekedési infrastruktúra korszerűsítése is nagyban hozzájárulna a régiók fejlődéséhez, gazdasági szempontból sok ipari cégnek, termelőknek jelentene jelentős pénzmegtakarítást, csökkenne a közúti forgalom, ezzel egy időben a közúti balesetek száma is, ami sajnos Romániában még mindig magas, és nem utolsósorban a települések környezete kevésbé lenne szennyezve, de ugyanígy nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy csökkenne az időtartama az áruk szállításánál, amely sok esetben számít a versenyképességben.

IRODALOM

- Ács J. Zoltán – Varga Attila (2000): *Térbeliség, endogén növekedés és innováció*. Tér és Társadalom, 14(4). 23–38.
- Benedek, J. (2004): *Amenajarea teritoriului și dezvoltarea regională*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.
- Benedek, J. (2006): *Területfejlesztés és regionális fejlődés*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.
- Benedek József – Kocziszky György – Veresné Somosi Mariann – Balaton Károly (2015): *Regionális társadalmi innováció generálása szakértői rendszer segítségével*. Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek, 12(2). 4–23.
- Benedek József – Kocziszky György – Veresné Somosi Mariann – Balaton Károly (2016): *Generating and Measuring Regional Social Innovation*. Theory, Methodology, Practice, 12 (SI) 14–25.
- Benedek József – Lembcke Alexander (2017): *Characteristics of recovery and resilience in the Romanian regions*. Eastern Journal of European Studies, 8(2). 95–126.

- Cebotari, Sorin – Benedek József (2017): *Renewable energy project as a source on innovation in rural communities*. Sustainability, 9(4). 509.
- Varga Attila – Sebestyén Tamás (2015): *Innováció Kelet-Közép-Európában*. Közgazdasági Szemle, 62(szept.) 881-908.
- <http://www.turdainfo.ro/index.php/turda-96332/eveniment/13673-primul-proiect-smart-village-al-e-on-din-romania>.
- <http://www.aradon.ro/primul-proiect-smart-village-al-e-on-din-romania-lansat-la-frumuseni-jud-arad/2058490>.
- <http://www.frumuseni.ro/>.
- <http://www.sigurec.ro/ro/noutati/clujul-pe-harta-reciclarii-inteligente-cu-sigurec.html>.

A KÖTET SZERZŐI

Dr. Fekete Dávid PhD egyetemi adjunktus, Széchenyi István Egyetem Regionális-tudományi és Közpolitikai Tanszék

Dr. Filep Bálint PhD egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem Regionális-tudományi és Közpolitikai Tanszék

Laczkovits-Takács Tímea PhD-hallgató, Széchenyi István Egyetem Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola

Morvay Szabolcs doktorjelölt, Széchenyi István Egyetem Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola

Pop Szabolcs PhD-hallgató, Babes-Bolyai Tudományegyetem

Prof. Dr. Nagy J. Endre professor emeritus, Semmelweis Egyetem

Tóth Marcell PhD-hallgató, Széchenyi István Egyetem Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola

GRÓF
BETHLEN ISTVÁN
KUTATÓKÖZPONT

2018-ban először került megrendezésre a Gróf Bethlen István Erdélyi Nyári Egyetem. A rendezvény helyszínválasztása azt a célt is szolgálta, hogy a kutatóközpont erősítse kapcsolatait a határon túli magyar tudományos-szellemi műhelyek irányába, elősegítve a további közös kutatásokat, kapcsolódási pontokat.

A nyári egyetem egyik fő helyszíne a Kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetem volt, itt zajlott a plenáris előadások első etapja, ahol az előadók Erdély jelenlegi helyzetét mutatták be különböző aspektusokban. Gróf Bethlen István, a kutatóközpont névadója előtti tisztelgés gyanánt a plenáris előadások második részére, továbbá a fiatal kutatók prezentációira az egykori miniszterelnök szülőhelyén, a gernyeszegi Teleki-kastélyan került sor. Jelen kötet a nyári egyetem előadóinak válogatott tanulmányait tartalmazza, melyek a Kárpát-medence nagyvárosainak fejlődését mutatják be.

A Gróf Bethlen István Kutatóközpont 2016-ban jött létre Győrben. A kutatóközpont a Széchenyi István Egyetem tudásbázisán működő önálló kutatási egység, a multidiszciplináris társadalomtudományok területén végez kutatásokat, kapcsolódik az egyetem tananyagának folyamatos fejlesztéséhez, továbbá az új tudományos eredmények megfelelő disszeminációjához.

A kutatóközpont keretében végrehajtott kutatási programok elsősorban a közgazdaságtudomány, a regionális tudomány, a politológia, a földrajztudomány és a geopolitika módszereit alkalmazzák.

9 786155 776274